ANUL V No. 26-27 — 10 Iulie-10 Septembrie 1958

Carpații

Director: Aron Cotruș — REVISTA CULTURALA — Redactor: Traian Popescu

UN INVINS : ION MIHALACHE

de Pamfil Seicaru

EXISTĂ reprezentanți firești și adevărați, pentru fiecare moment social; dar puțin mai departe în timp, numărul lor scade, amănuntele se simplifică și nu mai rămâne decât un singur cap dominant", spunea Sainte Beuve.

A existat un moment social, țărănismul, al cărui reprezentant firesc și sincer, a fost Ion Mihalache. El nu este o apariție caracteristică a stărilor social-politice de după războiu, un ambițios care a avut istețimea să utilizeze o stare de spirit a masei țărănești pentru a-și deschide un drum în viața politică; Ion Mihalache reluase *încă din 1911 ideia unui partid țărănesc ca partid de clasă, idee pe care o agitase învățătorul* Dobrescu-Argeș prin 1895. Învățătorul argeșan era un mare temperament politic, frumos înzestrat: o inteligență sprintenă, un mare talent de orator, o înfățișare fizică impozantă. Agitator și organizator, spirit realist, Dobrescu-Argeș a isbutit să creeze în rândurile învățătorilor și chiar a preoților, un fel de conștiință de clasă, pe care a știut s'o cristalizeze în formula unui partid politic. N. Iorga mi-a vorbit cu o sinceră admirație de acest învățător chipeș, care purta cu mândrie costumul lui de țăran argeșan: inteligent, de un bun simț autentic țărănesc. Era unicul deputat al partidului țărănesc, într'o Cameră în care marii proprietari și arendașii formau o strivitoare majoritate și totuși isbutea să se impună unanimei ostilități prin elocința lui sobră, prin argumentarea de o strivitoare logică, prin siguranța replicei, adesea de o mușcătoare ironie.

Am avut curiozitatea să răsfoiesc desbaterile parlamentare și mi-am putut da seama că admirația lui N. Iorga nu era deloc exagerată. Nu am putut să înțeleg de ce conducerea partidului țărănesc nu a publicat o monografie a lui Dobrescu-Argeș și a primului partid țărănesc în România. Intrebându-l odată pe Ion Mihalache, mi-a spus că a strâns material prețios și când va avea documentarea completă va consacra o vară acestei monografii pe care el se simte obligat s'o scrie dar lucrarea a rămas un simplu proiect. G. Bogdan-Duică concepuse o amplă istorie a țărănismului și în 1923 a publicat în editura "Ramuri" cartea "Ion Ionescu dela Brad, primul țărănist român". Din nefericire lucrarea a rămas fără urmare. Intr'o vară, la Olănești, în 1924, Bogdan-Duică mi-a vorbit pe larg de mișcarea lui Dobrescu-Argeș care provocase o serioasă îngrijorare, nu atât în rândurile partidului conservator, cât în rândurile partidului liberal. I s'a montat un proces, nu politic, ci pentru falsificarea unui gir. G. Bogdan Duică, cu pasiunea lui de precisă documentare, studiase dosarul și a rămas înspăimântat de îndrăzneala infamiei săvârșite. In acea vreme magistrații nu erau inamovibili, iar ministru de justiție era teribilul Stătescu, despre care se spunea că nici nu avea nevoie să facă act de prezență—când era ministru și exercita profesia de avocat—, ci era suficient să intre și să lase pardesiul, pentru ca un bâlbâit de secretar să câștige procesul. G. Bogdan-Duică mi-a rezumat concluzia la care ajunsese din studierea dosarului: Dobrescu —Argeș era nevinovat; a fost un asasinat moral. Condamnat la un an, Dobrescu-Argeș a ieșit din închisoare, surpat sufletește și a murit de amărăciune. Este interesant de făcut o apropiere între această condamnare infamantă a lui Dobrescu-Argeș și condamnarea socialiștilor și conducătorilor cluburilor țărănești pe baza articolelor 332, 333 și 334 din codul penal. Aceste articole definesc escrocheria și fixează pedeapsa. Partidul socialist începuse în 1898 o mare acțiune la sate, înființând cluburi țărănești în care se explica... Constituția țării. Ministru de justiție era Stătescu iar la interne Phereckyde. Cei mai activi organizatori și animatori ai acestor cluburi țărănești erau studentul Ficșinescu și muncitorul Banghereanu. In ziua de 23 Ianuarie 1899, cei doi propagandiști ai socialismului la sate sunt citați la parchetul din Caracal, apoi, în stare de arest, au fost purtați pe drumuri la Slatina și apoi la tribunalul dela Turnu Măgurele. Partidul socialist isbutise să creeze cluburi la sate în Teleorman, Olt, Romanați, Vlașca și Dolj. Este interesant de notat că între cei arestați de tribunalul de Teleorman, se aflau și trei învățători. O altă observație: în nici un județ de munte, partidul socialist nu a putut să întemeeze cluburi la sate.

Atât mișcarea țărănistă a lui Dobrescu-Argeș, cât și extinderea acțiunii socialiste la sate, după congresul partidului din 1898, erau de natură să creeze o conștiință de clasă a țărănimii. Explicația Constituției, a legilor țării în ceiace privește drepturile și datoriile cetățenilor, nelinișteau; o pedagogie politică menită să curme arbitrajul, să dea Constituției o valabilitate social-politică.

Dacă privim pe harta țării județele în care partidul țărănesc a obținut primele succese în alegerile din 1919, constatăm că se suprapun spațiului geografic în care s'a desfășurat acțiunea lui Dobrescu-Argeș-Dâmbovița, Muscel, Argeș—, și a partidului socialist cu organizarea cluburilor la sate-Vlașca, Teleorman, Olt, Romanați, Dolj—.

Războiul, reforma agrară, votul universal, au sfărâmat structura economică, socială și politică a României. In 1919, un partid țărănesc era posibil. Și oricât s'ar părea de ciudat, cel care a pregătit terenul pentru o mare mișcare social-politică a învățătorilor, a fost ministrul de instrucție publică al partidului liberal, C. Spiru-Haret. Convins democrat, Haret a văzut în învățător nu numai un simplu element pentru stârpirea analfabatismului, ci un "luminător al satului", un îndrumător pentru organizarea economică a țărănimii prin bănci populare și cooperative. Ideia băncilor populare în România aparține unui Polonez, Piekarski care, refugiat politic, se stabilise în Gorj. Prima bancă populară s'a făcut la Bumbești, de

(Urmează pagina 3.)

AVRAM IANCU

de Alexandru Randa

FIU de țăran, a crescut în umbra munților transilvăneni, puternic si tăcut, ca strămoșii săi. Pământul Moților era sărac; b a n i i rezultați din spălatul aurului din râuri aparțineau străinilor iar pornitul la drum cu cofe, aducea puțin câștig. Tatăl lui Iancu aparținea celor înstăriți. In Vidra de Sus, unde *locuia, era bine vazut*. Imbrăcat în port românesc, țesut cu fir de aur, pleca la târg și "Domnii" din Zlatna îl căutau pentru a-i cere sfatul. Intr'o latinească populară, un "Extractus Urbarialis Judicis Dominalis Felso-Vidrensis" din 1839 î n ș i r ă proprietățile lui "Iank Alexandrus": 8 jugăre de pamânt arabil si 18 jugăre dt pășune. In "Silvania gorinco" și "judex dominalis" era trecut ca posesor al unei "Domus e lapideis et ligneis materialibus splendide aedificata et Scandulis formese tecta" iar într'o căsuță, alături de cea citată mai sus, după obiceiul țărănesc, locuia mama lui Avram Iancu.

Avram Iancu.

Patru ani după primul fiu Ioan, Maria Gligor dărui soțului un al doilea. Era la începutul lui Martie, a anului 1824. Inceputuri de neliniște marcau ultimii ani de domnie ai lui Francisc I. Impăratul voia să recruteze soldați, dar în Comitate începuse să se afirme resistența pasivă a nobilimii unguresti: "Noi nu ne opunem, dar nu ascultăm".

Alexandru "Iank" era la adăpostul acestor griji; satul lui nu intra în jurisdicția Statului, iar fiii lui puteau să-și continuie studiile fără grijă; cel mai în vârstă trebuia să devina preot, iar al doilea avocat.

Cel care mai târziu avea să devina "Regele Munților" nu a lăsat o treabă usoară biografilor săi. Din tinerețe nu sunt multe de spus, în afară de ce s'a putut găsi în cele patru certificate ale gimnaziului din Zlatna. Cele patru protocoale, care s'au păstrat, ale "Regii Gymnasii Zalathnensis" din 1837-1841, însemnează la rubrica "Diligentia", notele "praestum" și "laudabilis", "bona" și "asidua"; la rubrica "moribus" însemnează "praestans" și "eminens". Aceste două ultime note domină în cele patru clase. Foștii prieteni și colegi de școala au raportat mai târziu că Iancu șia să se stăpânească în fața provocărilor corpului profesoral, total stăpânit de națiunile dominante, cu toate că înzestratul tânăr făcea aceasta cu mare greutate.

Fără îndoială situația lui era mai rea decât aceia a fratelui mai mare care-și făcea studiile la seminarul din Sibiu, și desigur cuvintele pejorative ale profesorilor la adresa Neamului lui, au lăsat urme adânci. Era epoca în care lua naștere nationalismul unguresc și se uitase dictonul: "Regimen unius populi imbecille et fragile est". Poporul unguresc își crease un mit național, care nu era lipsit de exagerări: străin de Europa, acest naționalism a creat noțiuni stranii, convins că a descoperit în Quiriții romani. "Maghiari cu cozi", în Ierusalimul vechiu "Salomonvar", în vechile piramide "clădiri regale unguresti". Opus acestui naționalism unguresc s'a ridicat mitul latin românesc, dând tânărului Iancu cadrul spiritual în care s'a desvoltat. In societatea studențească care, în jurul anului 1845, își dase numele "Aurora", unul dintre creatorii ei visa deja la viitorul Neamului său, atât de batjocorit de Unguri.

La Cluj, "Atena ungurimei", unde gazeta lui Papiu Ilarian chema pe tinerii români în fața "sediului majestuos al Minervei" iar "Istoria" lui Petru Maior ridica steagul latinității, s'au ciocnit cele două curente spirituale, fundamental opuse.

La Claudiopolitana" în Targul Mureș, Maros Vasarhely

(Urmează pagina 2.)

AVRAM IANCU

al Ungurilor, din 1845 a încolțit în sufletul "Regelui Munților" dorul de acțiune.

Era el oare doar un "olah", un străin, nu era mai curând un descendent al poporului roman și nu putea acest popor mândru de strămoșii lui, să facă exact ca "domnii maghiari", adică să se răscoale împotriva Vienei unde domnia ultimul împărat roman?

Romanismul în Transilvania se simțea în proprin lui țară numai tolerat; "Unio trium Nationum" a Ungurilor, Secuilor și Sașilor excludea din guvernarea țării pe Români, care constituiau poporul majoritar. Acest popor "tolerat" și-a îndreptat întotdeauna speranța spre Împăratul din îndepărtata Viena fața de care s'a socotit dator cu o supunere aproape mistică. Marile personalități istorice românești Mihai Viteazul în 1600 și eroicul șef al țărănimii revoltate, Horia, în 1784, au luptat pentru cauza împărătească și au căutat dreptate la Viena. Lucrurile nu puteau să se petreacă altfel, în furtunosul an 1848.

Valurile revoluției din Martie, au năvălit din Ungaria și în Transilvania. Contrar sfatului lui Szecheny, Kosuth, aprigul luptător al voinței naționale maghiare, voia să contopească într'un singur corp al nației maghiare "populus werboczyanus" al regatului Sfântului Stefan; conform acestei voințe, Transilvania trebuia să fie unită cu Ungaria, Vesseleny devenind sufletul acestui plan de unificare. Cu aceasta însă, Maghiarii au ridicat împotriva lor celelalte popoare. Ca și Croații, disprețuiții Valahi nu au primit târgul oferit de Unguri, pretul cerut era prea mare: ca să nu mai fie zotăniți de autorități, li se cerea să renunțe la limba lor părintească. Dacă nu toți Ungurii erau gata să urmeze frazele înflăcărate ale revoluției și mulți Sași se temeau să nu apară un "nou Decebal", se găseau mulți Români liberali înclinați să meargă pe drumul libertății alături de Unguri. Deasemeni refugiații în urma sdrobirii mișcărilor populare, mai întâi din Moldova și apoi și din Muntenia, au acționat de această parte a Carpaților în acelaș sens, adică alăturarea de revoluția ungurească. Aruncând însă o privire de ansamblu, situația se clarifica: Majoritatea Ungurilor și Secuilor urmau înfocatele devize ale lui Kossuth iar Românii și Sașii se alăturau steagului împărătesc.

La 3/15 Mai, Avram Iancu, în vârstă numai de 24 de ani, ia conducerea țăranilor din Țara Moților, pe Câmpia Libertății din Blaj, cerându-le să depună jurământ pentru popor, împărat și patrie.

Un istoric ungur imparțial, îl descrie ca un tânăr "înalt de statură, subțire, cu o înfățișare care era departe de a fi neplăcută, în societate lipsit de pretenții și care trecea neobservat. Din ochii lui luminoși fulgera focul unei energii deosebite, și oprimarea la care era supusă Nația lui imprima firii lui o melancolie de care niciodată nu se putea despărți. Tema obișnuită în discuțiile cu prietenii era oprimarea poporului român, iar idealul lui sdrobirea prin orice mijloace a lanțurilor sclaviei".

Intrunirea populară era stăpânită din punct de vedere spiritual de Mitropolitul Andrei Șaguna și de verbul de foc al marelui orator Simion Bărnuțiu, însă când la tribună a urcat Iancu, mulțimea a fost câștigată de cuvintele lui *simple. "Christos a înviat", a strigat el, "libertatea a înviat"*. Inlăturând demagogia, Iancu cerea poporului să se păzească de falsi sfetnici cari vor să-l împingă la desordini. Cu inteligență, liniște și fermitate le cerea "să fie atenți cu demnitatea națională".

Un Rittmeister împărătesc scria pe atunci în "Wiener Lloyd": "Cei cari au fost martori la această întrunire populară de 30-40.000 de plugari și oameni din munți, ascultând cu religiozitate pe conducătorul lor, stăpânindu-și bucuria de a se vedea scăpați de șerbie și a se bucura de mai multă libertate, trebuiau să se gândească că providența pregătește acestui popor un viitor glorios".

Deputăția românească trimisă la curtea împărătească a ajuns la Innsbruck și a primit promisiunea că o lege specială va recunoaște și naționalitatea română alături de celelalte; ministerul va avea grijă în viitor ca să se numească și funcționari români, în proporție cu numărul populației. Imediat însă după aceasta, președintele consiliului de miniștri, contele Batthiany a prezentat decizia de unificare a dietei transilvănene. Prin această decizie, Românii erau readuși la starea de până atunci. Guvernul Transilvaniei a proclamat starea de asediu, a declarat comitetul român disolvat și s'a deslănțuit prigoana contra membrilor lui. Au fost trimise în satele românești coloane mobile de secui și au avut loc primele execuții. Garnizoanele din regiunea grănicerească s'au desagregat, regimentele naționale intrând în acțiune. Războiul civil începuse.

Când o a doua întrunire populară, tot la Blaj, la 16 Septembrie a refuzat să recunoască guvernul revoluționar unguresc, cerând înființarea unei diete în care să între Maghiari, Sași și Români proporțional cu numărul populațiilor respective, Iancu devenise deja "sufletul revoluției românești", cum a fost numit mai târziu într'un raport al comandamentului rusesc. "Apelul său la onoare și dreptate i-a câștigat încrederea și dragostea nelimitată a oamenilor săi". In decurs de numai o lună, Iancu a reușit să scoată o armata legendară. Preoți și studenți deveneau tribuni și prefecți ai Legiunii țărănești. Cântecele melancolice ale Moților se transformau în marșuri de luptă. Vechile virtuți militare păreau reînviate. Munții se transformau în cetăți. Legionarii își ascuțeau coasele, rostogoleau stânci contra dușmanului, femeile luptând cot la cot cu bărbații. Se redeșteptase în ei amintirea legiunilor romane. Gărzii lui, Iancu îi dădu numele de "Auraria gemina", în amintirea legiunii romane care străjuise odată în Dacia. Dar Iancu nu era un romantic în divorț cu realitățile, ci un improvizator genial al războiului de guerilă. El a știut să învețe pe ai săi tactica luptelor în munți, a știut să organizeze aprovizionările și să-și facă o artilerie din tunuri de lemn. Ce îi lipsea era ura. Un raport al căpitanului împărătesc Gratze trimis guvernatorului Wohlgemuth îl numește "spiritul care anima toate, omul cu popularitate nelimitată". Iancu era călăuzit numai de două gânduri: păstrarea monarhiei și egalitatea nației sale cu celelalte naționalitășí conlocuitoare. "Socotesc că nimănui nu i s'a făcut din ordinul lui, vreo nedreptate."

Dictatorul Kossuth a strigat deputaților croați că "sabia va fi aceia care va decide în lupta care a început între ei și Unguri" și a început să facă pregătiri pentru a da și luptei contra Românilor caracterul de luptă de exterminare. Și aceasta a devenit fapt în ziua când munții transilvăneni s'au acoperit de zăpadă și ghiață. La 15 Decembrie 1848, zi în care feldmareșalul principe Windischgraetz, învingătorul revoluției vieneze din Octombrie începu campania împărătească de iarnă împotriva revoluției ungurești, un aventurier genial a luat comanda descurajatelor trupe maghiare. Generalul polonez Bem, cel mai dârz dintre revoluționarii vienezi a făcut prima trecere în revistă a trupelor și a ținut un discurs ofițerilor unguri într'o nemțească aspră: "Domnii mei Guvernul m'a numit comandant suprem, acordându-mi depline puteri. Vă cer tuturor o ascultare orbească. Cine, nu va asculta, va fi împușcat. Voiu ști să recompensez dar să și pedepsesc. Puteți să vă retrageți!" Fără răgaz, aventurierul general polonez isbea la dreapta și la stânga trupele imperiale din Transilvania; încolțit a străpuns trupele de șoc ale lui Iancu la Orăștie, deși acestea, cu o rară vitejie, au încercat să-l oprească cu tunurile lor de lemn. A provocat reînviorarea trupelor secuești deja obosite și a aruncat dincolo de graniță trupele rusești care veneau din Muntenia. In 1840, era stăpânul Transilvaniei. Contele Mailath a caracterizat astfel situația: "Toată Transilvania era în puterea guvernului unguresc; numai la Deva și în cetatea Alba Iulia se mai mențineau garnizoanele iar legiunile valahe, sub conducerea lui Iancu, "Regele Munilor" mai stăruiau ca un nor întunecos pe creste.

Legiunile țărănești ale lui Iancu, rămăseseră ca o insulă îndrăzneață, în marea revoluției ungurești; nu numai Transilvania era pierduta pentru guvernul dela Viena, dar și armata lor principală a fost obligată să se retragă în Austria. Situația părea disperată, însă Iancu nu se clătina. Cei 50.000 de țărani ai lui trebuiau să facă față în toate direcțiile, spre Nord-Est în văile Arieșului și Someșului cald și rece, spre Sud-Vest în văile Crișului alb și negru și în plus, făceau ieșiri îndrăznețe atacând orașele ocupate de Unguri, aprovizionau garnizoanele înfometate austriace din Deva și Alba Iulia și țineau angajate puternice forțe ungurești. O grea situație îi creia dictatorului Kossuth stăpânirea munților de către Iancu, punându-l în imposibilitate de a explota zăcămintele aurifere dând astfel mai multă valorare banilor lor de hârtie. Bem și abilul său șef de stat major Czecz s'au gândit să remedieze această situație. Incepuse primăvara când s'a declanșat atacul unguresc. O "Totenkopflegion" de origină germană, a efectuat primul atac ca trupă de sacrificiu, dela Vas-Koh, peste Baia de Criș și Brad dar a fost nevoită să facă calea întoarsă cu mare repeziciune. Neliniștitor era faptul că în tabăra românească amenințau neînțelegerile. Emigranții isgoniți de Ruși din Moldova și Muntenia făceau presiuni asupra lui Iancu pentru a se da de partea lui Kossuth, în "lupta europeană contra tiraniei", Iancu, spuneau aceștia, ar putea să se retragă cu armata sa de țărani peste Carpați, pentru a elibera Moldova și Valahia. Dictatorul din Debreczen care, la 14 Aprilie, a proclamat destituirea Casei de Habsburg-Lotaringia, a venit și el cu propuneri de pace. Deputatul român din regiunea Bihor, Dragoș, trebuia să-l caute pe Iancu la Abrud, pentru a-i propune un armistițiu. Cele 18 puncte din tratatul propus, făcțau Românilor largi concesiuni. Insă dictatorul nu făcea altceva decât să joace un rol dublu. Pe când convorbirile de armistițiu se desfășurau, maiorul Imre Hatwani a atacat, pretextând că Dragoș și Iancu s'au făcut vinovați de trădare. Când Iancu și ajutoarele lui, prefecții Ion Buteanu, Sever Axente și Petru Dobre au sosit cu Dragoș la Mihaileni, s'a constat că mediatorul nu dispunea de suficiente puteri pentru tratative. Maiorul Hatwani atacă Abrudul. Insă "Regele Munților" nu avea să fie printre prizonierii lui. Mult timp după aceia, țăranii cântau balada frumoasei Farkas Hani, care prevenise la timp pe Iancu:

"E frumoasă ca o zână,
Dar durere: nu-i Româna.
De nu-mi place,
Știu de ce."

Iancu fugise peste gardul prietenei și porni pe roibul lui spre Câmpeni, anunțând legiunilor trădarea dela Abrud.

Dragoș tot mai credea că ar putea să medieze. De trei ori o scris lui Iancu la Câmpeni să vină fără întârziere, onoarea și persoana lui fiind garantate. "Nu e posibil ca Ungaria să aibă un fiu atât de ticălos care să riște a călca o promisiune făcută în numele unei țări întregi"... "Vino fără teamă. Fă să se termine o stare de lucruri care nu este plăcută lui Dumnezeu și este urîtă de oameni". Insă Iancu se învăluia într'o tăcere amenințătoare, dând un scurt răspuns negativ, în care condamna trădarea lui Hatwani și reamintea cuvintele lui Kossuth relative la deciziunea dictată de sabie. La 9 Mai, legiunile lui erau în fața Abrudului. După a luptă disperată, Hatwani a fost respins spre Brad. Printre Românii împușcați din ordinul lui Hatwani a fost și prefectul Dobre, care s'a încrezut în cuvintele lui Dragoș. Nefericitul mediator, Dragoș, s'a ascuns într'o fântână. Țăranii lui Iancu l-au scos afară și l-au tăiat în bucăți.

Revoluționarii unguri nu s'au dat bătuți. Bem trimite ajutoare lui Hatwani și Ungurii au pornit din nou la asaltul asprilor munți. Iancu dăduse ordine severe ca nimeni să nu se retragă sub nici un motiv. Dela 18 mai până a doua zi la prânz, timp de 30 de ore Ungurii au încercat să străpungă pozițiile românești. Iancu încredințase apărarea Câmpenilor tatălui său; el își rezervase aripa stângă care avea misiunea să atace. Oastea lui Hatwani a fost nimicită, numai vreo 200 de oameni mai reușind să scape, fugind spre Deva. Invinsului nu-i mai rămânea decât ura neputincioasă.

Ion Buteanu, care în atacul dela Abrud căzuse prizonier, a fost spânzurat din ordinul lui Hatwani,, la Iosas, în ziua de 23 Mai. Chiar sub ștreang, Buteanu și-a păstrat curajul și sângel rece: Mor liniștit, a spus el Moartea mea este răzbunată de cele două batalii dela Abrud, în care Maghiarii au fost înfrânți. Dictatura lui Kossuth și a generalilor lui, atinsese punctul culminant. La 21 Mai Buda a fost asaltată. Generalul imperial Hentzi, un elvețian născut în Ungaria, căzuse pe zidurile cetății. La 27 Mai, garnizoana dela Deva a fost nevoită să se predea, iar la 18 Iunie, cea din Arad a trebuit să facă acelaș lucru. Regiunile din Bacska și Banat se găseau din nou în stăpânirea Ungurilor. Bastionul din Țara Moților trebuia și el să cadă. Colonelul Kemeny Farkas aducea noi întăriri în munții până atunci neînvinși. Dar abia au ajuns cei 7000 de luptători și 19 tunuri la Abrud, și prefectul preot Simion Groza a și pornit la atac. Două companii de Secui au fost împrăștiate dar Kemeny a reușit să facă o adâncă pătrundere. Munții inospitalieri au devenit curând amenințători și luptătorii lui Iancu care atacau mereu în jurul lui ca un roiu de albine, i-au umplut de spaimă. Ungurii trebuiau să rămână mereu grupați, înaintarea era foarte înceată și posibilitățile de aprovizionare extrem de reduse; soldații se hrăneau numai cu porumb uscat. Din această cauză, Kemeny a propus începerea negocierilor. A primit însă acelaș raspuns ca și Dragos: sabia va fi aceia care va decide. Iancu adunase pe legionarii săi din toate părțile și la consfătuirea care a avut loc la Câmpeni în ziua de 12 Iunie, a dat ordinul de atac. Prefecții lui preoți, Balint, Gombos, Groza, Fodoreanu și Vlăduț, purtau în fruntea oștilor, crucea. Ungurii au fost respinși și urmăriți de Groza până la miezul nopții lui 15 Iunie. Descurajat, se spune că Kemeny ar fi exclamat: Dracul să se bată cu acești preoți! Cu restul forțelor, a părăsit orașul care ardea, "ascuns de un nor gros de fum". Vârfurile munților au rămas și de data aceasta neînvinse.

Din acest moment, dictatura ungurească începea coborîșul. Austriacii și Rușii s-au pus în marș. Kossuth, a încercat din nou să negocieze cu "Regele Munților". Dragoș murise dar s'a găsit o nouă unealtă, în deputatul Ioan Gozman, care într'o scrisoare trimisă lui Iancu la 12 Iunie, a căutat cuvinte care se voiau convingătoare, pentru a face să se uite mișelescul atac al lui Hatwani. "Chiar Kossuth, scria deputatul, are aceiași părere, ca și noi Românii, ca și parlamentul. La începerea ședinței, în ziua de 2 Iulie, vom cere ca Hatwani, a cărui pripeală a zădărnicit pacea dorită, să fie pedepsit. "Gozman, oferea din nou pacea lui Avram Iancu: "Noi deputații români ai ambelor țări, Ungaria și Transilvania, voim, cu toată dragostea și din adâncul sufletului nostru, să fin mijlocitori între voi și parlamentul unguresc. Să ne spuneți numai ce vă doare și ce doriți. Și aceasta o puteți face cu usurință, acuma când știți că guvernul nostru a dat amnistia, când vă dați seama că ați fost înselați de Camarila împărătească, că armatele imperiale nu v'au venit în ajutor, iar în ședințele parlamentului de la Kremsier, Românii nici măcar nu au fost menționați".

Amenințări și promisiuni stau alături, când Gozman își încheie propunerile cu cuvintele următoare: "Nu așteptați până când toată țara se va ridica contra voastră. Nu rămâneți unelte oarbe în mâinile Camarilei dela curte. Gândiți-vă la Europa și la libertatea comună!"

Iancu răspunsese deja în ziua de 15/27 Iunie, din Câmpeni, cartierul general al luptătorilor săi pentru libertate, că "el e convins de doliul pe care îl are în suflet președintele Kossuth". "Pe noi ne întristează un om care-și pregătește singur necazurile, contrazicându-se într'una. Promisiunile date azi sunt retrase mâine și anulate de înșiși decretele lui... Vouă însă, Domnilor mei, vă mulțumim. Dar nu vă *rugăn să cereți pedepsirea lui Hatwani. Căci ce datorăm i-am plătit și nu mai avem nimic de cerut* dela el".

Un conducător al țărănimii, în vârstă de numai [illegible] încurcătură cu fiecare frază pe mijlocitorul cel mai abil: "Ungurilor nici nu le place să vorbească de Români, pe când Camarila, cum îi place lui Gozman să o numească, asigură Românilor existența națională. Noi vă adresăm rugămintea frățească de a nu fi de rea credință și să nu vă înșelați crezând că suntem unelte oarbe în mâna Camarilei și că numai negru și galben sunt culorile noastre. Nu domnii mei, noi suntem oameni libertății! Noi ne-am răsculat pentru libertate, pentru libertate am vărsat sângele nostru și pentru libertate îl vom vărsa până la ultimul Român. Incepând dela 15 Mai anul trecut, am întins în zadar mâinile noastre fraților Unguri propunându-le să fim prieteni pe vecie, cerându-le în schimb să ne recunoască Naționalitatea și drepturi egale. Ei însă, în loc să încerce a câștiga inimile unui popor întreg, au prins în mâini biciul terorismului. In schimb, casa domnitoare a promis să satisfacă cererile noastre".

Ungurii au pus în marș o ultimă expediție pedepsitoare. Au înaintat în munți, incendiind din nou satele. Insuși Iancu relatează masacrul din Măricel, ca urmare a răspunsului dat de el lui Gozman. "Bătrâni, femei și copii nevinovați au fost uciși fără milă. S'au pus copii de țâță la sânul mamelor ucise, pentru a-i ucide mai lent. Pe mulți din acești copii nenorociți i-am mai găsit în viață, trei zile mai târziu. Cei mai mulți însă au fost victimele acestor groaznice chinuri".

Tribunul Nicolae Chorceș a nimicit pe Ungurii de sub comanda lui Paul Pasvari. Pasvari a făcut parte dintre cei căzuți.

Revoluția ungară mergea către sfârșit. Rușii trecuseră Carpații și înaintau adânc în interiorul Alföld-ului. Kossuth se agăța cu disperare de ultima speranță: aceia de a câștiga pe Români de partea lui și a lupta împreună împotriva Rușilor. La 9 Iulie, scria generalului Bem. "Acuma încă ceva foarte important, dle general! Emigranții din Valahia îmi propun să formez o legiune valahă. Am acceptat în principiu și pentru amănunte, m'am adresat D-voastră. Vă atrag atențiunea asupra acestei chestiuni, extrem de importantă. Dacă ați înainta în Valahia, ceiace ar fi de dorit, atunci acest batalion ar forma avantgarda. Perspectivele acestei actiuni ar fi extraordinare. Ceiace este de dorit, este de a fi primiți acolo ca prieteni și eliberatori. Găsesc foarte necesar ca în proclamație să se spună că venim ca prieteni ai Turcilor și Valahilor, ca să-i scăpăm de jugul rusesc". Bem a încercat într'adevăr o incursiune îndrăzneață în Moldova. Apelul lui din 12/24 Iulie trebuia să-l arate ca pe eliberatorul de jugul rusesc. "Rusul împotriva căruia am luptat este dușmanul libertății fiecărui popor, spunea Bem. Prin urmare el este dușmanul vostru ca și al nostru".

Concomitent cu eșuarea acestul ultim act disperat al Ungurilor Avram Iancu, răspundea la încercările de împăcare cu vorbe aspre împotriva lui Kossuth, însă nu-i amintea de cadavrele războiului civil și nici nu pomenea de răzbunare.

"Frați Unguri! Ascultați la cuvintele ce vin din adâncul sufletului unui Român sincer. Credeți-ne că recunoaștem deslușit că în aceste țări surori, Ungurii nu pot vorbi de existență și de viitor fără Români și nici Românii fără Unguri. Vedem clar că peste noi azi sau mâine va cădea un *element gigantic care ne va sdrobi*. Și unii

(*Urmează pagina 3.*)

AVRAM IANCU

şi alţii vedem că ne pândeşte o primejdie apropiată şi totuşi nu ne putem înţelege. Eu nu ştiu dacă este ura sau mândria aceia care aduce sabia între voi şi noi, încât nici în agonie nu putem sta de vorbă unul cu altul...”

Acest *element gigantic* era într'adevăr foarte aproape. In aceiaşi zi de 10 Iulie în care, în ultima şedinţă a parlamentului revoluţionar s'a decis însfârşit simbolica “respectare a tuturor naţionalităţilor”, înaintarea rusească ajunsese la Tisa. La 31 Iulie Bem fu bătut complet de Ruşi la Sighisoara. A fost simbolic faptul că în această luptă a căzut şi Alexandru Petoefi poetul libertăţii.

Când un ultim conciliator român, Bălcescu, primi la 3 August dela Iancu scurtul şi blajinul răspuns că nu se mai poate trata cu “fraţii unguri” căci “condiţiile erau foarte critice”, prăbuşirea republicii ungare devenise un fapt împlinit; Ruşii atinseseră Debreczen şi zece zile mai târziu masa armatelor maghiare capitula. Bem şi Kossuth fugiseră în Turcia. Pe muntele Alion, aproape de Orşova, coroana Sfântului Ştefan a fost îngropată.

Lupta era sfârşită dar nu câştigată. In hârtiile confiscate ale guvernului revoluţionar maghiar se căutau actele de acuzare. Din Sibiu, Bălcescu punea în gardă pe Avram Iancu: “Frate, ai grijă să nu iasă pătat numele pe care ţi l-ai făcut; căci aici toţi caută să pună în lumină falsă lupta voastră în munţi şi cinstea noastră românească”. Importantă a fost declaraţia generalului comandant rus că lupta ar fi luat alt curs dacă ar fi cooperat Românii cu Ungurii. Generalul Luders recunoaşte că “fără proviziile pe care le-a găsit în principate şi fără Iancu” capul Românilor din Transilvania” el nu ar fi putut învinge”. El a recomandat chestia românească ţarului, care a trimis memorandumul lui Luders la Viena.

In capitala austriacă, la început i s'au acordat lui Iancu toate onorurile. Feldmareşalul Radetzky i-a cerut un autograf pentru un album cu semnăturile generalilor împărăteşti cei mai încercaţi. La 8 Martie 1850 “Regele Munţilor” a fost primit la curte de către împărat, unde în latineşte a predat lui Franz Joseph o istorie a luptelor sale. Impăratul, tot pe latineşte a răspuns: “Lubente accipio et gratulor, multa fecerunt, valde multa fecerunt”. Laurian, care ştia nemţeşte, a prezentat împăratului pe căpeteniile române şi notează vorbele împăratului: “Mă bucură mult, aţi realizat foarte mult, Iancu a realizat foarte multe”. Au fost oferite distincţii. Avram Iancu a răspuns că nu lui i se cuvin mulţumirile, ci poporului român care s'a jertfit pentru tron şi patrie.

Ca deputat, Iancu a luat parte la chemarea făcută de mitropolitul român Andrei Şaguna, pentru convocarea sinodului dela Sibiu, unde trebuiau să fie desbătute chestiuni şcolare şi religioase.

Cu toate că situaţia inegalităţii Românilor era aparent depăşită, Iancu era totuşi cuprins de un presentiment, din ce în ce mai puternic, că lupta fusese zadarnică. La 20 Decembrie, tânărul Avram Iancu a predat prin testament toată averea lui Naţiunii, pentru a se înfiinţa o Academie de Drept, fiind convins că luptători înarmaţi cu arma legilor, vor fi puşi în situaţia de a reaminti drepturile poporului.

“In pregătirile festivităţilor ce au avut loc cu ocazia vizitei împăratului la Sibiu, în zilele de 23-25 şi 26 Iulie 1852, s'a prevăzut că Ţiganii formează a IV-a grupă iar “poporul ciobanilor români” a V-a”.

Avram Iancu a evitat să întâlnească pe împărat.. A fost dus ca prizonier în aceiaşi cetate Alba Iulia, pe care legionarii lui ţărani o feriseră de înfometare în timpul războiului civil. In timpul arestării a fost pălmuit de un gardian. Frumoasa Farkas Hani a devenit soţia lui Dimitri Moldovan, secretar de guvern. La 18 Februarie 1853, o calfă de croitor ungur a înfipt un cuţit în ceafa lui Franz Joseph. Impăratul, numai usor rănit, a ordonat adjutantului său, care era un descendent al voievodului Ştefan Cantacuzino: “Conte O'Donnell bagă sabia în teacă”. In amintirea scăpării cu viaţă a împăratului de atentatul lui Lybenyi, a început să clădească la 24 Aprilie, biserica “Votivkirche”.

Privită din afară. Ungaria era atunci numai un guvernământ general. Tot pământul românesc, cu excepţia Basarabiei care era acupată de Ruşi, era sub guvernarea imperială, militară sau civilă. Trupele imperiale profitaseră de războiul Crimeei şi înfiltrându-se printre trupele celorlalte puteri, ocupaseră Muntenia şi Moldova. Visul prinţului Schwarzenbtrg de a crea un imperiu dela Marea Nordului până la Marea Neagră, părea aproape de realizare. Curând însă coroana Sfântului Ştefan a fost găsită de căpitanul Titus Karger devenind iarăşi un simbol naţional.

După punerea în libertate, fostul “Rege al Munţilor” era numai umbra celui care a fost. Mergea din cârciumă în cârciumă. La 13 Octombrie 1856, i-a murit tatăl, care nu mai putea să-l înţeleagă pe Iancu. Acesta devenise din ce în ce mai singuratic. Işi pusese toate nădejdile în împărat. In bătălia dela Magenta, regimentele maghiare nu au putut menţine frontul, dar din punct de vedere politic, a învins teza maghiară.

La 15 Mai 1860, Iancu scria prietenului din tinereţe, Ilie Măcelaru: “Mă întrebi ce mai sper şi ce mai cred? Iţi răspund că timpul speranţelor mele a trecut şi că credinţa mea este aceia a unui şarpe căreia natura îi dă ordin să-şi păzească capul de a fi călcat. Dar să nu crezi că vorbesc de necazurile nenorocitei mele vieţi. Nu, pentrucă această viaţă am expus-o de multe ori în 1848, ci pentru poporul meu şi pentru Impărat. Mă gândesc la poporul care geme sub povara durerilor sale şi mi s'ar sfărâma inima dacă, prin exprimarea gândurilor mele adevărate l-aşi împinge la primejdii şi mai mari”. Temerile lui Iancu au devenit un ameninţător adevăr când diploma din Octombrie a redat parlamentului maghiar puterea de altădată, reintroducând statutele comitatelor şi maghiara, limbă oficială. Ilie Măcelaru voia să convingă pe prietenul său să meargă cu el la Alba Iulia. Dar adevărate legiuni de ţărani din munţi au venit le prefectul legendar pentru a-l împiedica să-i părăsească. “Trebuie să stai cu noi! Vei sta cu noi până la sfârşit. Nimeni nu are voie să te îndepărteze de noi”.

Chiar înainte de bătălia dela Königgraetz din anul 1866, vechea lege electorală a fost iarăşi instaurată şi Maghiarii care au căpătat majoritatea în dietă au decis în 1866 unirea cu Ungurii. După această hotărîre, la 17 Februarie 1867, Transilvania a devenit o provincie maghiară. Rămăşiţele vieţii ei de Stat independent au dispărut la 1 Ianuarie 1868. Fostul “Rege al Munţilor” căruia la 13 Aprilie îi murise mama, luptase în zadar.

Precursorii lui Iancu, Mihai Viteazul şi Horia au căzut prin sabie şi roată. Regelui Munţilor i-a fost hărăzită o soartă mai tragică: Registrul de morţi,—în ungureste, Halaleset föltvetel—notează: 1) Numele şi pronumele: Iancu Avram, 2) profesie: fără ocupaţie (bolnav mintal), 3) Vârsta: 48 ani, 4) religie: Greco-ortodoxă, 5) necăsătorit, 6) ziua şi locul morţii: 11 Septembrie 1872, Baia de Crisiu, comitatul Zarandului.

Credincioşii lui ţărani, l-au înmormântat la Tebea, sub Stejarul lui Horia.

ION MIHALACHE

către învăţătorul Dumitrescu-Bumbeşti, după sfaturile lui Piekarki. C. Spiru-Haret credea în misiunea social-economică a învăţătorilor, pentru el “apostolii satelor” nu era o simplă expresie oarecum demagogică ci un ideal de realizat. Se poate spune fără exagerare că C. Spiru-Haret a creiat şcoala rurală, a dat învăţătorilor conştiinţa misiunii lor sociale, le-a insuflat un idealism, un spirit misionar. Acţiunea lui Haret a început în 1900. Nu a existat ministru al şcoalelor sau om politic român care să fi întreţinut o atât de activă şi întinsă corespondenţă ca Spiru-Haret. Am văzut scrisori trimise de Haret; toate începeau invariabil, cu “Frate învăţător”. In aceste scrisori, Haret dădea unele sfaturi privitoare la problemele specifice ale regiunii, dar în nici una nu făcea o cât de vagă aluzie politică. Aceste scrisori, învăţătorii le păstrau cu sfinţenie, lângă icoană. Era un act de credită, mărturisirea unei legături de altă natură, decât de vulgară politică. Ţinute la icoană, îmbibate cu miros de busuioc, scrisorile rezumau toată acţiunea de însufleţire a haretismului. A fost acuzat de sectarim, dar cu toate că era un membru de frunte al partidului liberal, Haret, în acţiunea lui de a creia un spirit misionar la învăţători, nu a căutat să amestece politica de partid pentru a trivializa o mare idee socială. Mişcarea cooperativelor şi a băncilor populare, deşi avea o conducere liberală—directorul general era I. G. Duca—nu a fost infectată de politicianism, cât a trăit Haret. Om de vastă cultură, C. Spiru-Haret, profesor de matematici la Universitatea din Bucureşti, a publicat în 1910 o lucrare sociologică “Mecanica socială”. Marele sociolog american de origină rusă Pitirim A. Sorokin, în lucrarea lui “Infirmităţile şi maniile sociologiei moderne şi a ştiinţelor afine”, citează pe Haret.

Haret voia ca şcoala să devină centrul vieţii spirituale a satelor. In jurul şcoalei, fiecare învăţător trebuia să aibă o grădină de pomi fructiferi; copiii se deprindeau să altoiască, să îngrijească stupii, să crească gândacii de mătasă. In 1902 s'au trimis cuptoare speciale de afumat prune, după tipul celor din Bosnia. Copil, am putut să văd influenţa pe care o exercitau învăţătorii asupra satelor. Invăţătorul era “domnul profesor” şi ţăranii aveau şi respect şi încredere în aceşti “luminători ai satelor”.

Ion Mihalache a terminat şcoala normală dela Câmpulung în 1905, deci a întrat în învăţământ în plină efervescenţă a haretismului. Numit învăţător în satul lui natal, Topoloveni, prima grijă a lui Ion Mihalache a fost să întemeeze o cooperativă. Ambiţia lui era să înzestreze cooperativa cu un local vast, care să servească şi necesităţile economice ale regiunii şi necesităţile culturale. Putem să ne imaginăm ce energie tăcută, tenace, a pus tânărul învăţător în realizarea acestei idei. In 1910, prima cărămidă era pusă la temelia casei cooperativei şi în 1913 putea să privească cu îndreptăţită mândrie clădirea solid construită, ocupând mai mult de 1.000 metri patraţi. Peste ani, când modestul învăţător dela Topoloveni fusese de mai multe ori ministru, revendica —emoţionant orgoliu—, clădirea cooperativei Topoloveni, ca cea mai meritoasă realizare a vieţii lui.

De câteva ori, trecând cu Ion Mihalache pe lângă cooperativa Topoloveni, l-am văzut privind-o cu bucuria unei dragi regăsiri. Odată mi-a mărturisit: “în zidurile acestei construcţii am învestit idealismul haretist al tinereţii mele. Nu este cărămidă în zidurile clădirii, care să nu reprezinte o bătaie a inimii mele de învăţător. Cât am avut de luptat cu neîncrederea, cu indiferenţa, cu măruntele intrigi. Dar când pui o voinţă neclintită în serviciul unei credinţi curate, nu se poate să nu învingi”.

Ion Mihalache, ca toţi învăţătorii tineri şi bătrâni, era haretist, dar nu avea nici o legătură şi nici măcar o înclinare spre partidul liberal. Din acţiunea lui Spiru-Haret, el trăsese concluzii ţărăniste. Şi nu greşea. Fără îndoială că acţiunea lui C. Spiru-Haret determinase multe adeziuni printre învăţători, dar, mai ales cei tineri, respingeau ideia oricărei adeziuni la partidul liberal. Lupta dintre cele două tendinţi născute din acţiunea lui Haret, s'a dat în sânul “Asociaţiei generale a învăţătorilor”. Această asociaţie luase fiinţă în 1902 la Buzău, având adeziunile învăţătorilor din Buzău, Prahova şi Râmnic şi după trei ani cuprindea toată învăţătorimea. In 1905 a fost primul congres care a arătat ce unitate constientă de menirea ei o forma lumea învăţătorilor. Intre învăţătorii care puseseră bazale asociaţiei erau Ion Dumitraşcu, Aldea, Constantinescu-Beceni, Ionescu-Lungu din Prahova, acesta din urmă luând conducerea asociaţiei. O puternică personalitate, de o reliefată inteligenţă, Ionescu-Lungu era haretist liberal. Impotriva înfeodării Asociaţiei generale a învăţătorilor partidului liberal s'a produs reacţiunea tinerei generaţii de învăţători, dela 1905 din ce în ce mai influenţaţi de N. Iorga. In 1909, când s'au început cursurile de vară dela Vălenii de Munte, majoritatea auditorilor era formată de învăţători, toţi haretişti fanatici dar nu liberali. Intre aceşti învăţători era şi Ion Mihalache. Este interesant, pentru a înţelege puternica personalitate a acestui învăţător tânăr, să amintim că deşi asiduu auditor al cursurilor dela Vălenii de Munte, Ion Mihalache nu s'a înscris în partidul naţionalist-democrat fondat de N. Iorga şi A. C. Cuza. Admiraţia sinceră pe care o avea faţă de N. Iorga, nu l-a împiedicat să citească seria de articole “Socialism sau poporanism” pe care le publica C. Stere în “Viaţa românească”. Gândirea lui social-politică a fost influenţată de C. Stere şi nu de N. Iorga. In paginile Vieţii românesti vom găsi unele povestiri care amintesc prin farmecul lor pe Ion Creangă. Erau semnate Dumitru Mihalache, un frate al lui Ion Mihalache. Dumitru avea un real talent literar, a murit pe front, în 1916.

Invăţătorul dela Topoloveni s'a impus ca şef al generaţiei tinere. Până în 1912, nimeni nu a îndrăznit să-i dispute lui Ionescu-Lungu, preşedenţia Asociaţiei generale a învăţătorilor. Cu prilejul alegerii noului comitet, învăţătorii tineri şi o bună parte dintre învăţătorii bătrâni cari păstrau amintirea lui Dobrescu-Argeş, victimă a partidului liberal, au propus ca preşedinte pe Ion Mihalache. Rezultatul a fost scindarea asociaţiei; una având ca preşedinte pe Ionescu-Lungu şi alta pe Ion Mihalache. Cum “Revista Asociaţiei generale a învăţătorilor” pe care o redacta D. Faur rămăsese cu Ionescu-Lungu, cei tineri au scos “Vremea nouă”. Titlul este caracteristic. In comitetul de conducere al acestei reviste, figurau D. V. Ţoni (după 1920 preşedinte al asociaţiei până la 1940) şi Apostol D. Culea. Acesta publicase o lucrare admirabilă de pedagogie “Invăţământul după natură” şi “Insemnări din cultura Italiei”, rezultatul a doi ani de studii în Italia. Ramiro Ortiz, profesor de cultura italiană la universitatea din Bucureşti, preţuia această carte. Capitolul “Naţionalismul italian” (existent din 1909), cuprinde aprecieri juste despre Coradini, Federzzoni—unul din colaboratorii lui Mussolini—, întrezărind evoluţia ulterioară a naţionalismului coradinian.

In paginile revistei Vremea nouă, Ion Mihalache. într'o serie de articole, admirabile ca claritate de expunere şi logică a argumentării, a desvoltat legitimitatea unui partid ţărănesc ca partid de clasă. Răspundea lui N. Iorga, care combătuse prin “Neamul românesc”, ideia unui partid de clasă. Deci la 1912, învăţătorul haretist dela Topoloveni, nelipsit auditor la cursurile de vară dela Vălenii de Munte, avea conturată ideia fondării partidului ţărănesc, ca partid de clasă. In 1913, cel care a vorbit în numele învăţătorimii la catafalcul lui Spiru Haret, a fost Ion Mihalache. Discursul lui Ion Mihalache a impresionat. Cei cari, mai târziu, vor avea posibilitatea să aibă la dispoziţie bibloteca Academiei române, vrând să cunoască formaţia ideiei ţărăniste, să citească acest discurs al lui Ion Mihalache.

La alegerile din 1914, Ion Mihalache a candidat la colegiul al treilea ca ţărănist. Relua tradiţia lui Dobrescu-Argeş.

Ne-am cunoscut pe front, în Vrancea, spre isvoarele Putnei, în faţa muntelui Macradeu. In zorii unei dimineţi de Iunie, când încă noaptea se îngâna cu ziua, urma să ne schimbe o unitate din regimentul 30 Muscel. Sectorul se liniştise după două săptămâni de atacuri disperate ale Germanilor, cari voiau să ocupe gara Putna a unei linii de decauville, unde îşi lăsaseră în retragerea lor precipitată depozitele de alimente. De câteva ori, pe înălţimea Faţa Schitului, s'au dat lupte la baionetă. Nopţi nedormite, tensiune nervoasă, frânţi de oboseală şi neavând altă dorinţă decât să dormim, aşteptam să fim schimbaţi cu o firească nerăbdare. Comandam o companie de mitraliere şi trebuia să întovărăşesc pe cel care îmi lua locul, spre a-i da toate indicaţiile pentru poziţia fiecărei piese, privind toate observaţiile adunate în cursul atâtor atacuri date de inamic. Se prezentă “căpitanul Ion Mihalache”. In primul moment, preocupat să dau cât mai repede în primire sectorul companiei de mitraliere, nu am făcut legătura între ofiţerul ce mă înlocuia şi învăţătorul dela Topoloveni. Cum sectorul unei companii de mitraliere corespundea sectorului unui batalion, spaţiul cu suişuri şi coborîşuri, pe care aveam să-l străbatem era destul de lung. Şi în timp ce se făcea schimbul de fiecare secţie-erau patru secţii-am stat de vorbă, cum era firesc, despre prietenii comuni, D. V. Ţoni şi Apostol Culea. Mai târziu nu mi-a alterat prima impresie: o frazare precisă a ideilor, a impresiilor, o fereală de tot ce ar fi putut să dea frazei o notă retorică. Conţinut măsurat, reticent, stăpânindu-şi expansiunile; un amestec de timiditate şi neîncredere, cumpănind îndelung fiecare cuvânt, înainte de a-l rosti; aveai, când îl cunoşteai mai bine, impresia că Ion Mihalache îşi supraveghiază tot timpul temperamentul.

Ne-am revăzut la Iaşi, în 1918. In atmosfera confuză dela Iaşi (revoluţia bolşevică, armistiţiul care prefaţa pacea dela Bucureşti, o pace dureroasă), căutam să aflăm o orientare. Incepuse să se formeze mitul Averescu. Ion Mihalache era impresionat de popularitatea generalului. Demobilizaţi amândoi, aflam timp să adâncim problemele care ni se puneau. Eu încercam să fac o apropiere între popularitatea lui Averescu şi aceia a generalului Boulanger. Reciteam romanul lui Maurice Barrès, “L'Appel au soldat”, de fapt o cronică a boulangismului. Prin Iunie am publicat în “Arena” câteva articole care se resimţeau de proaspăta lectură a lui Barrès. Ion Mihalache pleca în aprecierea pe care o făcea, dela o realitate: imensa popularitate a generalului şi-l preocupa utilizarea ei pentru realizarea partidului ţărănesc aşa cum îl concepea el. Ostilitatea partidului liberal împotriva lui Averescu era un argument în plus pentru Mihalache de a-l privi cu o adâncă simpatie. Ii inspira o serioasă îngrijorare acea tendinţă a foştilor conservatori de a se grupa în jurul generalului. Vedea o posibilitate de a anula aceste prezenţe reacţionare printr'o intrare în masă a învăţătorimii în “Liga poporului”. Atmosfera s'ar fi schimbat şi Averescu ar fi devenit şeful unui partid care ar fi reprezentat năzuintele clasei ţărăneşti.

La începutul lui April 1918, Ion Mihalache s'a întors din Moldova. El a început imediat propaganda în judeţul Muscel pentru generalul Averescu. După primul contact avut cu generalul, şi-a dat seama că Averescu nu concepea evoluţia politică a Ligii poporului spre un partid al clasei ţărăneşti. A tras concluzia: va porni singur să înfăptuiască partidul ţărănesc. In cele câteva luni cât a stat la Iaşi ca ofiţer demobilizat, el luase contact cu învăţătorii, ofiţeri de rezervă ca şi el. Toţi erau de acord cu Mihalache: necesitatea formării unui partid ţărănesc. Admirabilă tenacitate în realizarea unei idei; necunoscut, fără mijloace, a început lupta.

In Ianuarie 1919 am scos împreună cu Cezar Petrescu o revista politica pe care o întitulasem provocător “Hiena”. Intâlneam la cenzură un tânăr timid, îmbrăcat încă în

(*Urmează pagina 4.*)

ION MIHALACHE

haine militare, care aducea "Ţara nouă", publicaţie săptămânală a partidului ţărănesc. Se numea Milan Ionescu-Berbecaru şi era secretarul general al partidului. Işi trecuse în 1916 doctoratul în Drept, era însă pe cât de sfios pe atât de modest, total lipsit de ambiţie, dar integrat total ideiei unui partid al clasei ţărăneşti. El mă vestea când venea la Bucureşti Ion Mihalache. Eram redactor la "Adevărul" şi "Dimineaţa" şi mă interesau impresiile lui Mihalache asupra transformărilor politice pe care războiul, schimbările în structura politico-economică a Statului, le determinau în lumea satelor. Expunea metodic, preocupat să fie cât mai clar. Un simţ critic îl făcea adesea să exagereze greutăţile pe care le vedea în calea partidului ţărănesc. Nu odată mi-a repetat că până la trecerea valului de popularitate al generalului Averescu, el nu întrezărea un succes deosebit pentru partidul ţărănesc. Spiritul lui realist, robusteţea lui ţărănească, îl făcea refractar exagerarilor optimiste. Temperament antiromantic. Nutrea o speranţă în ce priveşte evoluţia posibilă a revoluţiei bolşevice spre o democraţie ţărănească. Işi rezema această speranţă pe existenţa unei mase ţărăneşti, care va respinge ideia proprietăţii colective. Nu atribuia "mirului", valoarea unui punct de plecare spre o proprietate comunistă. Această ipotetică evoluţie a situaţiei politice în Rusia, ar fi contribuit şi la o accelerare a procesului de transformare a României într'o democraţie ţărănească. De Ion Mihalache şi de partidul ţărănesc, în afară de "Adevărul" şi "Dimineaţa", dădea informaţii ziarul "Dacia", care avea în redacţie pe B. Cecropide, N. Daşcovici, Al. Busuioceanu şi Nichifor Crainic, simpatizanţi ai ideiei ţărăniste.

Spre surprinderea lui Ion Mihalache, au început să vină adeziuni din afara lumii învătoreşti. Una dintre primele adeziuni a fost aceia a lui Grigore Iunian. Tânăr deputat liberal, ales în 1914, în 1917 s'a separat de Ionel Brăitanu şi a întemeiat împreună cu George Diamandi, Dr. N. Lupu, Danielopol, R ă d u l e s c u-Putna, Gr. Trancu-Iaşi, Nunucă Protopopescu, etc., partidul muncii. Inteligenţă fină, de o serioasă formaţie intelectuală, Grigore Iunian, la discuţia reformei agrare, făcuse o acerbă critică partidului liberal, luând poziţia unui radicalism ţărănesc.

In Ianuarie 1919, singurul om politic care îl cunoştea şi-l aprecia la justa lui valoare pe Ion Mihalache, era fostul director al băncilor populare şi al cooperativelor, I. G. Duca. Intenţia lui I. G. Duca era să-l poată atrage în partidul liberal, dar toate atenţiile nu-l puteau clinti pe Ion Mihalache dela linia pe care şi-o fixase. Organic, Ion Mihalache avea o ostilitate profundă pentru partidul liberal. Ţărănismul, la începutul anului 1919 nu reprezenta un puternic curent de idei, era un aspect minor al unei stări de spirit, care se exteriorizase politic în formidabila popularitate a generalului Averescu. Deaceia, adeziunea unor profesori universitari ca Paul Bujor—fost socialist care împreună cu C. Stere avusese în 1906 direcţia revistei "Viaţa românească"—, Costăchescu, Borcea, G. Bogdan-Duică, Giuglea, I. Răducanu, nu putea fi apreciată ca rezultatul unor calcule oportuniste. Acceptarea şefiei lui Ion Mihalache era o spontană ratificare a unui simbol: Mihalache era privit ca autenticul reprezentant al ţărănimii. Purta costumul din Muscel cu acel firesc care dă costumului ţărănesc o autenticitate de apartenenţă şi de sentimente. Inainte de 1914, la şcoala normală de învăţători din Câmpulung, elevii purtau costumul ţărănesc. De mic copil şi tot restul vieţii, Ion Mihalache purtase costumul naţional din Muscel.

Când C. Stere a publicat acel teribil rechizitoriu "C. Stere şi partidul naţional-ţărănist", nici Ion Mihalache nu e uitat: "Mihalache îşi flutura harul divin", făcând aluzie la costumul ţărănesc al învăţătorului dela Topoloveni. Fidelitatea cu care îşi păstra costumul ţărănesc, era o mărturisire a apartenenţii lui clasei ţărăneşti. Nu era o costumare demagogică, ci un gest natural de a persista într'o formă de viaţă. Când intelectualii de elită îl forţau-întrebuinţez intenţionat acest cuvânt pentru a sublinia ezitarea lui Mihalache de a primi să fie şef—era un act de mărturisire a unei credinţi de neprihănit idealism politic. Un singur profesor universitar—Simion Mehedinţi—, a intrat în partid după lungi negocieri, ca să găsească un pretext să plece, când a văzut că nu este proclamat şef al partidului. Băiatul unui dascăl dela biserica din Soveja, Simion Mehedinţi a făcut seminarul pentru a deveni preot dar s'a răsgândit şi în loc să se înscrie la teologie, s'a înscris la filosofie. Teza lui de licenţă a avut ca subiect "Filosofia lui Rousseau". Apreciat de Titu Maiorescu, a fost trimis să-şi ia doctoratul în Germania. Ii era destinată o catedră universitară şi cum nu exista decât una de filosofie la Iaşi la care fusese designat P. P. Negulescu de către Titu Maiorescu, Simion Mehedinţi şi-a trecut doctoratul în... geografie, după o pregătire pripită. Un caz similar s'a petrecut şi cu I. Rădulescu-Pogoneanu: se pregătise pentru filologie, domeniu în care se cere în primul rând o capacitate de muncă inteligenţa căzând pe planul al doilea, în afară bineînţeles de filologi ca Haşdeu, Densuşeanu, Sextil Puşcariu sau Candrea. Din nefericire nu exista nici o catedră liberă şi bietul I. Rădulescu-Pogoneanu cu creerul lui de filolog, s'a văzut obligat să-şi treacă la iuţeală un doctorat în etică şi sociologie. Se resimţea la curs improvizata lui formaţie de sociolog. Ca geograf, S. Mehedinţi este cunoscut doar ca autor de manuale didactice. Admirator al lui Titu Maiorescu, căuta să-i imite şi ticurile, nu numai solemnitatea. Auzea foarte bine, totuşi, când i se vorbea, punea mâna pâlnie la urechea dreaptă ca şi când ar fi avut auzul slab; o simplă imitaţie a lui Maiorescu care era, precum se ştie, surd de urechea dreaptă. Era afectat în vorbă, retoric, fără lirismul elocvenţii lui N. Iorga, S. Mehedinţi a reprezentat mediocritatea pretenţioasă. Il vom regăsi întreg cu minorele lui calităţi literare şi redusa lui gândire, în articolul "Primăvara literară", publicat în 1805 în "Semănătorul". Intre 1907-1924 a fost director al "Convorbirilor literare", care îi dădea un prestigiu. O singură carte, "Oameni dela munte", semnată Soveja, va fi pomenită în Istoria literaturii române, scrisă cursiv, într'o limbă îngrijită, cu oarecare prospeţime de emoţie. Din anii de seminar, Simion Mehedinţi a păstrat o înclinare spre lumea bisericească, scosese înainte de războiu o foaie de duminică "Lumina poporului", ai cărei abonaţi erau mai toţi, preoţi. Intre promotorii partidului ţărănesc se aflau şi mulţi preoţi, admiratori ai lui Simion Mehedinţi, cari doreau să-l aducă în partid.

Simion Mehedinţi fusese un membru activ al partidului conservator. In Martie 1918, când s'a format guvernul Al. Marghiloman, ministerul instrucţiei publice i s'a încredinţat lui Mehedinţi. Făcuse deci parte din guvernul care a semnat pacea dela Bucureşti, ceiace nu era, în atmosfera din 1919, o recomandaţie. Ion Mihalache a fost acela care a căutat să înlăture reticenţele unora, să calmeze ostilităţile altora, să convingă pe cei cari vedeau în Simion Mehedinţi un conervator refractar oricărei democraţii ţărăneşti. Ce anevoioase au fost negocierile, ca să plece, imediat după ce a intrat, sub nu ştiu ce pretext. Este unicul intelectual care a intrat în partid, nu mânat de o irezistibilă convingere, ci de o nemăsurată ambiţie.

In nici un moment din viaţa noastră politică şi socială, idei unui partid al clasei ţărăneşti nu a trăit cu atâta intensitate, ca în primăvara anului 1919. Cu rari excepţii, mai toţi intelectualii români veneau, dacă nu direct din rândurile clasei ţărăneşti, sigur reprezentau a doua generaţie dintre cei porniţi din lumea satelor. Substratul sensibilităţii intelectualilor români era rural; fără să constituie nici o calitate şi nici o scădere, fapt este că originile ţărăneşti dau o specifică tonalitate sensibilităţii intelectualilor români. In nici o literatură nu a fost privită ţărănimea cu atâta iubitoare înţelegere, ca în literatura română. Dela Nicolae Bălcescu şi până la Nicolae Iorga, vom regăsi aceiaşi iubire faţă de ţărănime, privită ca un rezervor al energiilor naţionale, ca un isvor de înaire posibilă a societăţii şi a Statului român. Vasile Alecsandri, Al Russo, Eminescu, G. Coşbuc, Al. Vlahuţă, apoi generaţia de scriitori dela "Semănătorul", şi ulterior Octavian Goga, P. Cerna, toţi au avut aceiaşi atitudine faţă de ţărănime. Imi amintesc de un articol scris de Titu Maiorescu asupra "Poeziilor populare române", adunate de Vasile Alecsandri: "Isvorând astfel poezia populară din plenitudinea simţământului, în ea ne aflăm apăraţi de acele aberaţii intelectuale, care strică inspiraţia multor poeţi, chiar a celor cu talent". In poezia populară "ne aflăm apăraţi de aberaţiile intelectuale", acest normativ ţărănesc îl strămuta Eminescu de pe planul literar pe cel politic, atunci când scria: "Suntem o ţară de ţărani şi ţărăneşte trebuie să ne gospodărim". In afară de această tradiţie proţărănime a culturii româneşti, s'a mai adunat în creaţia momentului politic din primăvara anului 1919, încă un element: experienţa războiului.

Intr'un tablou de N. Grigorescu, "Asaltul Griviţei", nu se văd decât soldaţi în iureşul atacului la baionetă; o similară imagine ne-a dat şi războiul unităţii naţionale, greul luptei fiind dus de ţărănime. Clasa conducătoare a trecut un examen jalnic; ca şi când nu ar fi avut nici o legătură cu marea, tragica încordare a naţiunii pentru a intra într'o nouă fază a istoriei, a pornit-o besmetică în Moldova şi de acolo în Rusia. Nimic nu ne-ar fi putut da o imagine mai completă, mai dureroasă, a lipsei de comunicativitate emoţională şi de idei între această clasă beneficiară a bunurilor pământului românesc şi momentul istoric pe care îl trăia neamul românesc, decât lăzile aflate în depozit la Moscova împreună cu tezaurul românesc. In 1935, după reluarea relaţiilor diplomatice cu Rusia sovietică, s'a anunţat că treptat ni se va remite tezaurul românesc dela Moscova, care se cifra la un miliard aur, în afară de tezaurul artistic, cum ar fi tezarul dela Petroasa (cloşca cu puii de aur). N. Titulescu, mai nesăţios de publicitate decât un actor, a anunţat ca un fapt îndeplinit şi constituind, evident, un succes personal.

Toată această euforie a lui N. Titulescu avea să primească o cruntă chemare la realitate. Moscova a înţeles să utilizeze slăbiciunile de farfara internaţională a lui N. Titulescu; nici un moment nu s'a gândit să dea înapoi tezaurul, dar a ştiut să transforme restituirea în rate a tezaurului într'o sângeroasă satiră la adresa clasei conducătoare. S'a evacuat în Decembrie 1916 la Moscova, pe lângă aurul Băncii naţionale, tezaurul istoric, obiecte de artă şi unele lăzi în care potentaţii zilei îşi puneau la adăpost ce aveau mai de preţ. De la sine înţeles că bolşevicii nu au continuat să menţină aceste lăzi fără să le verifice conţinutul şi după verificare să repună peceţile. Cu o fioroasă ironie au ales aceste lăzi în care, la deschiderea făcută cu solemnitate la Ministerul nostru de externe s'au descoperit: rochii, camizoane, ciorapi de mătasă, pălării, corsete, pantofi, toate nimicurile unor mode trecute. După douăzeci de ani, ce valoare mai pot avea obiectele de îmbrăcăminte, oricât de bine ar fi fost conservate? N. Titulescu şi colaboratorii lui au rămas încremeniţi: era confesiunea unei clase în momentul cel mai dramatic al războiului. Imi amintesc de strigătele de revoltă ale lui Titulescu, pus într'o penibilă situaţie faţă de opinia publică a ţării, care aştepta cu o îndreptăţită nerăbdare primul transport al tezaurului. In lipsa de altceva mai bun, N. Titulescu a anunţat ca un bun câştigat: întoarcerea etalonului metric. Dacă aşi avea la dispoziţie presa timpului, aşi putea da toată culoarea acelui moment, trist şi comic în acelaş timp.

Se explică dece toţi intelectualii români priveau cu atâta iubire şi încredere în clasa ţărănească: aveau sentimentul misiunii lor şi înţelegerea epocii. Ascultaseră bătăile inimii naţiei şi au înţeles-o. Mărşăluiseră sute de kilometri în acea sfâşietoare retragere, rămăseseră în urma lor sate tăcute, la porţile curţilor stând ca stane de piatră femei care îşi sprijineau bărbile în mâini, în ochi având tristeţi cu adâncimi milenare. Această lume umilă, necăjită, realiza în conştiinţa ei sfâşietoarea tragedie a patriei şi în muta ei atitudine, avea o majestate a durerii. Lângă intelectualii cari făcuseră în imensa lor majoritate războiul ca ofiţeri de rezervă, păşiseră tăcuţi, adânciţi în imensa lor durere, soldaţii, toţi ţărani în uniformă. In acest calvar al retragerii, în lunile de existenţă monotonă şi tristă a tranşeelor, s'a realizat cea mai intimă legătură, am putea spune o contopire sufletească a intelectualilor cu masa ţărănească. Numai cunoscând acest proces de integrare a intelectualilor în masa ţărănească vom înţelege ambianţa spirituală în care s'a zămislit partidul ţărănesc. O emoţionantă mărturisire de credinţă ce s'a înfiripat în nopţile de veghe pe linia tăcută şi sumbră a tranşeelor. Că din această aşteptare nu a ieşit decât o mare, deprimantă desamăgire, nu are nici o importanţă, momentul din primăvara anului 1919 are o valoare politică a cărei valabilitate o vom regăsi mâine, după restaurarea libertăţilor naţionale.

Care era pregătirea politică a lui Ion Mihalache în 1919? I-am certetat biblioteca, cea mai sigură indicaţie a orizontului intelectual ca şi a problemelor care frământă pe un om politic. Foarte puţine cărţi de literatură, majoritatea fiind politice sau consacrate problemei agrare. "Neoiobăgia" lui I. Dobrogeanu-Gherea, pe care răsfoind-o îţi dădeai seama că a fost nu citită ci studiată cu creionul în mână. Numerele din "Viaţa românească", în care C. Stere îşi publicase "Poporanism sau socialism democrat", studiile lui Radu Rosetti şi G. Panu asupra răscoalelor ţărăneşti, o carte a lui Virgil Arion despre revoluţia dela 1907, cele două volume apărute în editura Stok redând polemica Eduard Bernstein-Karl Kautzki în jurul reformismului, câteva volume de N. Iorga, un volum "Scrieri politice şi literare" de M. Eminescu precum şi "Articolele politice" de Eminescu publicate de editura Minerva, "Domnia lui Cuza Vodă", "Istoria partidelor politice în România" şi "Istoria Românilor" de A. D. Xenopol, toate apărute la Şaraga, volumele de critică ale lui Titu Maiorescu şi discursurile parlamentare cu o substanţială introducere şi criticile lui Gherea, "Revoluţia lui Tudor Vladimirescu" de Aricescu, care se vedea că fusese citită de mai multe ori, colecţia completă a publicaţiilor Academiei române privitoare la revoluţia dela 1848, "Dreptul constituţional" de C. Disescu, colecţia "Semănătorului" legată, colecţia "Neamului românesc". Memoria a reţinut numai o parte din cuprinsul bibliotecii care nu cuprindea prea multe cărţi, dar se vedea concentrata atenţie cu care fuseseră citite. Fără îndoială un autodidact, dar cu putere de inteligentă asimilare, o inteligenţă clară, refractară utopiilor, cu mult bun simţ şi cu un simţ de autocritică adesea exagerat, care îl făcea ezitant atunci când avea de luat o răspundere. Nimic în el de speriat al situaţiilor, de grăbit al arivismului; modest şi plin de atenţie faţă de cei cu care vorbea. Convingerile lui nu se clătinau după cum bătea vântul schimbător al opiniei publice.

Fără îndoială că mult mai anevoios ar fi fost drumul partidului ţărănesc dacă în alegerile din vara anului 1919, Liga Poporului ar fi participat. Generalul Averescu s'a lăsat influenţat de Take Ionescu şi de Iancu Flondor să nu participe la alegeri, deoarece guvernul de alegeri general Arthur Văitoianu era un guvern liberal camuflat. Era exact; dar ce importanţă avea acest fapt, faţă de imensa popularitate a generalului Averescu? Este surprinzător că un om de pătrunzătoare inteligenţă ca Take Ionescu nu şi-a dat seama de marea schimbare pe care o provocase războiul în conştiinţa publică. Războaiele prin natura lor sunt revoluţionare, prin consecinţele lor nu sunt conservatoare. Take Ionescu nu cunoştea dinamismul revoluţionar al războaielor moderne, care au început la 1914. El cunoştea popularitatea restrânsa la un colegiu electoral, cum a fost popularitatea lui în mica burghezie. Toate succesele conservatorilor—democraţi—aşa se intitula partidul format în 1906 de Take Ionescu—în alegeri, erau la colegiul al II-lea. O popularitate în lumea satelor i se părea amăgitoare, fără nici o consistenţă politică, deoarece credea pe ţărani încă neformaţi pentru a se înfrunta cu aparatul administrativ pe care îl deţineau liberalii sub camuflajul guvernului Văitoianu. Tezei lui Take Ionescu i s'a raliat Iancu Flondor, revoltat împotriva regelui care deviază dela menirea lui de corect interpret al Constituţiei. In momentul în care generalul Averescu s'a decis să boicoteze alegerile, partidul ţărănesc câştigase virtual bătălia electorală. Popularitatea generalului era fără precedent în istoria politică a României, în afară bineînţeles de popularitatea lui Vodă Cuza în lumea ţărănească. La Râmnic, şeful organizaţiei Ligii Poporului, C. C. Brăescku, n'a ţinut seama de consemnul dat de Averescu şi a pus o listă de candidaţi; lista a fost aleasă în întregime. Fără îndoială că partidul ţărănesc ar fi isbutit să obţină în multe judeţe remarcabile succese electorale, dar faţă de Liga Poporului s'ar fi găsit într'o vădită inferioritate numerică în parlament. Chiar dacă s'ar fi prezentat în alegeri, Liga Poporului nu ar fi putut să capete o consistenţă, deoarece compoziţia ei eteroclită o făcea neviabilă. Intre natura popularităţii generalului Averescu şi concepţia lui politică, era o totală contradicţie. "Partidul Poporului" care a urmat Ligii, nu a avut o doctrină, o ideologie, care să ralieze cadrele, să le menţină unite atunci când valul popularităţii va fi trecut. Nimic mai instabil decât popularitatea, produs al exaltarii imaginaţiei maselor; dacă un iureş de popularitate poate impune un om, o grupare politică, când vine refluxul se menţine numai cine reprezintă o ideie.

Boicotarea alegerilor de către generalul Averescu a folosit partidului ţărănec, care a fost literalmente surprins de succesul obţinut. Revoluţia dela 1848 în Franţa a surprins pe toată lumea, pe regele Louis Philippe, pe Guizot, pe teoreticienii şi practicienii revoluţiei, pe Karl Marx care aştepta ca revoluţia să isbucnească în Germania, pe Engels care se aştepta să isbucnească în Anglia. Indreptăţit era Sainte-Beuve să scrie "immaturité de l'événement". Se poate spune şi de succesul în alegeri al partidului ţărănesc care a surprins pe Ionel Brătianu, pe Averescu, pe Take Ionescu, presa: "immaturité de l'événement". Constituirea guvernului s'a făcut cu mare greutate. Şi ca situaţia să fie şi mai complicată, a apărut, de necrezut, ca ministru de interne generalul Averescu. O apariţie de scurtă durată, care are o explicaţie: generalul a acceptat să facă parte din guvern cu condiţia ca să ceară dizolvarea imediată a parlamentului şi să se procedeze la o nouă consultare a ţării. Averescu a fost manevrat; odată intrat în guvern, nimeni nu s'a gândit să ceară disolvarea. S'a opus Iuliu Maniu, s'a opus N. Iorga, s'a opus Ionel Brătianu care voia să-l păstreze pe generalul Averescu ca o rezervă împotriva guvernului de coaliţie, a cărei majoritate parlamentară îşi manifestase sentimentele ostile faţă de liberali când a fost ales N. Iorga ca preşedinte al Camerei.

Partidul ţărănesc nu a deţinut în guvernul Al. Vaida Voevod—delegat la Conferinţa de pace alături de Ionel Brătianu—, decât ministerul de agricultură şi domenii şi al instrucţiei publice. I. Mihalache nu voia să primească răspunderea unui departament şi din modestie şi dintr'un exces de simţ critic; nu se credea pregătit pentru a fi ministru. La instrucţia publică a fost designat I. Borcea, profesor la Universitatea din Iaşi. După scurta trecere a generalului Averescu, la interne a fost numit ministru Dr. N. Lupu.

Clubul partidului era la Hotel Astoria. Ciudat hotel, simbolic, pentru începuturile aşa de naive ale partidului ţărănesc. In acest hotel, majoritatea camerelor erau ocupate de artistele dela "Moulin rouge", localul care mai târziu s'a transformat în localul Senatului. Alegerea acestui hotel a fost întâmplătoare, determinată doar de

(Urmează pagina 5.)

ION MIHALACHE

faptul că fruntașii partidului luau masa la un restaurant alăturat "Principesa Ileana". Partizanii din provincie știau că venind la București vor găsi la restaurant sigur pe Milan Ionescu-Berbecaru și pe unul dintre fruntași. In Hotel Astoria s'a instalat și redacția ziarului "Țara nouă", devenit cotidian.

La începuturile lui, partidul țărănesc cuprindea numai organizațiile din vechiul regat, deoarece partidul țărănesc din Basarabia își avea clubul la Hotel Metropol, în fața palatului regal și consfătuirile se țineau separat. Erau interesante atmosfera, oamenii, temele de discuție dela clubul partidului țărănesc din vechiul regat. Revăd chipul lui Paul Bujor, cu aerul lui de om căzut din lună, de o mângâietoare bunătate, aducea în partid acel romantism social, acea candidă generozitate a primei mișcări socialiste. Sfios și plin de grijă să nu supere pe cineva, deaceia părea că voia să fie prezent și șters. Fusese ales președinte al Senatului și cum se constituise federația, cu N. Iorga ca președinte al Camerei, Paul Bujor s'a simțit obligat să întrețină relații personale cu N. Iorga.

N. Iorga, în acea vreme, se simțea pe deplin satisfăcut, deaceia nu era deloc irascibil și căuta să fie prevenitor, utilizând autoritatea pentru a netezi asperitățile dintre oameni, a concilia tendințele așa de disparate din sânul federației. Intr'o zi Paul Bujor s'a simțit obligat să-i mărturisească lui N. Iorga că tare i-a fost teamă la început, crezând că o conlucrare ar fi imposibilă între ei. Surprins, N. Iorga l-a întrebat de ce credea că n'ar putea colabora cu el. Și cu o dulce naivitate, în vorba lui moldovenească, Paul Bujor i-a răspuns: "Apăi de, știu eu. Te știam un om năpraznic și-mi era tare teamă de naționalismul dtale. Dar mă bucur tare că ești om de ispravă și tare înțelegător. Apoi ești democrat sincer. Nu fii supărat că ți-am spus ceiace aveam pe suflet". Și N. Iorga s'a bucurat tare de dulcea naivitate a lui Paul Bujor.

Erau totdeauna prezenți la club Moldovenii cu Costăchescu, Rășcanu, Dr. Mironescu, Măcărescu. Dela Vlașca venea Spănișteanu-învățător care îl sprijinise pe Nichifor Crainic ca să se ducă la seminar, dela Teleorman popa Drăghici, gras, cu privirea ageră și șireată de cârciumar gazdă de hoți, nedespărțit de Eduard Mirto care fusese până în preajma alegerilor președintele tribunalului de Teleorman. Dela Olt era Capețineanu, dela Mehedinți Bazavan, amândoi învățători. Dela Argeș Coandă, fost deputat liberal sterist, dela Muscel frații Cercel, amândoi preoți și veri ai doamnei Mihalache. Dela Dâmbovița Spineanu și învățătorul Popescu-Răcari

Drul N. Lupu venea însoțit totdeauna de senatorul Ploae. Când a depus candidaturile la Fălciu, Drul N. Lupu n'a găsit nici un partizan dispus să candideze la Senat ca să cadă. In ultimul moment l-a designat pe Ploae care era vizitiul dela trăsura părintelui Lupu din Arsura. Un țăran moldovan, sfătos, care asculta ca la biserică în timpul slujbei când se citesc evangheliile, toate discursurile care se rosteau. Era senator și se mira și el; bine nu prea se simțea la București; avea tot timpul o îngrijorare: cum vor fi caii părintelui, în lipsa lui. Dădea o explicație a prezenții lui în Senatul țării: "Dacă mi-o spus dl doctor să mă fac candidat, eu ce era să fac? Și țăranii m'au ales dar nu pentru mine, că în afară din sat dela Arsura, nimeni nu știa de mine. L-au ales tot pe dl doctor. De ce era să mă aleagă pe mine? Așa o fost".

Și în această lume care aducea în viața politică o credință, multă naivitate și o egală curățenie sufletească, Ion Mihalache nu plimba o trufie de șef. Impresiona modestia lui, grija de a nu se desosebi prin nimic de ceilalți membri ai partidului. Cum Virgil Madgearu nu isbutise să se aleagă deputat, rolul lui era încă șters în partid, dar energia lui organizată, tenacitatea, avea să-i deschidă drum spre conducerea de fapt a partidului țărănesc. El intenționase inițial să intre în Liga poporului, sedus de perspectivele pe care le deschidea unui tânăr ambițios, popularitatea generalului Averescu, dar îl luase înainte un alt economist, format ca și el în Germania, I. Anghelescu. In 1919, cel care era cu mai mult ascendent în partid, era Ion Răducanu. Fusese înainte de războiu, după întoarcerea dela studii din Germania, câțiva ani inspector la Băncile populare și cooperative, ceiace îl pusese în contact cu învățătorii. Avea legături vechi de prietenie și era simpatizat de toți cei cari inițiaseră formarea unui partid țărănesc.

Conducerea ziarului "Țara nouă" am avut-o eu și cu Eugen Crăciun. In redacție erau Cezar Petrescu, Dem. Teodorescu—semna D. Chircă, colaborând în acelaș timp, sub semnătură, și la "Steagul", ziarul partidului conservator, nuanța Marghiloman—, Gib Mihăescu și Victor Ion Popa. Dintre reporteri, mai răsărit era I. Livianu. Se poate spune că redacția lucra independent. Ion Mihalache venea din când în când, totdeauna să-și manifeste satisfacția de linia ideologică a ziarului, de ținuta lui literară. Căuta să afle cuvintele cele mai potrivite ca laudele pe care le aducea redacției să nu pară expresia unei superiorități. Era în toată atitudinea lui o seducătoare camaraderie. Ziarul plăcea; din toate părțile Ion Mihalache primea scrisori în care "Țara nouă" era apreciată pentru interpretarea fidelă a năzuințelor și sentimentelor partidului. Ne era și ușor, când toți aveam aceleași idei, aceleași sentimente și ne adresam unor cititori cari nu erau sceptici în ce privește cuprinsul unui ziar.

Intr'o zi, din nu știu ce fund de țară, un preot mânat de treburi să vină la București, a trecut pe la redacția ziarului partidului. A deschis ușa sfios și a găsit pe Dem. Teodorescu. Preotul s'a prezentat și Dem. Teodorescu s'a prezentat și el așa cum semna articolele: D. Chircă. Emoționat, preotul i-a cerut să-i dea voie să i mai strângă odată mâna.

—Vă citesc plin de emoție articolele dle Chircă. Regăsesc în ele ceiace gândesc și simt eu. Mare dar dela Dumnzeu să poți reda gândurile altora, limpezite, minunat rânduite, cum cei nevoiași la scris nu o pot face.

Dem. Teodorescu, deprins cu scepticismul dintr'un partid boeresc, se simți oarecum încurcat în fața acestei manifestări de o așa de curată, de naivă admirație.

—Fac și eu ce pot părinte. Sunt de meserie.

—Apoi să mă ierți dle Chircă, meșteșugul rânduirii cuvintelor nu-i suficient, mai este nevoie și de acel, accent care vine din inimă, din adâncul credinții. Am un prieten, cam petrecăreț, dar om de ispravă. Și când îl încălzește un pahar de vin, strigă lăutarului: Pune mă duh în coardă. El vrea să spună lăutarului să pună căldura sentimentului. Și dta dle Chircă și toți care scrieți la "Țara nouă", faceți să străbată în articole, dogoarea credinței.

—Apoi din păcate nu este tocmai așa părinte. Scriu fiindcă sunt plătit. Eu sunt mercenar.

—Ești tare glumeț, dle Chircă.

—Nicidecum părinte. Ca dovadă că sunt mercenar, după amiază scriu la ziarul lui Marghiloman, adică jumătate de zi sunt țărănist și suspin cu clasa țărănească și după amiază sunt conservator și scriu pentru boeri. Ca lăutarul care cântă la orice masă.

In clipa aceia am intrat în redacție și m'a surprins toată înfățișarea bietului preot; amestec de nedumerire și de amărăciune. Când am aflat ce se întâmplase, l-am convins pe preot că Chircă făcea o glumă. Cum i s'a luminat fața preotului de o imensă bucurie.

—Apoi nu m'am înșelat. Când nu-ți bate inima de durerile altora, apoi fraza cea mai meșteșugită este uscată. Gluma a fost isbutită.

Și a plecat vesel.

Scena redă atmosfera începuturilor partidului țărănesc. Eram tare necăjit și l-am întrebat pe Dem. Teodorescu de ce a căutat să pricinuiască bietului preot această teribilă desamăgire.

—De ce să între în această oribilă vâltoare, politica, aducând atâta candoare? Vei vedea cum vor dispare peste câțiva ani toți acești naivi și în locul lor vor apare antreprenorii idealurilor în care nu cred.

Și în bună parte. Dem. Teodorescu a avut dreptate. Scriind această evocare a începuturilor partidului țărănesc, îmi revine în minte acea pagină din "Notre jeunesse" de Charles Péguy, în care analizează degradarea misticei republicane în politică republicană. "Totul începe în mistică și sfârșește în politică. Totul începe prin mistică, printr'o mistică, prin propia sa mistică și totul sfârșește prin politică... esențialul este ca mistica să nu fie mâncată de politica căreia ea i-a dat naștere".

In 1919 exista o mistică țărănistă care s'a concretizat într'un partid. In măsura organizării partidului, ceiace era spontan, elanul unei credinți s'a stins, luând locul "multicezarismul comitelor electorale", cum spunea Charles Péguy.

Când a depus jurământul ca ministru, Ion Mihalache era un autentic reprezentant al misticei țărăniste. Din acea zi se înregistra un act revoluționar în formele cele mai legale. In psichologia lui Ion Mihalache era un amestec de asiprații revoluționare și de accentuat simț al legalității, de oroare, de violență și de mistică a dreptății, de îndrăzneală a ideiei și de timiditate a expresiei. L-am auzit vorbind țăranilor după ce căzuse în opoziție (Martie 1920); măsurat, evitând cu o deosebită grijă cuvintele care ar fi putut să turbure dreapta judecată a țăranilor. Nimic din violența incendiară a agitatorilor; făcea apel la judecata țăranilor, nu la pasiunile populare. Un accentuat simț al răspunderii constituia un corset de oțel temperamentului lui revoluționar. De o exemplară corectitudine și cu respect al legalității, fatal trebuia să fie victima directorilor ministerului de agricultură, toți, în acea vreme, devotați partidului liberal.

Intr'o zi, un director al ministerului de agricultură și domenii, îi prezentă lui Mihalache un proiect de reduceri de funcționari care nu sunt de absolută necesitate pentru minister. De bună seamă că a fost încântat de proiect, socotind că toată inflația de funcționari se face pe spinarea contribuabililor. Proiectul aprobat, directorul a prezentat imediat tabloul cu numele celor puși în disponibilitate. Conștiincios, Mihalache a cerut explicații asupra fiecărui funcționar, spre a se convinge că într'adevăr este inutil. Ajunge la Alexandru Cazaban, care avea un fel de sinecură: inspector de vânătoare. Ministrul a avut o tresărire: era vorba de unul dintre cei mai vechi prieteni. Alexandru Cazaban era un pasionat al vânătoarei și străbătea țara prin cele mai neumblate coclauri. Din aceste drumuri el a cules cel mai bogat tezaur de observații, în ce privește lumea satelor. Volumele "Cutreerând", "Deștept băiat", "Băiatul lui Moș Turcu", etc., aduc un realism în evocarea lumii rurale ce contrastează cu romantismul scriitorilor dela "Semănătorul". Defilează în aceste mici nuvele lumea satelor, cu micile dar nu mai puțin intensele ei pasiuni: preoți învățători, cârciumari, țărani înstăriți. Ambiții care se ciocnesc, necazuri mărunte, mai rar bucurii și mai des amărîciuni, redate cu creionări sigure, aceste schițe și nuvele de Al. Cazaban redau plină de culoare, de viață, atmosfera satelor noastre între 1900 și 1914. Il cunoscuse pe Ion Mihalache din 1905 și de câteva ori pe an era oaspete fie la Topoloveni, fie la Dobrești.

Directorul care întocmise tabloul celor puși în disponibilitate nu-l putea suferi pe Cazaban, care îi zeflemisea solemnitatea. Știa că este prieten cu ministrul, dar era sigur că Ion Mihalache nu va face o excepție. A cerut explicații, a insistat întrebând dacă într'adevăr postul de inspector de vânătoare este o sinecură. Dar directorul își voia victima. Și Ion Mihalache a semnat punerea în disponibilitate a lui Al. Cazaban. Il duruse, dar nu putea să semneze punerea în disponibilitate a altor funcționari inutili și să-și protejeze un prieten. Orice excepție infirmă dreptatea unei hotărîri. Bineînțeles că directorul a avut grijă să nu-i spună ministrului că mai erau în budgetul ministerului și alți inspectori de vânătoare cari nu aveau nici măcar scuza să fie vânători, pe când Cazaban, vânător neostenit, cutreera țara dela Dorna până în munții Mehedințului ca și delta și bălțile Dobrogei. Pentru Al. Cazaban a fost o cruntă lovitură; acea leafă de inspector de vânătoare completa puținul, așa de puținul pe care-l realiza cu literatura. Ion Mihalache a voit să-l vadă, să explice, să-i găsească o compensație, știind greutățile cu care avea de luptat prietenul lui, dar Al. Cazaban n'a voit. Fusesem rugat de I. Mihalache să-l conving să accepte o întâlnire. Al. Cazaban mi-a dat un răspuns plin de amărîciune: "Oricare ministru mi-ar fi dat această lovitură, nu m'ar fi durut atâta. Am fost și până la sfârșitul vieții voiu rămâne un răsfățat al nenorocului. Dar să-mi dea lovitura un prieten de atâta amar de ani, să mă pună în disponibilitate pe mine și să mențină trei inspectori de vânătoare cari n'au ținut în viața lor în mână o pușcă de vânătoare, mărturisesc că sunt uluit. Il scutesc de explicații. Am avut un prieten și a murit. Era învățător la Topoloveni. Pe ministru nu-l cunosc și nici nu vreau să-l cunosc". Și Al. Cazaban și-a distilat veninul. Când s'a aflat la redacția ziarului "Viitorul"—oficiosul partidului liberal—de punerea în disponibilitate a lui Al. Cazaban, i s'a cerut colaborarea. Volumul "La umbra carului", cuprinzând schițe în care se prezintă caricatural apariția țărănismului în lumea satelor, este scris cu mult venin. Literar, volumul este de o calitate foarte redusă. Mai târziu i s'a pus la dispoziție lui Al. Cazaban de către partidul liberal mijloace să scoată "Poșta țăranilor", unica foaie pentru lumea satelor bine făcută și scrisă pe înțelesul tuturor. Mult venin a pus în călimară Al Cazaban.

Această întâmplare redă toată candoarea lui Ion Mihalache, prins în păenjenișul administrativ, victimă facilă a directorilor din minister, neîntrecuți interpreți n toate sensurile ai regulamentelor.

Se concentrase asupra complexului exproprierii. Nu exista în 1920 un text de lege, exista numai un decret-lege din Martie 1919, semnat I. G. Duca. Redactarea grăbită, sumară, făcea ca acest decret-lege să nu poată fi aplicat decât de un ministru de temperament autoritar, făcând din deciziile lui norma de interpretare a textului. Pentru grija de legalitate, de respect al legilor, pentru oroarea de orice act arbitrar, o asemenea atitudine era pentru Ion Mihalache de neconceput. Combătuse arbitrarul vechilor partide, se revoltase împotriva abuzului măsurilor autoritare ca să lase partidul țărănesc să cadă în acelaș păcat? In patru luni cât a fost ministru în guvernul federației, nu i se poate imputa lui Ion Mihalache nici un act abusiv, năpăstuind pe marii proprietari spre a lua o măsură prin care ar fi favorizat pe țărani. Deaceia își consacra nopțile să pregătească legea împroprietăririi. Cunoștea problema, trăise problema agrară ca fiu de țăran sărac, el nu descoperise existența dramatică a țărănimii exploatată, supusă bunului plac al celor puternici, din cărți. Nu venise spre realitatea dureroasă a satelor din lumea bibliotecii, el se ridicase din această lume umilă, fără să înceteze de a fi altceva decât un țăran luminat. In redactarea legii dăuta să fie un judecător imparțial, să nu existe paragraf, articol, alineat, în care să apară ecoul urii de clasă. Se consulta numai cu Grigore Iunian, care unea într'o admirabilă sinteză, o aleasă pregătire juridică și un rar simț de echitate.

Apariția pe banca ministerială a învățătorului Ion Mihalache, constituise prin ea însăși, un act revoluționar. Cămașa țărănească nu putuse să inspire încredere și rezerva lui Ion Mihalache, lipsa lui de retorică demagogică, spiritul lui măsurat, tăcerile lui, inspirau o oarecare temere. El era necontestatul reprezentant al țărănimii și conștiința clasei nu avea motiv de liniște. Dar nu Ion Mihalache avea să provoace căderea guvernului federației, ci lipsa de autocontrol al ministrului de interne dr. N. Lupu și fanteziile drului Aurel Vlad, ministru de finanțe, care unea cea mai desăvârșită incompetență cu cea mai agitată trăzneală. Guvernul federației era condamnat prin lipsa de consistență, de cunoaștere a mecanismului complicat al administrației unui Stat.

Ionel Brătianu era profund îngrijorat, nu ca șef de partid, ci ca om de Stat. In opoziție era tot atât de bine informat de tot ce se făcea în toate ministerele, ca și atunci când era la guvern. Atunci s'a întors spre generalul Averescu, pe care îl atacase cu violență fără nici o limită, mersese până a-l acuza de trădare. "Viitorul" publicase în facsimile o scrisoare a generalului Averescu către N. Lupu Costache, care îl consultase la începutul lui Noembrie 1916, dacă în eventualitatatea constituirii unui guvern care să negocieze cu Puterile centrale, ar fi acceptat să preia ministerul de războiu. Răspunsul lui Averescu era afirmativ, însă cu o serie de reticențe. Publicând această scrisoare, liberalii credeau că vor da o lovitură decisivă imensei popularități în mase, ca și când se poate destrăma ceiace creiază exaltarea efectivă a maselor, prin argumente, prin slogane, prin silogisme, printr'o sigură mânuire a logicei. Orice popularitate este o proiecție sentimentală a maselor și în politică adesea, elementul irațional are un rol decisiv.

După întrevederea Ionel Brătianu - general Averescu, soarta guvernului federației era pecetluită. N. Iorga a fost informat și a căutat să ia măsurile necesare, pentru a asigura căderii guvernului o temă de propagandă în alegerile care urmau să aibă loc. In "Maximes et pensées politiques", marele om de Stat, contele Romanones notează: "Pentru necesitățile vieții politice, "manevra" este o armă adimrabilă; politica dă acestui cuvânt, fără dreptate, un sens pejorativ. Se întâmplă omului politic care nu știe să "manevreze", acelaș lucru ca unui comandant în timp de războiu: el pierde toate bătăliile, pentru că "manevra" înseamnă mișcare și mișcarea este la baza strategiei".

Este de necrezut ce admirabil a manevrat N. Iorga. In preziua căderii guvernului a cerut lui Ion Mihalache să depună proiectul de lege a împroprietăririi țăranilor imediat. Ministrul agriculturii a cerut un răgaz de zece zile, pentru a da o formă definitivă legii. N. Iorga i-a replicat mânios: "Dar bine omule, crezi că Brătianu va aștepta ca dta să depui legea împroprietărăii, ca să te trimită în opoziție? Formă definitivă? Ești un naiv. Nu este timp de pierdut. Mâine la Cameră depui proiectul de lege și vei rosti un discurs care să servească de introducere la lupta electorală. Pe urmă pot să încredințeze guvernul lui Averescu și să disolve parlamentul". Grigore Iunian care era de față la această întrevedere, spirit subtil, cunoscător al forței camarilei prezidate de Barbu Știrbey, s'a raliat punctului de vedere al lui N. Iorga.

Nimeni în partid nu a fost informat de această hotărîre. Intr'o noapte, Ion Mihalache și Grigore Iunian au dat formă "definitivă", proiectului de lege. Am asistat la ședință. In loja presei, nimeni nu știa nimic. N. Iorga ceruse ca întreg guvernul să fie pe banca ministerială. După formalitățile obișnuite, într'o atmosferă de indiferență, circulau cu insistență svonuri de apropiata disolvara a parlamentului, se explica lipsa de interes a presei față de agonia guvernului federației.

Când N. Iorga, președintele Camarei, a rostit: "Dl Ion Mihalache are cuvântul", s'a făcut un moment de tăcere. Aplauze furtunoase în rândurile federației, surpriză la liberali. Fața lui N. Iorga era iluminată de o satisfacție răutăcioasă când a privit pe Ionel Brătianu, ca și când îi spunea: "Iți dejoc urzeala intrigilor dela palat". Părea că șeful liberalilor a înțeles,, că a șoptit ceva lui I. G. Duca și toți liberalii încremeniseră într'o atenție încordată. Când Ion Mihalache a anunțat depunerea priectului de lege al împroprietăririi, I. G. Duca și-a potrivit nervos ochelarii iar Ionel Brătianu a privit fix pe N. Iorga. Un dialog mut. Părea că răspunde: "Am înțeles manevra". Cred că este pentru prima dată când Ionel Brătianu a avut admirație pentru N. Iorga ca om politic.

Ion Mihalache a rostit cu acest prilej cel mai frumos discurs, confesiunea unui fiu de țăran, expresia senti-

(*Urmează pagina 6.*)

ION MIHALACHE

mentelor și ideilor unei clase care dealungul atâtor secole de istorie nu cunoscuse decât nedreptatea. Ar fi păcat să se proiecteze asupra stărilor sociale din trecutul românesc o poezie romantică, dând un fals aspect de viață patriarhală, boierul apărând ca un miel blând, tutore al țăranilor. Fără excepție, călătorii străini notează starea de mizerie a poporului de jos. Contele de Langeron în "Ziarul campaniilor făcute în serviciul Rusiei în 1790", acest general șef al trupelor rusești, definește lapidar situația di România: "Principatele sunt favorizate de natură și persecutate de soartă". Condițiile de viață ale țăranilor sunt descrise cu amănunțime; încerci un sentiment de amărăciune și de rușine, citind aceste note de călătorie —publicate de Academia română—, care interzic orice idealizare a trecutului. Este suficient ca cineva să citească "De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie. Etude sur l'Etat de la Société roumaine à l'époque de règnes phanariotes", de Pompiliu Eliade, care utilizează cea mai completă documentare, ca să-și dea seama de condițiile înspăimântătoare ale țăranului român, adică a neamului românesc, deoarece în acea epocă țărănimea forma 90 % din populație.

"Nu existau torturi morale sau fizice care să nu fi fost întrebuințate, pentru a stoarce țăranului tot produsul muncii lui. Sunt străini cari n'aveu nici un interes în treburile țării, sunt marii boieri interesați să ascundă această stare de lucruri, cari ne dau pe față aceste cruzimi. Pentru a constrânge pe țăran să predea toți banii, se avea la dispoziție fierul roșu aplicat pe piept, țeapă de trestie sub unghii, ouă fierbinți sub subțiori, spânzurarea cu capul în jos. Câteodată se închideau zeci de țărani într'un grajd și i se punea foc sau, culcați la pământ legați cot la cot, cu ochii în soare, o bârnă pe burtă, unși cu miere și păcură, pradă soarelui și muștelor sau viespilor. Robust de constituție, țăranul murea adesea în aceste schingiuri. Supraviețuitorii trebuiau să-și mărturisească avutul, să-l exagereze chiar. Administrația băga în buzunar ultima para a țăranului, vindea la licitație mobilele, uneltele, grâul, vitele de muncă, pe care un bancher grec sau un cârciumar evreu se grăbea să le cumpere" (cartea lui Pompiliu Eliade, pagina 9).

Ion Mihalache cunoștea acest trecut înspăimântător din povestirile bătrânilor satelor, din baladele populare, din tabloul pe care îl face Nicolae Filimon în "Ciocoiii vechi și noi", din condițiile grele care le avea țărănimea chiar înainte de 1907.

Cunoașterea trecutului de suferinți a țărănimii din cărți a aflat ecou puternic în sensibilitatea intelectualilor români, dar această cunoaștere nu poate avea aceiași adâncime, ca acea trăită de un copil de țăran. Ce sguduit am fost când am citit la biblioteca Academiei române cartea lui Golescu (Constantin Radovin din Golești), "Insemnare a călătoriei mele în anii 1824, 1825, 1826", dar emoția simțită nu poate fi de aceiaș intensitate cu a celui care, fiu de pălmaș, a trăit în lumea necăjită a satelor.

Ori în discursul rostit la Cameră, Ion Mihalache dădea fiecărei fraze un conținut de emotivitate, care venea din adâncul existenții lui. După atâția ani, evocând acel moment politic, revăd pe Ion Mihalache la tribună, în fața *reflectându-i-se tensiunea interioară, cu o mantie de du-*rere, ca o mască tragică, revăd Camera ascultând cu o concentrată atenție. Rar câte o întrerupere de pe băncile socialiste; glasul strident al lui Ghiță Cristescu, țâșnea fără ecou în tăcerea Camerei. Il întovărășea din când în când câte o frază neterminată a lui Dunăreanu. Deputații liberali își potriviseră atitudinea după aceia a șefului care, tăcut, nemișcat, asculta atent această manifestare a sentimentelor gândurilor țărănimii. Deputații partidului național erau uimiți de această elocvență care folosea cu o rară siguranță un vocabular așa de bogat, care contura ideile, da frazelor o cadență clasică. Țărăniștii erau fermecați. Intreruperile îi enervau, cum îi enerva și pe naționali, cari repetau: "s'auzim, mă rog".

In 1892 marea poetă italiană Ada Negri era o biată învățătoare într'un sat obscur din Lombardia. Trei ani mai târziu, apărea volumul de poezii intitulat "Fatalità". Dela o zi la alta Ada Negri devenea celebră, unanimitatea criticii o proclama primul poet al Italiei. Fată din popor, mama ei o biată lucrătoare săracă, muncea într'o țesătorie și din ceiace câștiga, rupându-și dela gură, și-a crescut fata. Această existență umilă, eroică, afla în "Fatalità" o expresie lirică, care eomționa prin autenticitatea emoției, prin simplitatea plină de farmec a versurilor.

Imi amintesc versurile în care Ada Negri evoacă peisajul trist al fabricei în care "o mie de femei se istovesc muncind. De unsprezece ani este acolo și se îndarjește să lucreze. Mâna ei nervoasă aleargă sprintenă la suveică și vocea înalta, puternică a furtunii de fier care mugește în jurul ei nu o clintește. Ea este ostenită câteodată, așa de ostenită! Dar fruntea ei brăzdată se luminează și se ridică cu hotărîre. Pare că spune: Mereu înainte! Vai, ce nenorocire dacă ar cădea bolnavă, dacă ea nu s'ar putea întoarce la lucru; o, nenorocita de ea să nu i se întâmple niciodată! Ea nu trebuie, ea nu poate. Fiul ei, imensa mândrie a mizeriei ei, fiul ei studiază". Dacă punem în locul unei lucrătoare într'o fabrică de țesuturi un țăran pălmaș, încovoiat pe coarnele plugului, avem pe tatăl lui Ion Mihalache. Invățătoarea din Motta Visconti, de pe malul Tessinului, Ada Negri, asculta șoaptele copilăriei și le dădea glas în versurile ei. Ion Mihalache, când vorbea la sfârșitul lui Februarie 1920 primei Camere a României Mari, avea în fața ochilor lungul șirag de țărani trudiți, cari au întors brazda pe un pământ care nu era al lor. Emoția lui era sinceră, convingerile lui făceau parte integrantă din toată ființa lui, se formaseră în el, deveniseră organice ca respirația, ce bătăile de inimă.

Când a terminat, a urmat o tăcere, ca după ce s'a sfârșit o simfonie și apoi furtuna aplauzelor unei majorități fermecate, entusiasmate.

Am auzit aprecierile lui Al. Marghiloman, unul dintre cei mai mari oratori pe care i-am avut, și pot folosi cuvântul triumf, pentru a califica politic efectul discursului. L-am mai auzit pe Ion Mihalache, dar niciodată nu a mai putut să egaleze discursul dela sfarșitul lui Februarie 1920.

Răsturnarea guvernului federației a făcut un real serviciu partidului țărănesc; putea să se înfățișeze satelor ca victimă a conspirației "boierilor" împotriva legii împroprietăririi. O prelungire a guvernării federației ar fi fost fatală partidului.

Am petrecut sărbătorile Paștilor 1920 la Dobrești, invitat de Ion Mihalache. Eram întovărășit de Cezar Petrescu și Mihalache a venit să ne ia cu trăsura dela gara Călinești. Dela Topoloveni la Dobrești este o distanță de 20 kilometri. In satele pe care le străbăteam, țăranii îl așteptau. Cobora din trăsură și explica, exact ca și când ar fi fost în fața elevilor, cauzele căderii dela guvern, economia legii împroprietăririi, necesitatea ca țăranii prin votul lor să arate că ei țin ca această lege să se înfăptuiască. Frazele lui erau scurte, virile, evita adjectivele și căuta să dea expunerii o cât mai mare obiectivitate; se adresa judecății, nu pasiunilor. Intre Ion Mihalache și țărani era un fel de comunicativitate familiară, deaceia cuvântările lui în această propagandă nu aveau o factură retorică, erau mai mult o înșiruire de fapte comentate pe înțelesul țăranilor și care sfârșeau în câteva sfaturi viguros exprimate. In vorbă, în gest, acel natural, acea lipsă de poză care în politică, exact ca și în viață, da adevărata măsură a omului. Și dealungul a treizeci și mai bine de ani, Ion Mihalache a rămas acelaș; nu a cabotinizat țărănismul, nu l-a trivializat printr'o demagogie pe cât de facilă, pe atât de vulgară. Totdeauna a avut o ținută demnă, vrăjmășind stilul umflat, gestul teatral. Țăranul român, în general, și mai ales omul de la munte, nu este declamator.

Sărbătorile Paștilor au fost o încântare. Veniseră, ca în toți anii, rudele, învățători și preoți, în portul lor țărănesc. Veseli, comunicativi; Mihalache era fericit că regăsea mediul în care-i plăcea să trăiască. Părintele Dumitrăchescu și coana preoteasă—părinții doamnei Mihalache—căutau să ghicească din privirile oaspeților dacă au vreo dorință sau dacă nu lipsește ceva. Toată căldura, gingășia ospitalității românești o simțeai cuceritoare în casa dela Dobrești. Părintele Dumitrăchescu avea un sac plin de snoave care nu se mai sfârșea și un dar de a le rosti, că râdeam cu poftă. Politică? Nimeni nu a adus în discuție alegerile sau schimbarea guvernului, aveam impresia că Ion Mihalache se bucură că a scăpat de năpasta de a fi ministru, cum se bucură țăranul când se liberează de uniforma militară. Deodată un văr al doamnei Mihalache, spuse: "Stați fraților, de ce n'am primi și pe oaspeții dela București în societatea "Doda"?—Sigur că trebuie să-i facem membri, răspunse încântat de propunere Ion Mihalache.

Și ni s'a explicat ce este societatea "Doda": un cor bizar, în care fiecare cânta ce voia. La un semn al părintelui Dumitrăchescu, care conducea corul, începu o învălmășeală de cântece care își disputau predominarea. Unui cânta "Auzi valea cum răsună", altul "La arme", "Pe-al nostru steag e scris unire", "Deșteaptă-te române", "Răsai lună mai devreme", "Râulet cristalin", "Ciobănas dela miori", "Ana Lugojana". Și se cânta cu mult foc, fiecare pentru sine, indiferent de ce cântau ceilalți, o desăvârșită anarhie sonorizată. Când am ostenit, corul societății "Doda" era încântat de succes.

Ce departe în timp este voia bună din acea noapte de April 1920! Părintele Dumitrăchescu a închis ochii acum 20 de ani l-a urmat în scurtă vreme coana preoteasa. Mă întreb în ce închisoare este coana Niculina—nevasta lui Mihalache—și dacă el nu s'a stins în cine știe ce temniță!

De Paște, acum 38 de ani, la Dobrești!...

Am fost de atâtea ori la Dobrești, la Topoloveni, ca să găsesc atât pe Mihalache cât și pe coana Niculina neschimbați; măririle nu-i desrădăcinaseră, nu le schimonosiseră sufletul; mereu aceiași, de o demnă neschimbare, fideli lor înșiși. Și rămăsese neschimbată și casa, așa cum o lăsase părintele Dumitrăchescu...

Venirea la guvern a generalului Averescu și alegerile din Mai 1920, constituiau o piatră de încercare pentru partidul țăranesc. I se svăriea învinuirea că apariția acestei organizații politice se datorește abținerii dela alegeri a Ligii poporului, candidații partidului țărănesc prezentându-se alegătorilor ca reprezentanți ai generalului Averescu. Era un grăunte de adevăr în această învinuire, dar nu abtinerea generalului crease o mistică țărănistă care a existat în rândurile intelectualilor în 1919. S'ar putea spune că în tranșee s'a format o disponibilitate afectivă pentru țărănime și o ostilitate față de clasa conducătoare. Această stare de spirit s'a proiectat politic sub forma mitului Averescu. Este util de a aminti că marele general era fiu de țăran din Sudul Basarabiei. In județul Roman există un sat Averești și—probabil—un strămoș al generalului se va fi așezat cândva în județul Cahul. In 1877, Al. Averescu a intrat voluntar—avea doar 18 ani—într'un regiment de călărași. Născut în 1859, Alexandru Averescu a fost sortit să fie primul mit al României mari.

Ideia unui partid țărănesc era mai veche și a aflat în atmosfera tranșeelor climatul favorabil, iar în alegerile din 1919 folosise cu succes eroarea abținerii săvârșită de generalul Averescu, dar nu se poate afirma că partidul țărănesc a fost o simplă derivație a curentului averescan. Și verificarea s'a făcut în alegerile din 1920, când partidul țărănesc a isbutit să-și aleagă mai mult de jumătate din deputații pe care-i avusese în guvernul disolvat. La Muscel a ieșit întreagă lista de candidați propuși de Ion Mihalache. Semnificativ: partidul liberal nu a isbutit să obțină mai mult de 12 locuri în Cameră față de cele 48 ale partidului țărănesc. Nu se mai putea contesta existența reală, independentă de mitul Averescu, a partidului țărănesc. Exista un fel de voită miopie a majorității oamenilor politici de a accepta realitatea unui politic, care le încurca socotelile. Și apariția unui partid țărănesc, încurca prea multe socoteli, atât politice cât și economice. Șeful partidului țărănesc? Un simplu învățător, fără nici o aderență cu clasa conducătoare, produs al sfărâmării marii proprietăți și a votului universal. Peste Nistru se desvolta într'o cadență apocaliptică procesul revoluționar început în Martie 1917, odată cu prăbușirea țarismului. Zilnic isbuteau să treacă Nistrul Ruși cari fugeau de prigoana ucigașă a bolșevicilor. Ar fi o greșală să se creadă că acești nefericiți cari luau drumul amar al pribegiei, aparțineau fără excepție aristocrației sau marei burghezii rusești. Majoritatea aparțineau "Intelighenții" adică clasei intelectuale care pregătise atmosfera și inițiase revoluția din 1917. Ori succesiunea valurilor de exilați, a creiat în România un fel de teamă confuză de o posibilă deviație a țărănismului spre un radicalism bolșevic. Cămașa lui Ion Mihalache nu inspira încredere, iar gruparea atâtor intelectuali de mare prestigiu în jurul unui modest învățător, era de natură să sporească o adâncă neliniște. Intre Decembrie 1918 și 1928, în conștiința unei bune părți a lumii politice de toate nuanțele, a tălăzuit teama de o revoluție de tip bolșevic. Succesul partidului țărănesc în alegerile din 1920 obliga să se recunoască realitatea unui puternic curent de opinie publică și ceva mai grav, începutul formării unei conștiințe de clasă. Am asistat la o încercare de a se respinge aceste concluzii pe care le impuneau rezultatele alegerilor. Nu se mai putea invoca mitul Averescu pentru a explica apariția partidului țărănesc ca partid de clasă. Atunci s'a găsit o altă explicație: semnul partidului care fusese ingenios ales: secerea.

Pentru a se înlesni orientarea alegătorilor—foarte mulți neștiutori de carte—s'a fixat prin decretul-lege din 14 Noembrie 1918, modificat parțial printr'un alt decret-lege din 22 Decembrie 1918, privitoare la semnele electorale. Decretul-lege electoral se extindea asupra vechiului regat și a Basarabiei. In Transilvania, Consiliul dirigent a decretat în 1919 regimul electoral, scrutinul nominal cu majoritate absolută. In Bucovina s'a folosit sistemul electoral al vechiului regat. Fiecare partid conform decretul-lege Brătianu, avea un semn electoral: naționaliștii-democrați (N. Iorga, Cuza), aveau coasa, liberalii crucea, socialiștii două ciocane, țărăniștii secerea, averescanii steaua. Succesul partidului țărănesc în alegerile din 1920 prezidate de guvernul Averescu au fost atribuite semnului electoral; în judecata celor cari refuzau să accepte existența unui puternic, real curent al unui partid țărănesc, acest semn, "secerea", avea pentru țărani valoarea vrăjitorească a unui fetiș. In alegerile din 1922, prezidate de Ionel Brătianu, partidul țărănesc—fuzionat cu cel din Basarabia condus de C. Stere și Pan Halipa—obține 18,4 % din voturi și 10,8 % din mandate, iar partidul poporului al generalului Averescu, numai 8,60 % din voturi și 2 % din mandate, verificându-se realitatea țărănismului.

Partidul liberal avea prilejul să-și amintească de ceiace le profetizase conservatorul Constantin C. Arion, care într'un discurs rostit în 1914 combătuse reformele—colegiul unic și împroprietărirea țăranilor—propuse de Ionel Brăianu: "Când deslănțuiți poporul—se adresa el liberilor—nu-l deslănțuiți numai împotriva noastră, poporul deasemenea vă va mătura. Credeți că în judecata poporului nu sunteți și dvtră o clasă privilegiată și că iubirea pentru dvstră are rădăcini adânci. Fiți liniștiți, poporul vă cunoaște".

Partidul conservator a murit în 1919 iar partidul liberal a continuat să existe datorită imensului prestigiu al lui Ionel Brătianu, care avea un ascendent hotărîtor asupra regelui Ferdinand, caracter subred și complet dominat de regina Maria. Dar acest ascendent nu ar fi fost suficient: se completa prin camarila prezidată de Barbu Știrbey, cumnatul lui Ionel Brătianu.

Economic,, apariția unui partid țărănesc ca partid de clasă, era fatal să inspire o serioasă îngrijorare marei burghezii care nu se putea desvolta decât sub un regim protecționist, inevitabil susținut cu *sacrificiul plugarilor*. Partidul liberal *păstrând tradiția haretistă, cunoscând prin mișcarea cooperativelor și băncilor populare—până în Februarie 1914 când a devenit ministrul instrucției publice I. G. Duca fusese directorul general al băncilor* populare și cooperativelor—pe toți învățătorii mai răsăriți, nu ignorau personalitatea lui Ion Mihalache. El nu uitau că Mihalache inițiase lupta împotriva lui Ionescu—Lungu—haretist liberal—și I. G. Duca își amintea prea bine de polemica N. Iorga—I. Mihalache în jurul ideiei partid țărănesc partid de clasă. La îndemnul lui N. Iorga de a se ralia salidarității naționale a tuturor claselor sociale, Ion Mihalache răspunsese prin "Vremea nouă": "Această solidaritate de clasă nu era posibilă fără să se fi distrus actualul echilibru social". Era un răspuns cu un accent neted revoluționar dat în Februarie 1913. La care N. Iorga, căutând să lămurească spiritul partidului naționalist-democrat, replica prin "Neamul românesc": Noi nu căutăm să substituim clasa țărănească națiunii întregi".

Existența unui puternic partid țărănesc ca partid de clasă nu putea fi, în raport cu interesele marei burghezii, decât un partid agrar, apărând interesele plugarilor împotriva intereselor burgheziei industriale în formație. Impotriva protecționismului industrial practicat de liberali se opunea P. P. Carp apărând interesele agriculturii, în 1911 reprezentată prin marea proprietate. Politica agrară a partidului conservator putea fi combătută cu succes de partidul liberal, ca politica intereselor latifundiarilor. Dar cum mai putea fi combătută atunci când această politică agrară era susțitunută de un partid țărănesc cu o puternică armatură ideologică? Ideia țărănistă corespundea unei stări de spirit oarecum confuză a țărănimii și destul de clară la intelectuali. Am putea spune, o stare de spirit cu o nuanță de culpabilitate față de obijduita clasă țărănească din rândurile cărora erau ieșiți cei mai mulți. Această stare de spirit a intelectualilor se manifesta adesea cu o patetică sinceritate în discursurile rostite în Mai 1917, cu prilejul desbaterilor reformelor, la Iași, în parlament. Take Ionescu revendica meritul generației lui de a realiza "cea mai largă, mai curajoasă, mai fecunda dintre revolutiile legale. Recompensa noastră individuală? Nici una"... "Avem curajul să ne decapităm cu propriile noastre mâini pentru generațiile viitoare". Lucid, ca în toate judecățile lui politice, Take Ionescu vedea clar în reforme un act de consecințe revoluționare în ce privește structura politică și economica a Statului român.

Barbu Delavrancea, conservator, făcea aceste mărturisiri, pentru a explica de ce susține reformele: "Și eu, orice ași face, orice ași crede, simt că am țâsnit din straturile adânci ale acestui popor, din mulțimea rabdatoare, din vitregia vremurilor, din masa țărănească umilă și pașnică. Eu sunt de-al lor și fatal îi iubesc, chiar fără să vreau. In mine se strâng toate suferințele secolelor trecute, suferinți cere ies ca să le dau, în acest moment, glasul pe care pot să le dau"... "Eu nu vreau ca un al doilea Gracchus să aibă dreptul să spună poporului: țăranii nu luptă și nu mor decât spre a spori luxul și nesfârșitele bogății ale altora".

Un deputat liberal, Becescu-Silvan—scriitor de mare talent—a publicat "Cuiburi părăsite", poeme în proză și un roman istoric "Valea albă", de frumoasă evocare epică-a făcut ceiace comuniștii numesc "auto-critică". Dar o auto-critică sinceră, autentică, deoarece nu era smulsă cu revolverul la tâmplă. Să recitească cine va vrea să reconstituie starea de spirit care a creiat și mitul Averescu și mistica țărănistă, discursul lui Becescu-Silvan, din 27 Mai 1917: "Timp de patruzeci de ani, fără întrerupere, partidele noastre politice, fără excepție, au practicat corupția, au fost desfrânate, nedrepte, tirani-

(*Urmează pagina* 7.)

ION MIHALACHE

ce pentru popor. De această stare de lucruri toţi suntem responsabili... Şuntem toţi responsabili, noi cetăţenii luminaţi şi instruiţi, avocaţi, ingineri, profesori şi alţi Români conştienţi că n'au făcut nimic pentru a opri această monstruoasă opera de tiranie şi de corupţie a vieţii noastre publice... Dimpotrivă, prin mijloacele prin care noi am exercitat drepturile noastre politice, noi am creat, susţinut şi desvoltat toată puterea oligarhiei... Să luăm drumul larg al căinţii şi al pedepsei, să uităm trecutul şi să ne gândim la viitorul poporului nostru inocent şi martir".

Ori partidul ţărănesc urma să dea o formă politică acestei generale stări de spirit a intelectualilor, pe care o vom regăsi în literatură redată în romanul "Intunecare" de Cezar Petrescu. Caracteristic, romanul a fost scris în 1922.

După alegerile din Mai 1920, nimeni nu mai putea contesta existenţa partidului ţărănesc în vechiul regat şi Basarabia ca cea mai puternică realitate politică. O alegere parţială la Arad, în acelas an, la câteva luni după alegerile generale, avea să semnaleze expansiunea ideiei unui partid ţărănesc ca partid de clasă, şi dincolo de Carpaţi. Intr'o zi s'a primit la redacţia ziarului "Ţara nouă", o telegramă din Arad, prin care un grup de ţărani cereau ca un "domn redactor" să candideze în numele partidului ţărănesc. Ion Mihalache şi-a dat consimţământul, deşi era cu totul sceptic în ceiace priveşte rezultatul. Toată redacţia era convinsă că a candida la Arad unde partidul naţional al lui Maniu avea pe Ştefan Ciceo Pop, pe Mârşeu, era un act politic nechibzuit, ştiindu-se anticipat rezultatul negativ. Nimeni nu a voit să accepte propunerea. O altă telegramă, văzând că nu se primeşte nici un răspuns, anunţa trimiterea banilor necesari pentru drum. Şi ca nu mâhnim pe ţăranii arădani, am decis să-l designăm pe Ion Florea. Era omul de serviciu al redacţiei, un ţăran isteţ din Argeş, pe care îl avusese în companie Ion Mihalache. Funcţia pe care o îndeplinea Ion Florea? Ne cumpăra ţigări, ducea manuscrisele la tipografie, lipea adresele la ziare pentru abonaţi. Un flăcău voinic, veşnic surâzător, purtând costumul ţărănesc totdeauna curat.

După trei săptămâni, rezultatul ne-a buimăcit: acest candidat necunoscut, fără nici o calitate care să-l impună atenţiei alegătorilor, fără să fie susţinut de un partid organizat, a întrunit îndoitul voturilor obţinute de candidatul partidului naţional.

Era un avertisment şi Iuliu Maniu l-a înţeles. Ideia unui partid ţărănesc ca partid de clasă, nu se putea desvolta în Transilvania şi în Banat decât în dauna partidului naţional. Cu atât mai mari posibilităti de pătrundere avea această ideie a unui partid de clasă, cu cât ţărănimea de dincolo de Carpaţi era politic, mult mai evoluată decât ţărănimea din vechiul regat şi Basarabia. Iniţiativa fusese luată la Arad de un grup de ţărani. Am verificat. Printre ei nu era nici un intelectual dela oraş, nici un învăţător sau preot. Şi această tendinţă politică a ţărănimii de dincolo de Carpaţi, Iuliu Maniu a verificat-o în toate judeţele. Partidul naţional reprezenta burghezia românească, deci trebuia să apere împotriva unui partid al clasei ţărăneşti.

Va urma.

SUB BOLTA COZIEI

Şi singur stând în rugă domnitorul
Işi frământa la miezul nopţii visul.
In straiul lui se'ngemăna covorul
Ce'n purpură'mbrăcase paraclisul.
Un sfeşnic lângă el ţinea veghere
Şi jar la mâini îi tremura'n găteli...
Parcă vorbea sub tainica tăcere,
Că sfinţii-l ascultau din zugrăveli...

"Ci, Doamne'n semn că'n Tine mi-i comoara
De pururi fiitoare strălucire,
Yo, ce pre nume Mircea-mi zice ţara,
Ţi-am ctitorit aiastă mânăstire;
Că'n luptă mi-ai fost stâlp şi-ajutorinţă
S'ajung sub vrerea Ta întemeiat,
Mi-i martor Oltul câtă nevoinţă
Să'ndur, până la Tine, mi-ai fost dat.

Moşneag ce sânt, în mine simt stejarul...
Ci, Doamne, fii slăvit că sânt aşa;
Mi-i neamul mic dar ştie'ntreg hotarul
Că port în mine rădăcina Ta.
Urmaşii mei, lucrări plăcute Ţie,
Că mâine'n calea lumii Te vor scoate,
Le-ajută Doamne rostul să le fie
Ogorul Tău cu roade luminate.

Astfel sub bolta Coziei, Prea Sfinte,
Mi-am zidărit aci spre Tine cheia,
Că neschimbat aflatu-mi-am în minte
Credinţa-mi ne'ndoită... Şi deaceea
Dă-mi, Doamne, ziua Ta cea ne'nserată
Şi Duhul Tău în veci neveştejit
Să-mi fie fapta'n ţară fără pată
Şi cugetul în Tine prea smerit..."

Şi singur stând în rugă domnitorul
Işi frământa la miezul nopţii visul.
In straiul lui se'ngemăna covorul
Ce'n purpură'mbrăcase paraclisul.
Un sfeşnic lângă el ţinea veghere
Şi jar la mâini îi tremura'n găteli...
Parcă vorbea sub tainica tăcere,
Că sfinţii-l ascultau din zugrăveli.

ION ŢOLESCU

P. P. CARP

de C. XENI

NU fără un grăunte de ezitare încerc să ofer generaţiei de azi un portret al lui P. P. Carp. E un act de curaj. Dar socotesc că e şi un act de dreptate.

Acest trufaş boier moldovean era socotit chiar pe vremea lui drept un autentic "reacţionar", ca un adversar încăpăţânat a tot ce numim azi ideal democratic. Pentru vremea lui de acum vreo 70 de ani, ideile lui erau onorabile. Simpatice nu. Numele lui a rămas însă legat mai ales de faimoasa lui declaraţie din Consiliul de Coroană din August 1916, când s'a opus cu o rară violenţă la intrarea noastră în acţiune şi când a declarat că doreşte înfrângerea armatelor române!

Dar timpul trece. Iar dela moartea lui Carp în 1919, părăsit şi uitat, au trecut 40 de ani. Câte evenimente, câte răsturnări de lucruri şi de idei în acest răstimp! Verificându-ne credinţele de atunci, credinţi ce nouă ni se păreau atunci adevărate dogme, verificându-le onest la lumina zilelor de azi, portretul lui Carp dobândeşte un relief neaşteptat. Şi îndeamnă la reflecţii...

FUSESE născut la moşia părintească din Ţibăneşti, judeţul Vaslui, în 1837. Era fiul răzeşului vasluian Carp-originar din Lungul, din veacul al 17-lea-afirmă N. Iorga, care l-a vizitat odată la moşie. "Mi-a făcut marea cinste—afirmă istoricul—, de a mă aştepta la gară şi într'o boierească trăsură care purta o coroană princiară, fiindcă boierul credea a fi găsit "îndepărtate şi înalte legături", am pornit-o spre conac."

Carp n'a cunoscut deci nevoia de a munci. Studiile şi le-a început în Germania, la Bonn, trăindu-şi viaţa de student în plin. Se încrisese în dinamica societate studenţească "Borussia", îi purtase uniforma şi sabia. Devenise un autentic "junkăr" nemţesc.

Se reîntoarce în ţară sub domnia lui Vodă Cuza. Debutează la Iaşi în literatură. Traduce din Shakespeare pe Hamlet,, Otello şi Macbeth, iar după căderea lui Cuza fondează cercul "Junimea literară" din care mai apoi făceau parte Titu Maiorescu, N. Gane, G. Panu, C. Negruzzi, V. Pogor, D. Aug. Laurian, ba chiar M. Eminescu şi Ion Creangă. O pleiadă de talente care a făcut epocă. Il tentează însă politica. E trimis la Paris de guvernul lui Ion Brătianu tatăl, ca secretar al "agenţiei noastre diplomatice". Ţara noastră nu avea încă dreptul de a avea legaţii. Dar nu stă mult. Revine la Bucureşti şi fondează ziarul "Ţara românească" prin care atacă pe "franco-filii liberali". La 1870 devine pentru foarte scurt timp ministru de externe iar peste un an Ion Brătianu îl trimite "agent diplomatic" la Viena, Berlin şi St. Petersburg. Avea pe atunci 34 de ani.

Carp se găsea atunci la răspântia vieţii. Europa era dominată de politica lui Bismarck, celebrul cancelar de fier. După o serie de succese politice, graţie cărora Bismarck realizase unitatea Germaniei, iată-l în 1870-71 invadând Franţa şi intrând victorios în Paris. Era firesc ca Bismarck, "junkăr" şi el în tinereţe ca şi Carp la Bonn să impresioneze adânc pe răzeşul dela Vaslui şi să facă din el un admirator necondiţionat al marelui German. Carp se fixează. In politica internă devine conservator autoritar iar în politica externă leagă destinele ţării de Germania.

Dar nu numai doctrina firesc autoritară a Cancelarului încruntat şi poruncitor a modelat mentalitatea lui Carp. In epoca tinereţii sale o pleiadă de scriitori germani de mare răsunet pledau o nouă teorie a Statului. Bluntschli îndeosebi, cu talent şi claritate pleda cauza Statului atotputernic, iar alţi mari profesori pledau principiul "autoritate nu majoritate". Putea oare tânărul Carp să rămână rece şi la doctrina catedrelor şi la ascensiunea vertiginoasă a lui Bismarck căruia îi reuşea tot?

Conservatismul în cele interne şi ataşamentul întreg la politica externă a Germaniei devine *crezul întregei sale vieţi* politice.

Pentru realizarea convingerilor sale politice, Carp trebuia să facă parte dintr'un partid. Din care însă?

Ezitarea nu putea fi însă la el de prea lungă durată? Nu se putea ralia decât unui curent de dreapta. Aşteaptă totuşi un eveniment propice, care nu întârzie. Căci în fine bătrânul I. C. Brătianu cade, după 12 ani de guvernare. Şeful conservatorilor, Lascar Catargi, ia puterea şi oferă lui Carp, ministerul de Domenii.

La acest departament, el s'a ilustrat repede. In administrarea averii Statului el a adus toată pregătirea şi cunoaşterea problemelor economice ce-l caracteriza şi toată grija unei gospodaării corecte din care gonise repede solicitările partizane ce caracterizaseră regimul brătienist.

Puţină lume mai ştie azi că tocmai Carp, omul de dreapta, a fost precursorul împroprietării ţăranilor, tocmai el conservatorul şi mare proprietar de moşii. Fără întârziere a reuşit a vota o lege prin care a împărţit ţăranilor o parte din moşiile Statului, lucru pe care lunga domnie a liberalilor l-a neglijat complet. A făcut apoi o lege de stabilizare monetară şi a votat legea de mare importanţă economică: prima lege a Minelor, care organiza marea bogăţie a ţării: petrolul. Norocul făcuse ca în regiunea Câmpinei şi Ploeştilor să ţâşnească petrolul, aurul negru. Bucurie generală. Probleme noui. Capitaluri străine. O activitate necunoscută. Chestiuni juridice noui pentru ţara noastră. Carp lucrează o lege de organizare a nouilor bogăţii. Am cunoscut-o bine căci am pledat adesea ani de zile pe textele ei. Pot spune că era o plăcere să deschizi această lege a Minelor şi să discuţi aplicarea ei. Concepţia legii, claritatea ei, technica ei juridică, erau remarcabile. Legile curente cu texte imprecise, obscure şi contradictorii, reprezentau un contrast isbitor cu legea solidă şi clară a lui Carp.

Convieţuirea lui cu vechii conservatori nu putea dura. Carp era un original, un om cu multe ciudăţenii. Nu admitea superioritatea altuia. Era ironic, usturător în glume, rigid, fără nuanţe şi fără indulgenţe. De Lascar Catargi, şeful său de guvern, spunea că e "un prost cinstit", de Alex. Lahovari, "un îngâmfat impulsiv", de Cantacuzino-Nababul, alt şef al conservatorilor, "un sac de bani şi nimic mai mult", de Ionel Brătianu, "fiul lui tat'su" şi aşa mai departe. Greu de trăit în casa altuia...

De aceia iată-l pe Carp alcătuind un nou partid "conservator-constituţional", partidul "junimist", cum îi zicea publicul. Un grup de personalităţi eminente, îl înconjoară la început: Titu Maiorescu, Al. Marghiloman, Nicu Filipescu, C. C. Arion, Delavrancea, P. Missir, Dem. Aug. Laurian, Th. Rosetti, Matei Cantacuzino. Stat Major strălucit dar fără ecou în opinia publică. Carp rece, mândru, incapabil de a încălzi inimile sau a face concesii, orator de parlament dar numai atât, era înfrânt în toate alegerile. Iar când în 1907 apare şi noul partid "conservator-democrat" al lui Take Ionescu cu succese neaşteptate, cele două partide conservatoare, cel vechiu şi cel junimist, îşi dau repede mâna iar P. Carp e acceptat ca şef al conservatorilor uniţi. Visul său e realizat. Nu mai avea în faţa lui decât pe Take Ionescu. Şi lupta începe. Epică. La fiecare alegere parţială succesul revine însă fără excepţie lui Take Ionescu, cald şi dinamic. Ţara era cu el în mod constant iar în viaţa politică nu era nimic mai important ca această luptă fără odihnă între aceşti doi oameni superiori. Un lucru devenea însă din zi în zi mai clar: că pe când Take Ionescu căştigase Ţara, Carp câştigase pe Rege"

Carol I era un rege cuminte. Dar concepţia lui de guvernare era medievală. El credea sincer că un rege e de sursă divină. El nu da miniştrilor săi decât un deget când îi saluta, niciodată mâna întreagă. De curentele democratice ce-şi făceau drum avea o detestabilă părere. Popularitatea unui om politic era un semn demagogic de mediocritate. Partizanul ideilor lui Carp pe toată linia.

Carp era de aceiaşi vârstă cu regele—aveau atunci 75 de ani amândoi şi amândoi adăpaţi fireşte la cultura germană—, Take Ionescu era la polul opus. Şi iată că spre surpriza generală, demisia guvernului Ionel Brătianu obligă pe suveran să-şi declare alegerea. Şi alegerea favorizează pe Carp! Iar România e turburată de penibila controversă între Ţară şi Tron. Asta în Ianuarie 1911.

E locul să vorbesc aici de o întâmplare cunoscută de puţini, dar care zugrăveşte de minune firea şi caracterul original ce caracteriza pe Carp. Când regele s'a decis a da puterea lui Carp, a rugat pe acesta să încerce a câştiga pe Take Ionescu spre a face cu el un guvern comun. Zis şi făcut. Carp ia pentru prima dată drumul spre casa lui Take Ionescu din strada Atena. Senzaţie mare în toată casa, când Carp sună la uşa lui Take Ionescu.

—Am venit Take, trimis de rege. El vrea să ne înţelegem pentru o guvernare. Tu ştii însă bine că noi doi nu suntem făcuţi să ne înţelegem. Să vorbim deci de altceva mai interesant.

Take Ionescu, care îl cunoştea bine, nu păru surprins şi îi dete dreptate. Timp de un ceas ei vorbiră de agricultură, de Wagner şi de plăcerile călătoriei.

IN cadrul acestui succint articol, nu pot întra în detaliile luptei politice care începe. Take Ionescu îşi dă mâna cu adversarul său, Brătianu, luptă împreună în nouile alegeri, Camera devine furtunoasă, elocinţa se cheltuieşte ca niciodată iar în Aprilie 1912 guvernul Carp e răsturnat.

Printre maximile politice pe care le arunca Carp din când în când, în extazul partizanilor săi—pe cari îi trata dealtfel drept "gugumani"—, Carp spunea că "pentru a guverna România e suficient să ai Regele şi Dorobanţul", adică Tronul şi Armata, care să învingă strada. Iată însă că adevărul era altul: Carp avea şi pe Rege şi pe Dorobanţ, dar nu s'a putut menţine la putere. Altă maximă a lui Carp era: R o m â n u l se naşte bursier, trăieşte funcţionar şi moare pensionar. O auzeai repetată deseori şi nu se poate spune că era numai o glumă.

Aşi releva însă violenţa luptelor parlamentare din 1911/912, violenţă ce contrastă aşa de mult cu distincţia protagoniştilor ce se înfruntau la tribuna Camerei şi în marile săli ale întrunirilor publice. Toţi bărbaţii eminenţi, cu creştere şi cultură aleasă, plini de talent la vorbă ca şi la scris, o generaţie ce forma podoaba vieţii noastre publice. Ori ce armă era bună, chiar şi calomnia. Şi cum în luptă se găseau trei tabere şi oratorii cei mai calificaţi, e uşor de închipuit amploarea conflictului.

Chiar în plin Senat, Carp, de pe banca ministerială, n'a ezitat să arunce lui Ionel Brătianu o diatribă de o violenţă neobicinuită, care însă a îndârjit pe şeful liberalilor şi a făcut totul ca că-l răstoarne în scurt timp. "Voi aplica fierul roşu partidului dtale" se adresă el lui Brătianu.

Şi tot în acel discurs, făcând aluzie la diferitele mari afaceri ce din tată în fiu rămăseseră apanajul economic şi financiar al partidului prezidat de Ionel Brătianu, Carp îi strigă: "Omul politic trebuie să fie cinstit în viaţa publică şi corect în viaţa privată". "Cinstit" era aluzie le afacerile băncilor liberale, însă "corect" în viaţa privată era o aluzie directă la viaţa de familie a şefului liberal. El divorţase şi se căsătorise cu soţia de curând divorţată de Al. Marghiloman, amicul intim al lui Carp, o domnă născută prinţesă Ştirbey. Lapidar ca întotdeauna, rece şi fără cruţare, Carp depăşise—cred eu—, marginile luptei parlamentare. Şi a plătit această violentă. In Aprilie 1912, Corp e nevoit să demisioneze şi să lase loc unui guvern Ionel Brătianu. El n'a mai revenit la putere iar peste doi ani isbucneşte marele războiu mondial al lui Wilhelm al II-a. Căderea lui Carp a fost indirect un blam răsunător la adresa regelui Carol.

(*Urmează pagina 8.*)

P. P. CARP

IN tot acest timp, în opoziție ca și în scurta lui ședere pe banca guvernului, Carp și-a putut manifesta toate însușirile lui de orator parlamentar. El nici n'a vorbit afară de parlament. Nici n'a cutreerat țara ca s'o convingă, căci nu ținea la asta. Viața lui parlamentară și politică se rezuma între parlament, unde venea zilnic, și faimosul "Jockey-Club" din Calea Victoriei, club select de mari proprietari de moșii și de cai de curse. Acolo seara, pe la 6, urca treptele ca să-și joace nelipsita "panțarolă" cu câțiva prieteni de seama lui.

Cum grijile existenței nu-l cunoșteau, Carp a avut o viață calmă, senină, consacrată meditațiunii și parlamentului. De la Cameră, tocmai din Dealul Mitropoliei, o pornea pe jos până la Club, situat cam peste drum de Palatul Regal la grădina Episcopiei. Drum lung, cu pas măsurat, cu privirea în jos și totdeauna singur. Mulți se opreau și se uitau după el: Conu Petrache. Căci nu numai în lumea intelectuală și politică numele lui era unanim respectat, dar chiar în publicul străzilor silueta și monoclul său se bucurau de un suveran prestigiu, ași putea zice chiar de o respectuoasă simpatie.

Probitatea lui desăvârșită, sinceritatea convingerilor, curajul ideilor, un curaj în care întrecea pe toți, amici și adversari, originalitatea gândirii sale, talentul său lapidar de exprimare, în fine, ironia lui spirituală, plăceau publicului. Dacă se anunța ziua când va vorbi, Camera era arhiplină în incintă ca și în toate tribunele.

Nu vorbea decât atunci când realmente avea ceva de spus. Discurs gândit, preparat conștiincios și rostit fără nici o notiță în fața lui. Vocea îi era clară și vorbea rar. Nici o ridicare de glas, nici o figură retorică sau dorință de a face efect. O limpede și logică expunere, mai mult o prelegere decât un discurs de tribună. El a introdus în oratoria noastră parlamentară unele obiceiuri originale: fără nici o jenă el se urca la tribună cu un pahar de ceai în mână. Un ceai limpde în care înota o galbenă felie de lămâie. Și cu paharul de ceai în mână își începea liniștit cuvântarea. Dar nu se oprea la pupitrul ratilor ci începea plimbarea dela un capăt la altul al tribunei. Un discurs peripatetic. Și așa, tot timpul, o oră, uneori și două. Acest obiceiu, necunoscut până la el, a fost adoptat apoi de mulți oratori. Goga și Duca făceau la fel.

Dar expunerea lui dacă nu te încălzea—căci Carp și ca orator era o fire rece—el te prindea, te obliga să-i urmărești raționamentul și ironia, te ținea legat de vorba lui limpede și plină de convingere sinceră, secretul oricărui mare orator.

Prestigiul de care el știa bine că se bucură, îl îndemna să-și permită față de adversari unele glume cari, nu s'ar fi trecut altuia. Imi aduc aminte ce veselie era în toată Camera când Carp s'a urcat la tribună spre a răspunde tânărului debutant I. G. Duca, brătienist, care atacase pe liberali. Duca, plin de talent, dar și de avânt tineresc, nu cruțase pe Carp care luând cuvântul, cu monoclul bine fixat în ochiu, declară că tânărul său coleg a făcut o compoziție literară destul de bună dar "elevul Duca" a uitat cutare lucru, și a mai uitat ceva "elevul Duca"... și tot așa înainte dealungul răspunsului său. Repetarea continuă și ironică a "elevului Duca", a produs în Cameră o ilaritate de necrezut. Altădată, un alt debutant, tânărul avocat, frumos și elegant, Em. Pantazi, se urcă și el la tribună și ia ca țintă tot pe Carp. In răspunsul său, acesta începe așa: "Am ascultat cu toată atenția pe tinerelul dl Pantazi, pe frumușelul dl Pantazi, și-i cer voie să-i dau următorul răspuns: Tinerelul dl Pantazi e străin de chestie. Frumușelul dl Pantazi uită că...". Și mereu, ca și în cazul Duca, parlamentul face un haz nebun numai prin repetarea necontenită a acelorași mici cuvinte, cari pe buzele bătrânului ironic, produceau un efect neașteptat.

Firește că acest gen de glume și-l putea permite numai un P. Carp. I. G. Duca nu s'a impresionat mult de această glumă. Nu tot așa Pantazi, fire mai puțin politică. Așa de mult l-a usturat gluma lui Carp și veselia Camerei, încât n'a mai candidat niciodată, tot restul vieții. El singur mi-a mărturisit-o.

Dar ele formau rari excepții. In general cuvântările lui erau grave și concentrate. Ele semănând cu discursurile amicului său Titu Maiorescu și deloc cu elocința lui Delavrancea sau Take Ionescu.

In relațiile cu colegii săi din parlament, era bizar. Uneori îți răspundea la salut, alteori nu. Deputat tânăr, îl salutam cu tot respectul. Uneori îmi răspundea, dând din cap distrat, alteori nu. O singură dată, în câțiva ani, mi-a făcut onoarea să-mi dea mâna. Pentru ce, nu știu nici până azi.

Uneori Conu Petrache depășea măsura. Iorga, în Memoriile sale, relatazează ce a pățit el însuși, când a intrat prima oară în parlament. Carp îl zărește și se îndreaptă spre el: "Când te-ai ales desechilibratule?". Riposta istoricului a fost promptă: "Mai bine desechilibrat decât nebun curat". Dialog regretabil între doi oameni superiori. Nici unul nici altul nu era un adevăr. Altă dată, pe Calea Victoriei, Conu Petrache în uniforma lui de iarnă: blană de vidră, cu frumoasă căciulă asortată, iar de gât atârnat un șnur gros, un manșon îmblănit și el, un manșon de damă în care își adăpostea mâinile. Prin zăpadă întâlnește pe devotatul său Bobeica, spiritual deputat de Moldova.

—Bună ziua măi Bobeica, ci mai faci tu bre?

—Foarte bine, șefule. Mă bucur de zăpadă.

—Dar spune-mi un lucru, bre Bobeică, cum trăiești tu așa de bine fără franc?

—Foarte bine, șefule, așa cum guvernezi dta țara fără partid.

PREOCUPAREA dominantă a vieții sale a fost însă *politica externă a României*. Pe ea a jucat toată cartea sa politică. Și avea dreptate. O țară mică, rău situată, având la Răsărit un mare colos întunecat și nesățios, cu care drept hotar n'are decât panglica subțire a Prutului, o astfel de țară nu poate trăi decât printr'o alianță durabilă cu cei din Apus. Iată premisa politicii României și iată de ce după 1881—data Triplei Alianțe între Germania, Austro-Ungaria și Italia—, noi fără ezitare ne-am alipit ei. Existența noastră proprie ca State trecea pe primul plan, eventualele revendicări dincolo de Carpați treceau pe *planul al doilea*. Asupra acestor puncte acordul între rege și partide era întreg. De ceea tratatul nostru de alianță cu Austro-Germanii, încheiat de regele Carol I și de Ioan C. Brătianu n'a găsit niciodată opunere în nici un partid politic, chiar și printre acei conducători politici a căror cultură și legături nu erau germane.

Unitatea națională, visul Ardealului, trăiau vii în inimile tuturor, dar ele cedau pasul deocamdată *existenței noastre de Stat*. Și credințele lui Carp trăiau deci în armonie cu credințele tuturor. Dar iată deodată, din chiar senin, într'o zi de Iulie, cele trei fatidice lovituri ale Destinului, ca în simfonia a 5-a a lui Beethoven. Iată războiul cel Mare din 1914. Toată lumea politică încremenită. O dilemă tragică se ridica înaintea ochilor noștri: ne respectăm alianța germano-austriacă sau o rupem, urmărind visul...

Aici Carp, cu un curaj moral ce nu i se va putea contesta niciodată, rămâne credincios politicii lui anti-ruse și rămâne rece ca o piatră la strigătul visului secular ce aducea însfârșit posibilitatea unei Mari Românii. Răspântie mare și grea. Cine a trăit acei ani nu va putea uita cum bătrânul boier moldovean înfrunta hotărît și rece toate atacurile, toate injuriile din dreapta și din stânga, nesimțind lângă el decât pe rege.

El pleca însă și dela ideia că Germania e *invincibilă*. Și nu era singur de această părere. Dar pleca probabil și dela ideia că dacă totuși am lua Transilvania, ceiace ar însemna desmembrarea Austro-Ungariei, atunci România ar rămâne singură în fața Rușilor și nu peste mulți ani vom fi înghițiți. Ca mulți oameni politici din Occident, el era un adversar convins al desmembrarii Austro-Ungariei.

Joc de ipoteze! Conflict dramatic între minte și inimă... Germania și Austria ne cer să intrăm cu ele în războiu, și fără întârziere. Regele Carol convoacă la Castelul Peleș Consiliul de Coroană. Carp rămâne de părerea regelui și spune: "Triumful slavismului ar fi fatal țării noastre iar curentele de opinie nu mă interesează". Take Ionescu și majoritatea celor prezenți se pronunță însă pentru o neutralitate armată în așteptarea evenimentelor viitoare. Firește, cuvintele lui Carp, păreau atunci un act de demență. Ele n'au exercitat decât o revoltă și o indignare unanimă. Lumea nu putea pricepe atâta sfidare la adresa conștiinței publice, la adresa idealului național care încălzea toate sufletele românești. Dar azi, în perspectiva timpului, azi cu judecata rece, nu e posibil să nu ai un simțământ de admirație în fața acestui curaj excepțional, cu totul excepțional, de a spune ceiace gândești că e adevărat, curaj ce sfidează orice pericol, ori de unde ar veni și oricât de mare ar fi. Nu în fiecare zi poți întâlni spectacolul acestui eroism.

Și din acel ceas—timp de doi ani întregi—intrăm în epoca pregătirii materiale și morale a țării, cu gândul însă adânc și cald că atunci când "pregătirea" va fi terminată, vom intra în războiu acolo unde ne împinge inima iar nu în altă parte.

Dar Carp nu era singur de părerea lui. Avea un partid la spate, avea presă, avea personalități de seamă în jurul său. Toți s'au pus pe lucru. Lucru trist: în lupta pentru a decide România de care parte să-și arunce armatele, Germania n'a ezitat să trimită la noi bani mulți, bani de corupere a conștiințelor, mai ales a presei. A fost o luptă aprigă și urâtă. Carp a stat de o parte, lăsând lui Al. Marghiloman pâinea și cuțitul. Dar la 10 Decembrie 1914 Carol I moare pe neașteptate, de o angină de piept. Ferdinand I care-i urmează era și el convins de victoria neîndoielnică a Germaniei, pe cât regina Maria nu se sfia să declare contrariul.

Și au început atacurile violente între foștii prieteni, și au început vrăjmășiile, chiar și calomniile fără măsură. Take Ionescu era mai ales ținta celor mai nemăsurate violențe. El însuși, amărît, spune într'un discurs: "Au venit injuriile, au venit calomniile. Le-am citit și le-am recitit, ca să văd cât voiu putea să-mi stăpânesc acele clocote ale indignării omenești".

Luptele din Apus continuau furioase. Dar nimic decisiv. Amicii din Apus ne îndemnau tot mai mult, tot mai stăruitor, să ne decidem și să "intrăm". Doi ani întregi de așteptare, de "pregătire" li se părea celor din Apus arhisuficient pentru ca România să zică în fine *da* sau *nu*. Brătianu se decide a îngădui în Cameră o largă desbatere asupra deciziunilor mari ce România urma să ia. Era Decembrie 1915. Desbateri istorice. Carp se urcă la tribună. Cu ton de adâncă convingere el își expune într'o tăcere generală argumentele alipirii noastre de armatele austro-germane. Pericolul rusesc îl obsedează iar. Take Ionescu îi răspunde într'un discurs de două zile întregi, 16 și 17 Decembrie 1915. Era cel mai strălucit discurs al său. A fost tradus în toate limbile din Apus.

Răspunsul lui Brătianu a fost abil și imprecis. Nemții l-au considerat favorabil lor. Le-a dat chiar convingerea că România nu va trece în tabăra ostilă lor. Primul ministru știa că la primăvară Apusul pregătește o formidabilă ofensivă generală și prefera să aștepte. Dar totul are un sfârșit. Și iată că pe neașteptate Ionel Brătianu se decide și convoacă deodată pentru 14 August 1916 un Consiliu de Coroană în Palatul Cotroceni, sub președinția regelui Ferdinand. Carp era asistat de Maiorescu și de Al. Marghiloman. Take Ionescu era cu N. Filipescu. Regele Ferdinand, profund emoționat, expune lupta cumplită ce s'a petrecut în sufletul său. "Luând azi deciziunea de a intra în răzvoiu, *m'am învins pe mine însumi*.

Soarta războiului "înclină spre Aliați". Iar mai departe marea afirmațiune: "Mergând alături de Austro-germani ar fi ca România să meargă împotriva întregii evoluțiuni istorice e neamului". Maiorescu și Marghiloman au combătut teza regelui în chip decent. Dar bătrânul Carp, cu o penibilă îndărătnicie pledează încăodată teza germană și conchide spre uimirea tuturor, cu vorbe penibile, vorbe de ură necugetată, cari nu se vor șterge în istorie: "Voi trimite în războí pe cei trei fii ai mei, dacă veți hotărî războiul. Mă voiu ruga însă lui Dumnezeu ca armata noastră *să fie bătută*, căci numai așa *România va scăpa de pieire*". Blândul rege Ferdinand, consternat ca și ceilalți, a răspuns numai atât: "Vorbele dvs au izvorît desigur într'un moment de necugetată mânie. Și acum, domnilor, cu Dumnezeu înainte!".

Zarul căzuse. Goarnele sunau la răspântii. Străzile se umplură de lume. Capitala ieși brusc din toropeala unei calde zile de vară.

Iar cea mai luminoasă zi din toată Istoria neamului fu urmată de cea mai neagră noapte. Un întuneric profund, general, sinistru. Așteptam avioanele germane de bombardament. Războiul pentru Unitatea Națională a Românilor începe.

Cu el ia sfârșit și cariera politică a lui P. P. Carp. Ia sfârșit apăsit de umbra cuvintelor lui necugetate. Toată lumea îl uită.

EZITARILE prelungite ale lui Ionel Brătianu s'au dovedit prea curând justificate. A lupta contra armatelor austro-germane când ești departe de aliații tăi, a depășit puterile noastre. După numai două luni suntem învinși. Inamicul ocupă repede Bucureștiul. Regele, guvernul și autoritățile se refugiase în grabă la Iași. La 23 Noiembrie armatele germane intră în Capitală. Decepție amară în sufletul tuturor, afară poate în sufletul lui Carp. Ii ieșea dreptatea. Dar desigur că și sufletul său era sângerat. Era prea bun Român.

Carp n'a putut pleca la Țibănești în anii de războiu. El a rămas la București sub ocupație, în frumoasa lui casă din capătul căii Dorobanților, ca și Titu Maiorescu, în strada Mercur. Nemții n'au fost primiți în casa lui și nici n'a acceptat dela ei nici o favoare.

Și au trecut luni după luni dela ocuparea Munteniei prin armatele lui Mackensen, luni grele în care desigur bătrânul Carp își va fi zis mereu: câtă dreptate am avut să cred că armatele germane sunt invincibile!...

In acele luni și până în Aprilie 1917, dreptatea părea de partea luei iar soarta României părea sumbră. Dar iată că atunci intervine deodată marele eveniment al intrării Americii în conflictul european. Imensele ei resurse de tot felul—mai mult decât numărul soldaților ei—cad în balanța războiului și decid victoria. Asta Carp nu putea s'o prevadă nici în 1914 și nici chiar în 1916, în Consiliul de Coroană. Soldat american pe câmpiile de luptă ale Europei nu văzuse încă Istoria.

Și fără să vrei, ți se prezintă întrebarea: fără intrarea în războiu a Statelor Unite este oare sigur că Germania ar fi fost înfrântă?

Carp a murit în vara anului 1919. El ceruse să plece din București la Țibăneștii săi. Atâta, numai atâta ceruse puterii ocupante. El văzuse deci și înfrângerea Germaniei și victoria Rușilor. Tragic sfârșit!

Dar sunt patruzeci de ani deatunci... Câte evenimente mari și neașteptate au umplut paginile Istoriei de atunci încoace... Pericolul rusesc care speria pe Carp, s'a mărit? S'a micșorat? De ce ași răspunde eu și nu cititorul?

O carte putin cunoscuta

ORIENT ROYAL—cinci ani la curtea României, de Robert Schaeffer

HABENT SUA FATA LIBELLI, și cărțile își au destinul lor; de atâtea ori am constatat că împrejurări protivnice au acoperit cu uitare cărți care meritau să fie cunoscute. Este cazul cărței "Orient royal", de Robert Schaeffer, fost între anii 1886 și 1891 secretar literar-bibliotecar al reginei Elisabeta a României. In această carte scrisă cu talent literar, bogată în observații, autorul povestește viața dela curtea regală din anii trăiți acolo. Din nefericire pentru autor, cartea a apărut în 1918 și era firesc să treacă neobservată într'o epocă de eroică încordare. Robert Schaeffer, publicase prin 1898 un roman, "Misère royale" în care sub forma unei ficțiuni reda viața intimă a regelui Carol I. Romanul a fost tradus în limba română prin 1902, stârnind un explicabil interes. In "Orient royal"—cinci ani la curtea României, carte de amintiri, Robert Schaeffer aduce o prețioasă contribuție prin arta de a reda o atmosferă, de a prezenta cu culoare și realism oamenii pe cari i-a cunoscut, ajutorat fiind de un pătrunzător simț de observație și de o fină ironie. Interesul principal al acestei cărți stă în redarea idilei Ferdinand-Elena Văcărescu. Prințul Ferdinand este arătat ca un romantic, naiv, căzut în mrejele abilei cabotine Elena Văcărescu. Ambițioasă, șireată, afectând o admirație, mai exact un extaz permanent față de regina Elisabeta, neostenită fabricantă de poezii, povești, romane, aforisme. Regina Elisabeta-Carmen—Carmen Sylva—de o încântătoare naivitate, de un romantism din altă epocă, de o mare bunătate, era victima predestinată a unei femei necontestat inteligentă, dar prefăcută, actriță a extazului cum era Elena Văcărescu. Observator atent, Robert Schaeffer a asistat la toate manevrele Elenei Văcărescu de a seduce pe prințul moștenitor. Strategia pusă în jocul iubirii sincere, a reușit să prindă în mrejele unui fals romantism pe bietul prinț și să o facă pe regina Elisabeta ocrotitoarea acestei idile, care s'a încheiat cu o tainică logodnă. Intervenția regelui Carol a fost făcută cu un tact admirabil spre a evita scandalul.

Robert Schaeffer ne înlesnește să cunoaștem pe primul rege al României—am spune singurul rege în nobilul sens al cuvântului—de o augustă sobrietate în toate manifestările, distant, dominator, profund uman sub masca severității. Iși îndeplinea cu o superioară conștiință a datoriei misiunea de rege. Este singurul din dinastie care a avut vocația de rege.

Elena Văcărescu făcuse o calculată indiscreție asupra logodnei săvârșită în taină sub auspiciile reginei Elisabeta. Presa—în acea vreme în România, sub severul rege Carol I exista cel mai liber regim al presei, cum exista numai în Belgia—a luat atitudine, atacând cu violență angajamentul luat de prințul moștenitor. Această campanie a ziarelor "înebunea pe Elena Văcărescu care întreba: "dar ce au cu mine?", mâhnea pe Ferdinand și abia altera seninătatea Majestății Sale. Regele, fără să se rostească hotărât, se sustrăgea. Dela Sigmaringen, cum era de prevăzut, a sosit un refuz; i l-a comunicat și pentru a cruța pe tânăra fată, a dat ca unică rațiune egalitatea de naștere ce era necesară. "A! dacă familia Văcărescu ar fi fost de viță domnească, situația ar fi cu totul alta." Intr'o clipă Elena își descoperi ilustre hrisoave.

(*Urmează pagina 9.*)

RUSINEA SFARTECARII EUROPEI

de JUAN M. DE LA ALDEA

SUNT convins că atunci când umanitatea a auzit pentru prima dată de cuvântul ciumă, şi i-a dat sensul vulgar de groază, un fior a străbătut toate popoarele dela un capăt al lumii la altul. A doua oară când a revenit acest flagel, s'au luat oarecari măsuri pentru a-l combate. A treia oară lumea a descoperit vaccinul şi începând dela a patra oară când flagelul a revenit, considerându-se imunizată, lumea citea şi comenta ravagiile făcute de această teribilă boală ca pe un fapt divers ce nu mai merită altă atenţie în afară de aceia ce o dăm unor evenimente ce devin plictositoare, din cauza frecvenţei lor.

Intr'un cuvânt, se poate spune că lumea se insensibilizează, devine mai dură, conştiinţa umană devine impermeabilă durerilor pe care nu le suportă direct.

Terminându-se ultima încăierare mondială, acuma când s'a pierdut în depărtare ecoul ultimelor lovituri de tun, când s'a risipit fumul ultimelor explozii şi s'au ridicat norii de praf dintre ruini, când ne-a fost dat să contemplăm noua înfăţişare a vechiului şi mutilatului nostru continent şi cinica lui sfârtecare, toţi acei care pretindem că avem o inimă care serveşte la ceva mai mult decât la împingerea sângelui în complicatul nostru organism, rămânem muţi, împietriţi de oroare.

Toţi acei cari, în afară de această sensibilitate umană, am avut norocul să cunoaştem ţari cari aveau să fie transformate în sclave cărora, ca o glumă sarcastică a lumii civilizate, avea să li se pună eticheta de "libere şi democrate", devenim atât de înmărmuriţi, încât numai evidenţa unei realităţi deja acceptate de învingători a fost capabilă să ne facă să ieşim din tăcerea noastră şi să ţipăm din răsputeri pentru a formula cea mai nelimitată condamnare.

La început am fost mulţi acei cari am ţipat contra unei laşe stări de lucruri acceptată în mod tacit şi care lovea—cu tot caracterul liberatoriu şi just al conflagraţiei—în cele mai frumoase principii umane, acelea ale Dreptului natural: autodeterminare şi independenţă.

Mai târziu numărul "intransigenţilor" s'a redus din ce în ce, pentru a ajunge să ne numărăm pe degete acei cari mai continuăm să ne svârcolim de ruşine şi de indignare în toate ocaziile în care Presa sau Radio-ul ne reaminteşte oroarea acestei ciume moderne care se cheamă comunism, ce a fost nu numai inoculat prin forţa baionetelor unor popoare fără apărare dar şi într'un mod de necrezut admis, tolerat şi cu care se pierde timpul în discuţii sterile şi se coexistă, neacordându-se atenţia cuvenită invaziei contagiunii ceiace echivalează cu o sinucidere, şi închizându-se se în mod egoist ochii şi urechile în faţa viziunii danteşti şi la ţipetele victimelor sale lipsite de apărare.

In reflecţiile mele, ajutat de "logicele consideraţii ale momentului politic internaţional", nu pot înţelege cum sensibilitatea noastră umană s'a înăsprit până la punctul extrem de a vorbi de ţările "satelite" ca de entităţi fără suflet, ca de ceva care ne-a fost impus şi, în consecinţă, trebuie să admitem cu indiferenţă, căci în fond nu noi suntem autorii acestui abuz.

Dar oare pasivitatea noastră actuală nu poartă în ea în mod implicit o complicitate vinovată, şi oare neliniştea noastră idealistă de ieri a fost deja contagiată de sanchopancismul comod care ne înconjoară?

Demult am trăit într'o frumoasă ţară liberă, bucolică, fericită, care se numea România. Inainte de a o cunoaşte, învăţasem s'o admir graţie frumoasei exaltări patriotice a uneia dintre Mişcările politice cele mai pure în esenţa sa, cele mai ascetice în viaţa sa şi cele mai eroice în acţiunea sa din câte mi-a fost dat să cunosc: Mişcarea Legionară, cunoscută deasemeni sub numele de Garda de fier. Nouă falangiştilor, moartea fondatorului şi căpitanului ei, ne-a umplut sufletele de durere prin paralelismul dintre această moarte şi aceia a lui José Antonio al nostru. Amândoi au fost două suflete mari, cari au sburat cu imensele aripi ale unei credinţe indistructibile, peste o Patrie prăbuşită şi cari în nobilul şi dârzul lor efort au voit s'o ducă pe căile de glorie visate de înaintaşi. Primul a fost în mod ruşinos asasinat de către paznicii săi din ordinul ministrului unei monarhii care se clătina şi care căzuse în desuetudine; al doilea a fost masacrat în mod laş în curtea unei închisori de provincie, ucigaşilor fiindu-le teamă de forţa pe care o prezenta simpla sa existenţă.

Dar nici România cu frumoasa sa Mişcare Legionară şi un popor de plugari şi soldaţi cari neclintiţi dealungul secolelor au ştiut să schimbe plugul cu spada pentru apărarea libertăţii şi credinţei sale precum şi a civilizaţiei noastre; nici Bulgaria cu acei "ratniks" de disperat fanatism anticomunist, neîmblînzite legiuni de munte, care nu acceptă sclavia, luptători avansaţi în acel bastion balcanic; nici frumoasa Ungarie cu mişcătoarea să tradiţie creştină...

Niciunul, niciunul din aceste popoare, a căror istorie are mare importanţă pentru propria noastră istorie, a căror sânge generos vărsat, a curs umplând breşele pe care hoardele asiatice au încercat în repetate rânduri să le facă în lumea noastră occidentală, niciuna dintre aceste ţări nu merită acest trist sfârşit de "ţară satelită" pe care atât de comod şi de laş l-am acceptat, fără ca ruşinea să ne roşească obrajii şi fără ca sufletul nostru să se răsvrătească de indignare.

Este necesar ca fiii noştri să cunoască îngrozitorul sens al acestor cuvinte "ţări satelite", pentruca să nu se întâmple ca din cauza desei repetări—ca şi în cazul ciumei—noi înşine să le inoculăm indiferenţa faţă de indescriptibila suferinţă umană produsă de un fapt consumat care, oricât ar fi de consumat, sensibilitatea noastră creştină şi concepţia noastră de responsabilitate istorică, nu-l admite şi nu-l va admite niciodată.

CAIN UNDE ESTE FRATELE TAU

de N. S. GOVORA

CAIN şi Abel erau fiii lui Adam şi Eva. Era prima generaţie care nu cunoscuse Edenul şi care trebuia—cum hotărîse Dumnezeu—, "cu multă trudă să-şi scoată hrana de toate zilele" şi, "în sudoare să-şi mănânce pânea".

Hotărînd Dumnezeu că omul "în pământ trebuie să se întoarcă, căci din el a fost luat; căci ţărână e şi în ţărână se va întoarce", l-a supus tuturor tentaţiilor şi păcatelor care sunt atributele lutului.

Şi Abel era cioban iar Cain plugar. Şi Cain a adus lui Dumnezeu o "jertfă de mâncare din roadele pământului" iar Abel una "din oile întâi născute ale turmei lui şi din grăsimea lor".

Şi "Domnul a privit cu plăcere spre Abel şi spre jertfa lui, dar spre Cain şi jertfa lui n'a privit cu plăcere". Şi astfel a luat fiinţă primul păcat după cel originar: invidia. Şi după el, păcatul cel groaznic, fratricidul. Cain a zis fratelui său: "Haidem să eişim la câmp". Dar pe când erau la câmp, Cain s'a ridicat împotriva fratelui său Abel şi l-a omorît. Şi Domnul a zis lui Cain: "Unde este fratele tău, Abel". El a răspuns: "Nu ştiu. Sânt eu pazitorul fratelui meu" Şi Dumnezeu a zis: "Ce ai făcut? Glasul sângelui fratelui tău, strigă din pământ la mine. Acum blestemat eşti tu, isgonit din ogorul acesta, care si-a deschis gura ca să primească din mâna ta, sângele fratelui tău! Când vei lucra pământul, să nu-ţi mai dea bogăţia lui. Pribeag şi fugar să fii pe pământ".

Şi blestemat a rămas Cain şi blestemat va fi cât va trăi pământul.

Tot vechiul Testament ne relatează povestea lui Iosif şi a fraţilor lui. Iosif era fiul lui Iacov şi avea mai multi fraţi. Şi dintre toţi cel mai iubit de Iacov era Iosif. Pentrucă-l iubea mai mult, Iacov i-a făcut lui Iosif o haină pestriţă şi deaceia fraţii lui au început să-l urască. Şi ura a crescut şi mai mult când Iosif le-a povestit un vis din care reieşea că Iosif va deveni mai mare decât ei. Şi i-au hotărît pieirea. Fiind singuri pe câmp, au hotărît să-l omoare, dar unul dintre ei, Ruben, i-a sfătuit să nu verse sânge, ci să-l arunce într'o groapă. Şi l-au desbrăcat deci de haina cea pestriţă şi l-au aruncat într'o groapă. Şi s'au apucat să mănânce. Şi pe când mâncau, au văzut o ceată de Ismaeliţi ce veneau din Galaad. Şi *Iuda* a sfătuit pe fraţii lui să-l vânda pe Iosif Ismaeliţilor. Şi l-au vândut cu "douăzeci de cicli de argint Ismaeliţilor, care l-au dus în Egipt". Şi apare astfel alt păcat: *vânzarea*. Deoarece Iosif a ajuns mai târziu mare dregător în Egipt şi nu s'a vărsat sânge, vânzarea lui Iosif nu a fost stigmatizată de Vechiul Testament şi nici de posteritate, cum a fost stigmatizată uciderea lui Abel de către Cain. Deci Vechiul Testament nu stigmatizează cu aceiaşi tărie vânzarea ca fratricidul. Astăzi puţini sunt aceia care ştiu cum se numeau fraţii lui Iosif, că Ruben a dat ideia ca Iosif să nu fie omorît ci lăsat într'o groapă şi *Iuda* cel care a dat ideia *vânzării*, după cum puţini vor fi aceia care să poată răspunde dacă Simeon şi Beniamin au participat la vânzare sau nu.

Dar iată că *vânzarea* este înfierată şi pusă pe acelaş plan cu *fratricidul* lui Cain, de Noul Testament. Vânzătorul se numeşte de această dată tot *Iuda*; cel vândut, Isus Christos. Pretul vânzării nu mai este douăzeci de sicli, ci treizeci de arginti. Noul Testament pune pe acelaş plan *uciderea fratelui de sânge, cu vânzarea învăţătorului, conducătorului, tovarăşului de luptă*.

Păcatul *vânzării conducătorului, tovarăşului de luptă —fratelui de cruce*, în concepţia valaho-moldavă—, trece din Noul Testament în Istoria profana, exact pe acelaş plan ca şi *uciderea fratelui de sânge*. *Vânzarea fratelui de cruce* este înfierată cu aceiaşi tărie de Istoria profană ca şi de baladale poporului nostru.

* * *

IN turburea Istorie a poporului nostru, vom găsi numeroase, prea numeroase vânzări. Mai puţine până la 1550 (dela 1504, data morţii lui Ştefan cel Mare trebuie să se adaoge 50 ani în care Moldova a trăit o perioadă de relativă linişte, graţie amintirii prestigioase şi înfricoşătoare a "Atletului lui Christ"), multe după aceia. Acest minus de vânzători stigmatizaţi de Istorie până le 1550, se datoreşte nu atât unei lipse de documente, cât, socotim noi, unei situaţii reale. Presiunile din afară, în pecial presiunea turcească, încep să devină mai pronunţate dela această dată. Tronurile celor două principate erau date de Turci şi *ticăloşii* de pretendenţi au început să supraliciteze. Figura care iese în relief în domeniul supralicitării, este aceia a Doamnei Chiajna. Ea a fost prima care a început să cumpere şi pe cadânele haremului imperial, pentru a-şi atinge scopurile ei de mărire. Se înţelege că la acea dată nu putea fi vorba de patriotism. Pe aceşti netrebnici nu iubirea de Patrie îi împingea la supralicitarea tronurilor ci ambiţiile deşarte, dorul de mărire şi iubirea de arginţi. Pe Chiajna n'o interesa în special tronul Munteniei sau Moldovei, ci un tron oricare ar fi fost Nu exista pe atunci conştiinţa de Naţie românească şi de aceia nu este atât de vinovată că din cauza ei a pierit Ion Vodă Cumplitul, primul Abel înregistrat de Istoria românească. Doamna Chiajna nu era Cain, pentrucă Ion Vodă Armanul nu-i fusese nici binefăcător, nici conducător, nici frate de cruce. Nici în uciderea lui Petru Cercel, sugrumat si aruncat în Bosfor la instigaţiile ei, Chiajna nu avea să deţină rolul lu Cain.

Pentru Vodă Cumplitul, rolul lui Cain avea să-l deţină pârcălabul Ieremia Golia.

Ion Vodă cel Cumplit nu este bine prezentat de către istoriograful boieriei româneşti, vornicul Grigore Ureche.

In perioada decadenţei (1550-1821), perioadă de întuneric cu scurte şi aprige fulgerări, vânzarea era la modă. Când un domnitor trimitea niscai boieri într'o misiune oarecare, trebuia să-i pună mai întâi să jure că-i vor fi credincioşi. Ştefan Tomşa voind să trimită o solie de boieri în calea lui Alexandru Lăpuşneanu, înainte de a-i trimite, îi pune să jure. "Aceste înţelegându Tomşa Vodă, s'au sfătuitu cu boierii ce voru face; şi scotiră să trimiţă la Alexandru Vodă oameni de ţeară *giuraţi*, să-i spuie cum ţeara toată nu'lu va, nice lu iubescu" (Neculai Costin). Acelaş lucru îl face Vodă Cumplitul când trimite pe Ieremia Golia cu armată pentru a împiedica pe Turci să treacă Dunărea. "El însărcinează pe Ieremia Golia, unul din rarii boieri care ţinea la el, care îl ajutase să urce pe tron şi a cărui prietenie Ion o cultivase prin tot felul de procedee, cu misiunea importantă de a se opune la trecerea Turcilor, în timp ce el va merge să lupte contra Tătarilor, Ion dându-şi bine seama de importanţa extremă a misiunii pe care o încredinţa lui Golia, cunocând pe de altă parte sentimentele ce le nutreau boierii faţă de dânsul, şi neavând decât o încredere limitată în legăturile de prietenie, îl făcu *să jure pe cruce şi pe evanghelie că îi va fi credincios*" (Xenopol).

Din cauza vânzărilor frecvente ale boierilor, domnitorii tăiau şi ei cam des capete boiereşti. In afară de Lăpuşneanu, cel care a scurtat mai mulţi ticăloşi de boieri, a fost Vodă Cumplitul. Din această cauză, cei doi cronicari cari s'au ocupat de domnia lui, nu-i sunt favorabili, în special Ureche.

Ion Vodă Cumplitul.

"Ion Vodă, după isbândă cu norocu ce au gonitu pre vrăjmaşii săi den ţeară, se aşeză la domnie. Şi de'ntâiu la toate era pre voia ţărei; eară mai apoi, pre toţi i-au covârşitu cu vrăjmăşia lui, şi cu morţi groznice ce făcea; că vra să ia agonisita tuturoru, nu cu altu meşteşugu, ce cu vărsare de sânge. Şi den zi în zi isvodia feluri de munci nouă; băgat' au în focu, de viu, pre Vlădica Georgie, de au arsu, dându'i vină de sodomie, auzindu că are avuţie. Aşişderea şi Mitropolitul Teofan, n'au vrutu hi eşitu întregu, de n'aru fi fugitu pren munţi, de groaza lui. Temniţele pline de călugări; şi în groapă, de vii, au băgatu pre Veveriţă şi pre popa Cosma, şi pre Molodeţ călugărul. Eară de pre boierii cei de cinste şi cei mai de gios, sabia lui nu lipsea, şi cu multe feluri de morţi îi omoria, socotindu că mai vrednicu şi mai destoinicu de câtu dânsul, nime n'au mai fostu. De lege îşi râdea, că în postul cel mare s' au însuratu, şi alte călcări de lege multe ca aceste făcea.

Intre acele belituri şi morţi groznice, fără dumnezeire ce făcea Ion Vodă în domnia sa , şi nice de cumu nu'şi aducea aminte va veni la celu de apoi, iată i-au venitu veste că l'au mazilitu Impăratul, şi este dată domnia lui Petru Vodă, ce l'au poreclitu mai apoi Şchiopul (la instigaţia greu susţinută cu pungi de bani, a Chiajnei. n. n.). Acest Petru Vodă era den ţeara Muntenească, fecioru Mircii Vodă.

Ion Vodă, dacă se văzu străinatu de mila Impăratului Turcescu (!), socoti ca să ţie ţeara cu sabia..." (Ureche).

(*Urmează pagina* 10.)

O carte putin cunoscuta

Văcăreştii descindeau din vechi duci de Făgăraş, în Transilvania. Făgăraş, Văcărescu este acelaş nume uşor alterat. Cât priveste Făgăraşii, ei erau, fără îndoială, duci şi suverani. Revelaţia a înmărmurit pe rege; dar el a avut arta de a părea satisfăcut şi "pins sans rire" a cerut, cu un aer naiv, să'i fie prezentate hrisoavele. Bine înţeles că acestea au rămas invizibile".

Ce admirabile lecţii de tact regesc vom găsi în cartea lui Robert Schaeffer.

De atunci au mai fost imitatoare ale Elenei Văcărescu. Zizi Lambrino, în cartea ei "Mon mari roi Carol" nu pretindea că familia ei descindea din împăraţii Bizanţului? Şi nu este singura fabricantă de genealogii imaginare.

Tot Robert Schaeffer a publicat un roman "L'idylle d'un prince" în care aceeaş poveste de iubire a prinţului Ferdinand e redată amplu.

"Orient royal", fiind o preţioasă contribuţie documentară pentru istorici, ar trebui tradusă şi publicată.

P. Ş.

CAIN

Deci Vodă Cumplitul a hotărît să se împotrivească voinţii Turcilor. I-a adunat deci pe toţi ai lui ca şi pe Cazacii care-i veniră în ajutor, şi le-a expus hotărîrea. "Aşa Ion Vodă âmplându pre toţi cu nădejde, cu glasuri mari strigară, că lângă dansul voru peri toţi, cum s'au şi tâmplatu" (Ureche).

Ureche încearcă să ascundă vânzarea lui Golia: "Eară Ion Vodă dacă au înţelesu, cu toată oastea sa s'au pornitu, şi au supusu oastea sub Tighinea, şi au trimisu o seamă de oaste a sa cu Ieremia Părcălabul de Hotinu, ca să apere trecătoarea Turciloru să nu treacă Dunărea. Ce cu greu este celoru puţini a oprire pre cei mulţi şi celoru slabi pre cei tari; că trecându ântâiu puscele cu Ianicerii şi cu pedestrimea să apere vasele, aceiaşi toată a-l-altă oaste Turcească au sositu. Unde, văzându Ieremia Părcălabul că nu-i poate opri, s'au întorsu şi au datu scire lui Ion Vodă (Ureche).

Adevărul îl restabileşte Neculai Costin: "Ieremia Părcălăbul, mergându la Dunăre şi văzându în ceea parte atâta mulţime de Turci oştiţi cu Pătru Vodă, el s'au agiunsu pre-taină cu Pătru Vodă şi au luatu 30.000 galbini de auru de la Pătru Vodă, daru; şi s'au făcutu că nu poate opri trecătoarea Turciloru, pentru mulţimea de oşti ce suntu; şi întorcându-se Ieremia Pârcălabul de la Dunăre, au aflatu pre Ion Vodă subt Tighinea, bătându cetatea Tighinei; şi-i spuse cum n'au pututu opri atâta mulţime de oşti. Eară auzindu aceste Ion Vodă de la Ieremia Pârcălabul, că Turcii ântâiu trecuse tunurile cu Enicerii de preste Dunăre în această parte, s'au gătitu şi elu degrabă; stringându oastea, au purcesu în tâmpinarea Turcilor la Dunăre şi s'au tăbărâtu aproape de Dunăre" (Neculai Costin).

Deci Golia îl vinde pe Vodă Cumplitul pentru 30.000 de galbeni şi apoi vine să-l mintă pe domnitor. Oastea era prea mare spune el pentru a o putea el opri la trecerea Dunării însă mică pentru toată oastea lui Vodă. Iar când începe lupta, Golia trece cu toată călărimea la Turci. Dar Dumnezeu l-a pedepit cum se cuvine pe el şi pe cei ce-l urmaseră în trădare. Turcii îi pun în cap ca să lupte cu oastea lui Vodă Cumplitul care avea multe tunuri şi i-a sdrobit. Când i-a văzut, Ion Vodă a strigat: *"Iată trădătorii"*. Şi nu erau bătuţi numai din faţă ci şi din spate, căci Turcii i-au tratat ca pe nişte trădători în care nu se putea avea încredere.

Şi dacă Ion Vodă era urît de boieri, era iubit de ţărani. In timpul luptei cu Turcii, spune Gorecki, "pedestraşii, reţineau pe domnitor în mijlocul lor şi nu îl lăsau să treacă în partea călăreţilor (cea mai mare parte dintre ei, nobili) căci erau foarte neliniştiţi pentru viaţa lui şi se temeau să nu fie trădat de boieri şi predat viu Turcilor, în timp ce pedestraşii, toţi ţărani, purtau domnitorului Ion, o dragoste şi un devotament fără egal".

Cu toată vitejia lui Vodă Cumplitul şi a ţăranilor lui, nenorocul îl învinge pe falnicul domnitor al Moldovei. O ploaie neaşteptată a muiat praful tunurilor şi Vodă Cumplitul este nevoit să se retragă. Acolo au săpat şanţuri şi ar fi putut să resiste vreme îndelungată, dacă nu i-ar fi silit să se predea, lipsa de apă. Şi încă atunci, spun cronicarii, pentru a termina cu teribilul domnitor moldovean, Turcii au fost nevoiţi să recurgă la vicleşug. In privinţa sfârşitului tragic, versiunile celor doi cronicari diferă. Grigore Ureche spune că Turcii l-au legat pe Vodă Cumplitul de viu de cozile a două cămile şi "l'au sfărâmatu", pe când Nicolae Cosin că "l'au giunghiatu Paşa cu hamgerul în pântece şi în gură şi scoţându-lu afară i-au tăiatu capul şi'lu puseră într'o suliţă; eară trupul lui l'au legatu de coadele a două cămile şi l'au ruptu în bucăţi" (Neculai Costin).

Dar faptul cel mai semnificativ din viaţa lui Vodă Cumplitul, care îl face să apară ca o neverosimilă stâncă de granit ieşită din mijlocul unor smârcuri, îl constituie refuzul lui de a fugi în preajma capitulării, deşi avea posibilitatea s'o facă. A rămas cu ţăranii lui, ca să sufere soarta lor şi, în limita posibilităţilor, să le-o uşureze. Toţi cei ce au scris despre Vodă Cumplitul, concordă în ceiace priveşte cruzimea lui. Era oare Ion Vodă un sadic? Nu putem crede. Un sadic nu şi alege victimele ori Ion Vodă şi le alegea, scurta numai capetele vânzătorilor. Dacă cei doi cronicari afirmă că scurtarea capetelor se datora dorinţii lui Vodă de a-şi însuşi avuţiile celor ucişi, Gorecki, un străin, arată că Ion Vodă ucidea pe boieri pentrucă erau partizanii lui Bogdan. Dar chiar dacă ar fi fost un sadic, încă vânzarea nu ar fi fost justificată. Pe domnitor nu l-au lovit în timp de pace, cu scuza unui interes superior, ci în timp de războiu, când se găseau în faţa duşmanilor Ţării.

Punctul cel mai negru al acestei tragedii îl constituie faptul că vânzătorul a fost un *prieten*, un *frate*. O cronică turcească spune că după moartea lui Ion Vodă, *"Petru Schiopul fu aşezat pe tron în mijlocul lacrimilor poporului, care regreta pe Ion"*.

Iar Xenopol, caracterizează astfel pe Ion Vodă Cumplitul: "Astfel dispăru una dintre figurile cele mai remarcabile ale istoriei poporului român, care, prin puternica sa personalitate, prin fascinaţia pe care o exercita asupra poporului său, făcuse să reînvie timpurile lui Ştefan cel Mare".

ŞI întunecata noastră Istorie îşi urmează cursul nefericit. Dimitrie Cantemir intră în Ţară cu ordinul de a pune mâna pe Brâncovanu şi a-l preda Turcilor. Şi Cantemir era nerăbdător că nu venea ordinul turcesc mai grabnic, pentru a trece la fapte. Iar Turcii amânau —spre disperarea lui Cantemir— deoarece Brâncovanu, mai şiret decât Turcii (Xenopol), amâna mereu plata a 500 de pungi, sub diferite pretexte. Neagră este această perioadă a Istoriei româneşti, perioadă premergătoare alteia şi mai negre, aceia a domnitorilor Fanarioţi. Nu mai exista demnitate, nu mai exista cinste, nu mai exista nimic. Brâncovanu, cunoscut totuşi ca o figură mai luminoasă a Istoriei noastre, se menţinea pe tron numai graţie banilor. Cumpăra în dreapta şi în stânga. Brâncovanu nu s'a mulţumit să cumpere numai pe paşi, pe beglerbegi, pe viziri, pe cadânele imperiale şi pe sultane ci a reuşit un tur de forţa pentru biata noastră Istorie: Brâncovanu a cumpărat pe însuşi secretarul ambasadei franceze la Constantinopol, Wohner, care, denunţat regelui, a trebuit să se sinucidă. Se duseseră eroicile vremuri când tronurile ţărişoarelor noastre se apărau cu sabia, acuma se apărau cu sutele de pungi de piastri.

Un prim vânzător al lui Brâncovanu este boierul Bălăceanu, care îl pârăşte Nemţilor. Nu trebuie să se creadă că această pâră se datoreşte unei convingeri, de exemplu aceia că Muntenia trebuia să se apropie de Nemţi pentru a scăpa de jugul turcesc. Motivul pârii era foarte puţin patriotic: Bălăceanu voia ca pe tronul ocupat de Brâncovanu să se urce Gheorghe Cantacuzino, fratele soţiei sale.

Dar cel mai important Cain în viaţa lui Brâncovanu este spătarul Toma Cantacuzino, şeful cavaleriei munteneşti. In preajma isbucnirii războiului dintre Ruşi şi Turci, Brâncovanu se instalează cu armata sa într'o tabără întărită, la Urlaţi. De aici putea să facă repede joncţiunea cu trupele reseşti în cazul când acestea ar fi intrat în Ţară şi era destul de departe de Dunăre, de unde ar fi putut fi atacat de Turci. Şi în aceste grele momente, Cantacuzino trece la Ruşi, cu alţi 70 de *boieri*. Şi nici de data aceasta motivul trecerii nu era patriotic. Nu pentrucă Petru cel Mare era un împărat "creştin", trecuse Toma Cantacuzino Prutul. Neculce este categoric în această privinţă: "eară elu au lăsat pe Brâncovanulu Vodă, socotindu că a fi elu Domnu în ţeara Muntenească, în loculu Brâncovanului Vodă". Şi Cain, Toma Cantacuzino, "fiindu văru primare Brâncovanului Vodă, ilu ţinea Brâncovanulu Vodă ca pre unu fiu alu său, şi'lu făcuse şi Spataru mare în ţeara Muntenească şi multă milă şi dragoste şi cinste arăta cătră dânsulu, ţiindu'lu mai în frunte de câtu pre toţi boierii săi" (Neculce).

După înfrângerea Ruşilor la Stănileşti, vânzătorii pornesc la atac cu mai multă ardoare. Cei care aveau să-i dea lovitura de graţie erau tot Cantacuzinii. Stolnicul Constantin şi spătarul Mihai Cantacuzino, îi juraseră moartea. Dar nu pentru acelaş "motiv" ca al celuilalt spătar Toma, adică "pentrucă un voia să treacă de partea "creştinilor", ci exact contrariul: pentrucă se dăduse de partea "împăratului creştin", Petru cel Mare. Dar desigur, acesta ca şi cel al lui Toma, era numai un pretext. Motivul era altul: fiii lui Brâncovanu crescuseră şi le luaseră locurile celor doi Cantacuzini. Şi au săvârşit fapta cea mai groaznică: au predat Turcilor toată corespondenţa pe care o purtase Brâncovanu cu Nemţii şi cu Ruşii.

A patra zi înaintea Paştilor anului 1714, un oarecare agă Mustafa, soseşte la Bucureşti, înconjoară palatul cu soldaţi şi îl declară pe Brâncovanu mazilit. Domnitorul, ale cărui bănuieli fuseseră adormite tocmai de vânzători, aleargă la fereastră ca să cheme garda. Dar aceasta dispăruse odată cu boierii care, aşa cum se spunea atunci "mâncaseră pita lui Brâncovanu". Şi în urma trăsurii care-l transporta la Constantinopol, *poporul vărsa lacrimi amare*.

Sfârşitul lui Brâncovanu e prea cunoscut, ca să mai insistăm.

* * *

TUDOR Vladmirescu face parte din stofa acelor oameni care apar în viaţa unui popor odată la un secol sau chiar mai rar, adică atunci când poporul trăieşte clipele cele mai dramatice. Aceşti oamenni par fiinţe ce aparţin altei lumi, ireali, singulari, oameni ce nu se asemănă cu ceilalţi. Deaceia nici nu sunt, nu pot fi înţeleşi de contimporani. "Eu nu sunt făcut nici pentru avere, nici pentru muiere" şi "am îmbrăcat cămaşa morţii", sunt fraze pe care le-a pronunţat Tudor Vladimirescu şi care nu puteau fi înţelese de cei ce au alergat la chemerea lui.

Tudor apare în viaţa poporului român, la o răscruce de veacuri. Intr'adevăr, dacă se priveşte înapoi, se capătă impresia că poporul român trecuse până atunci printr'o iarnă grea şi dela Tudor înainte se capătă imaginea unei primăveri, când încep să se usuce noroaiele, să se sbicească drumurile. Toate virtuţile poporului erau în stare de amorţire, boierii români acceptaseră toate compromisurile pentru a-şi menţine privilegiile, iar ţăranii puteau fi asemănaţi cu nişte vite, în această stare de îndobitocire îi aduseseră necazurile. Conştiinţă românească? Dispărută de mult, boerii erau în curs de grecizare. Resistenţele ce se mai opuneau puteau fi socotite doar ca nişte oaze în imensitatea unui deşert. Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, Ion Vodă Cumplitul, Mihai Viteazul erau figuri înghiţite de noaptea timpurilor!

Şi în acest întuneric, ţâşneşte o stea: Tudor Vladimirescu. Revoluţia lui—aşa o caracterizează istoricii—a avut la început un caracter social: Vladimirescu se ridica împotriva împilătorilor ţăranului, fără să facă deosebire de naţionalitate în ceiace proveşte împilătorii. Dealtfel, trebuia multă caznă, pentru a găsi deosebiri între unii şi alţii, adică între boierii greci şi Români.

Era om de popor care trăise între boieri dar nu uitase pe cei din mijlocul cărora se ridicase. Tudor, ca Avram Iancu trei decenii mai târziu, era un iluminat. El se ridicase pentru *dreptate* şi contra *nedreptăţii* şi *ticăloşiei*.

In întrevederea cu Ypsilanti, la întrebarea acestuia contra cui se ridicase, Vladimirescu îi răspunsese cu voce de tunet: contra ticăloşiei. Iată de ce, deşi istoricii noştri catalogheează revoluţia lui Tudor la început socială şi mai apoi naţională, noi o vom socoti dela început până la sfârşit *revoluţie morală*.

Se ridicase contra nedreptăţii şi ticăloşiei. Pe ambele le lovea acolo unde le întâlnea, deaceia multe din actele lui par greu de înţeles dacă nu se acceptă dela început categorisirea făcută de noi.

Cei care s'au strâns în jurul lui au fost Oltenii. Exista un redus sâmbure de cunoscători ai meseriei armelor, printre care adevăratul militar era Tudor Vladimirescu care fusese ofiţer în armata rusească în timpul războiului din 1806, dar restul erau oameni de adunătura. Nucleul din jurul lui, cunoscători oarecum în ale milităriei îl formau pandurii care luptaseră sub ordinele lui. Restul pandurilor şi arnăuţilor nu puteau fi socotiţi soldaţi, deoarece ei erau numai un fel de poliţie, ce aveau misiunea să urmărească pe hoţi şi mai ales pe haiduci. Si ceiace mai rămânea forma o gloată informă care se ridicase doar pentrucă viaţa pe care o ducea, era imposibilă. Era normal ca pentru această adunătură, sensul revoltei lor să fie jaful. Acest jaf dădea naştere la nedreptăţi, aşa că foarte curând Vladimirescu a constatat că se revoltase contra nereptăţii pentru ajunge cel care o patrona.

Dar nu numai căpitanii lui Vladimirescu nu aveau nimic común cu meseria armelor—nu trebuieşte uitat că la acea vreme se crease o tactică de luptă, campaniile napoleoniene nu era departe în timp—dar în aceiaşi situaţie se găseau şi eteriştii. Despre armata "Archí-ului" Ypsilanti, nu trebuieşte sa ne facem o părere strălucită.

Tudor Vladimirescu.

"Ypsilanti fertmarşal
"Pendedeka ghinărar,
"Ofiţerii cei mai mari,
"Covrigari şi plăcintari",

scosese cântecul, eternul Mitică al Bucureştilor noştri. Eteriştii lui Ypsilanti erau orăşeni şi ţărani ca pandurii lui Vladimirescu, dar jaful era comun ambelor "armate". Şi Ypsilanti nu s'a arătat un bun conducător de oşti. Din cele ce au urmat, se poate spune că la acea vreme, în spaţiul dunărean, a existat un singur şef militar: Vladimirescu. Ypsilanti, cu toate gradele şi onorurile căpătate în armata rusească, s'a arătat cu mult inferior, din punct de vedere militar, lui Vladimirescu. Intr'adevăr, după trecerea Dunării de către Turci, singur Vladimirescu a văzut bine situaţia. El şi-a dat seama că raportul de forte este infinit favorabil Turcilor şi a hotărît să se retragă spre munţi, să se întărească în mânăstiri şi să evite lupta, aşteptând desfăşurarea evenimentelor. Ypsilanti şi cu a lui armată de operetă au hotărît să accepte lupta, bineînţeles şeful ei, lipsind dela "celebra epopeie grecească" dela Drăgăşani. Aici, "batalionul sacru" a fost nimicit, covrigarii şi plăcintarii împrăştiaţi iar şeful, Ypsilanti, a găsit că este mult mai nimerit să-şi pună ilustra persoană la adăpost, trecând în Ardeal.

După ce şi-a strâns Oltenii lui, Tudor Vladimirescu soseşte la Bucureşti şi-şi instalează tabăra la Cotroceni. Nouă zile mai târziu îşi face apariţia şi Ypsilanti în Bucureşti. Şi eteriştii încep jaful organizat, şefii, în cap cu Ypsilanti, se pun pe chefuri şi petreceri. Şi începe pentru Vladimirescu acea luptă interioară, neînţeleasă de contimporani şi nu deajuns înţeleasă de urmaşi. El voia dreptate pentru poporul lui, adică pentru ţărănime. Eteriştii voiau să se scape de jugul turcesc, având, credea toată lumea, sprinjinul rusesc. Vladimirescu, era normal, s'a hotărît alături de ei, însă într'un mod ce pare neînţeles la o examinare superficială. "Voi duceţi-vă în Grecia voastră şi bateţi-vă cu Turcii, eu de aici va voiu sprijini, le-a spus Tudor. Aici nu aveţi ce căuta".

Vladimirescu şi-a dat seama că Ruşii nu-i sprijină pe Greci şi că aceştia din urmă nu au de gând să treacă Dunărea, ci să se eternizeze în Muntenia. Cum o parte (o mică parte) din boieri au făcut să se creadă că trec de partea lui, pentru atingerea scopului—dreptatea—, Vladimirescu a socotit că singurul ajutor poate veni dela Turci. A început deci tratativele cu Turcii, a trimis scrisori şi chiar ostateci. In acele momente, Vladimirescu socotea că numai Turcii pot să scape Ţara de lăcustele eteriste. Dar Grecii i-au jurat moartea.

Ne este fiecăruia prezent în minte tabloul de pe pereţii şcolii primare care prezenta pe Vladimirescu la slujba religioasă făcută de episcopul Ilarion, înconjurat de "boieri". Este o legendă care a trăit destul. Când a

(*Urmează pagina* 11.)

MUNTII SUFERINTEI

Că-mi plec, Doamne, fruntea către Tine,
Tu-mi dă mirul bunelor vestiri,
Mirul sfânt al datinei creştine
Strâns ca roua'n flori de mânăstiri.

Că mi-s seci isvoarele fiinţei
Şi zăgaz pe suflet mi s'a pus,
Cresc în mine munţii suferinţei,
Eu sunt jos, lumina Ta e sus.

Şi'n urcuş genunchii-mi sângerează;
Vrere-aşi mai să cânt şi nu mai pot!
De nu m'ar lega la răni o rază,
Inima-mi că s'ar fi scurs de tot.

Iată, vin şi zorii ca s'adulme
Sângele-mi ce curse pe cărări...
Eu sunt sus pe cea din urmă culme,
Tu'mpleteşti lumina altor zări.

ION ŢOLESCU

CAIN

intrat Tudor în Bucureşti, majoritatea boierilor mari au fugit iar cei rămaşi au trimis ţarului o scrisoare, cerând să ocupe principatele, iar când a fost vorba de trimis scrisoarea Turcilor, boierii au semnat-o numai de frică, cum de frică au asistat la slujba religioasă. Până la sfârşit, Tudor Vladimirescu a fost nevoit să-i închidă. Un singur boier i-a luat partea cu trup şi suflet (Scarlat Grădişteanu) dar cu o rânduiunică nu se face primăvară.

Boierii priveau cu admiraţie pe eterişti, dintre cari unii aveau uniforme făcute la Paris, ar fi admis ca domnitor orice liftă străină, cu condiţia să fie boier şi nu ţăran ca Vladimirescu.

Dar marea tragedie a lui Vladimirescu, moartea, nu avea să-i vină dela duşmani ci din propria tabără. Pornind din Bucureşti, pandurii lui, au început să jefuiască mai straşnic ca înainte şi Tudor a fost nevoit să ia şi el măsuri şi mai straşnice. Intre Bucureşti şi Goleşti, Tudor a ucis nu mai puţin de 33 panduri, dintre care o parte cu mâna lui. Căpitanii lui, cum spuneam mai sus, erau foarte puţini. Istoria citează, ca mai importanţi pe boierii Urdăreanu şi Ene Enescu, precum şi pe ţăranii mai desgheţaţi Oarcă şi Cuţui. Adevărata mână dreaptă a lui Vladimirescu, fostul haiduc Iancu Jianu, se găsea în acest timp la Brăila, trimis ca ostatec. După părerea noastră, singurul care putea să-l înţeleagă pe Tudor era Jianu. Oarcă şi Cuţui erau niste bieţi ţărani iar Urdăreanu şi Enescu boieri abia ieşiţi din vârsta copilăriei. Nici unul din ei nu putea să înţeleagă sensul moral al revoluţiei lui Vladimirescu şi mai puţin să-i înţeleagă schimbările aparente de direcţie.

Desigur Vladimirescu nu a trecut dela început la ucidere. Este probabil că întâi a sfătuit, apoi a ameninţat, a dictat pedepse mai aspre şi numai apoi a trecut la ucideri, singurul mijloc socotit de Tudor eficace pentru a stârpi jaful şi pentru a nu deveni patronul celor care săvârşeau nedreptăţi, el care se ridicase contra nedreptăţii şi ticăloşiei.

Pentru a reuşi în prima fază, aceia a dojenilor, trebuia să fie ajutat de căpitanii lui, şi pentru a-l ajuta, aceştia trebuiau să-l înţeleagă. Ori nu l-au înţeles. Tragedia lui Tudor Vladimirescu ia naştere în neînţelegerea căpitanilor lui.

Şi ia naştere acuma trădarea pasivă, ia naştere un nou Cain, dar un Cain pasiv care duce la moartea lui Abel prin pasivitate. Nu poate fi vorba de această dată de vânzare. Nici unul din căpitanii lui Tudor nu a primit pentru capul lui nici sicli, nici arginţi şi nici galbeni. Unul dintre ei, Urdăreanu, era dealtfel mort; în noaptea tragică dela Goleşti, viu era numai Enescu.

Inspăimântat de proporţiile pe care le lua jaful, Tudor dă un ordin prin care facea răspunzători de jaf, pe căpitani şi trimite hârtia spre semnare. Şi Urdăreanu, Ene Enescu, Oarcă şi Cuţui refuză semnarea. In cursul nopţii, Urdăreanu este spânzurat iar Ene Enescu scapă numai graţie rugăminţilor însoţitorilor.

Grecii, la curent cu cele ce se întâmpla în tabăra lui Tudor caută să profite. Şi asistăm la cea mai ruşinoasă pagină de trădare din istoria noastră. Intr'o noapte, un grup de eterişti pătrund în tabăra lui Tudor dela Goleşti şi-l ridică, fără ca să se ridice un braţ care să-l apere, fără ca să se ridice un strigăt, un protest.

In acea ruşinoasă noapte, căpitanii lui Tudor, toţi căpitanii lui Tudor, *devin trădători*.

Jianu, singurul care i-ar fi luat desigur apărarea, se găsea ostatec la Brăila şi, după părerea noastră, dacă fostul haiduc s'ar fi găsit în acea noapte în tabăra dela Goleşti, alta ar fi fost traiectoria vieţii lui Vladimirescu.

Tudor Vladimirescu este ciopârţit de "vitejii" lui Ypsilanti, dar sacrificiul lui n'a fost zadarnic. Lucru curios—se însărcinează câteodată Istoria să furnizeze asemenea exemple—nici una din revoluţiile româneşti nu a fost atât de bogată în fericite urmări. Istoria poporului nostru suferă o rotaţie de 180 de grade în urma celei mai deslânate, celei mai nepregătite, celei mai neverosimile revoluţii. Insfârşit poarta Istoriei universale se redeschide nefericitelor popoare dela Dunăre în urma unei revoluţii fără precedent în istorie, în urma unei revoluţii care nu avea să fie nici naţională nici socială, ci morală.

După uciderea lui Tudor, Oarcă, Cuţui şi Enescu continuă să lupte alături de eterişti, o dovadă în plus că boierul Ene Enescu nu înţelesese nimic din sensul revoluţiei vladimiresciene. Şi ceiace era de aşteptat dealtfel, se produce. Pandurii, ţăranii olteni, inclusiv căpitanii ţărani Oarcă şi Cuţui îl regretă pe Tudor Vladimirescu. In luptele premergătoare "epopeei" dela Drăgăşani, pandurii întrebau: "Dar unde e slugerul Tudor?", iar Oarcă (Oarcă şi nu Enescu) *se căia amar că nu se opusese ridicări lui Tudor la Goleşti*.

Ca todeauna, numai în ţărani trăia adevăratul patriotism. Instinctul sănătos al Naţiei, tot în sufletul bieţilor ţărani loviţi mai crâncen de nenorocul soartei noastre, avea să rămână viu, treaz.

Cu cât timpul face ca figura ţăranului Tudor Vladimirescu să ia proporţii din ce în mai uriaşe, din ce în ce mai pure, cu atât figurile căpitanilor lui, mai puţin aceia a vijeliosului haiduc Jianu, se micşorează, revin la propriile şi adevăratele dimensiuni.

* * *

DESPRE Avram Iancu, având în vedere remarcabilul articol al Dlui Alexandru Randa în chiar acest număr al revistei noastre, nu vom scri; cititorii vor găsi în acest articol împrejurările în care Craiul Munţilor a fost vândut şi vor găsi şi numele vânzătorilor. Partea privitoare la Avram Iancu va întregi acest articol când el, împreună cu altele, va intra într'o carte.

Revoluţia lui Horia nu a fost tratată deoarece împrejurările nu ne-au permis documentarea necesară. Este clar însă că şi în moartea lui Horia, Cloşca şi Crişan au existat nelipsiţii vânzători. Vânzătorii erau din Trifesti. Este medical stabilit că si calităţile şi tarele sunt ereditare. Uneori fac salturi de câteva generaţii, dar ele ies la suprafaţă.

Alexandru Ion Cuza poate fi denumit "Domnitorul ţăranilor". Cuza era boier şi, adus la domnie graţie pistolului lui Pisoski, în toate îmbunătăţirile ce a adus, nu a uitat pe nefericiţii ţărani români. Adevărata cauză a căderii lui Cuza este legea rurală, lege care a făcut pentru prima dată ca după secole şi secole, ţăranul român să-şi ridice fruntea din ţărână. Care era situaţia ţăranului român dela venirea lui Cuza la domnie şi până la 1864, anul în care s'a dat lovitura de Stat?

Ţăranii stabiliţi pe o moşie, erau împărţiţi în trei clase: cei care aveau patru boi sau patru cai; cei cari nu aveau decât doi boi şi cei cari nu aveau decât o vacă şi braţele lor. Primei clase, boierul era obligat să-i dea şase hectare pentru hrana sa şi a vitelor sale, celei de a doua clasă patru hectare şi clasei a treia trei.

In compensaţie, ţăranul trebuia să presteze proprietarului 12 zile de muncă, corvezile fiind incluse în această cifră; dar Regulamentul nu determina cantitatea de muncă ce trebuia efectuată în aceste 12 zile şi rezulta că proprietarii sau arendaşii au impus ţăranilor o cantitate de muncă care cerea ţăranilor nu mai puţin de 54 de zile. In afară de aceasta, toţi ţăranii, fără deosebire de clasă, trebuiau să lucreze 4 zile pe an pentru reparaţiile ce necesitau diferitele lucrări de pe moşie. Insfârşit ei trebuiau să dea o dijmă pe care erau obligaţi să o ducă la locul de pe moşie indicat de proprietar. (F. Damé.)

Cum Tratatul dela Adrianopole a deschis piaţa mondială cerealelor noastre şi preţurile lor au urcat, boierilor nu le mai conveneau să dea ţăranilor pământurile indicate de Regulament şi în plus, pentru a mări întinderea terenurilor arabile, voiau să are păşunile. Impuţinarea acestor păşuni lovea greu în ţărani cari nu mai aveau cum să-şi hrănească vitele. Boierii voiau deci înlăturarea dispoziţiilor Regulamentului dar nu pentru a veni cu alte dispoziţii favorabile ţăranilor, ci din contra. Ei voiau ca în viitor, pământul de cultură şi păşunat să fie dat ţăranilor în baza unor învoieli între ţărani şi boieri, fără nici o obligaţie legală.

In Principate existau două partide: conservator şi liberal, fiecare împărţindu-se la rândul său în două: liberalii în moderaţi şi avansaţi (Roşii) iar conservatorii în retrograzi, cari nu voiau să audă de nici o atingere a drepturilor lor de proprietate şi restul pe care am putea să-i numim moderaţi. Mai târziu fracţiunile interioare s'au unit şi până la primul războiu mondial au existat două partide principale: Liberalii (Roşii) şi Conservatorii (Albii).

Conservatorii au făcut un proiect de lege care prevedea ca ţăranii sa se organizeze în comune. Comunele aveau să primească odata pentru totdeauna, în schimbul unei rente perpetui, un hectar şi jumătate de fiecare familie, în câmpie, un hectar pe terenurile intermediare şi 3/4 de hectar la munte. Statul, mânăstirile şi Instituţiile de binefacere *erau autorizate* să vândă, în plină proprietate, porţiuni de terenuri de cultură pe moşiile lor.

Conservatorii au obţinut votarea de către Parlament a acestui proiect dar el nu a căpătat putere de lege, deoarece domnitorul Cuza *nu l-a promulgat niciodata*.

Văzând că această dureroasă problemă a ţărănimii române nu poate fi rezolvată niciodată în sensul voit de domnitor, Vodă Cuza dă lovitura de Stat dela 2 Mai 1864 şi un plebiscit aprobă actul domnitorului prin 682.621 voturi, având în contra numai 1307 iar la 14 August legea era promulgată având contrasemnătura lui Kogălniciianu.

Iată dispoziţiile principale ale acestei legi:

Ţăranii clăcaşi devin proprietarii pământurilor pe care le au în posesiune; adică 6 hectare pentru cei ce au patru boi, etc. In nici într'un caz întinderea de pământ care devine propietatea ţăranilor nu putea depăşi două treimi din moşiile pe care sunt stabiliţi. Vor avea libertatea de a se muta pe moşiile Statului cele mai apropriate: a), ţăranii cari locuiesc pe o moşie ale cărei două treimi ce trebuiesc să rămână obligatoriu proprietarului nu permit să se dea fiecărui ţăran întinderea de pământ determinată de lege; b), ţăranii căsătoriţi cari nu posedă întinderea de pământ determinată de legile în vigoare. Timp de 30 de ani moştenitorii nu vor putea nici să înstrăineze şi nici să ipotecheze proprietăţile constituite prin prezenta lege, nici prin testament, nici prin donaţii între vii, afară de cazul că beneficiarul acestor schimbări este comuna sau un alt ţăran. Sunt suprimate pentru totdauna în România claca, dijma, transportul gratuit în comptul proprietarilor, transportul de lemne de foc şi toate sarcinie sau rentele de orice fel, fie în bani fie în natură; claca este interzisă pentru totdeauna; ţăranii căsătoriţi nu vor putea face cu proprietarii decât convenţii temporare. Convenţiile între propietari şi ţărani sunt libere; dar dacă prin convenţii de această natură ţăranii îşi angajează braţele lor de muncă, ele nu vor putea avea o durată mai mare de 5 ani.

Pentru răscumpărarea clăcii sau rentelor suprimate de această lege, ţăranii vor plăti Statului pentru amortizarea dobânzilor, în fiecare an, timp de 15 ani cel mult: cei ce au patru boi 56 de lei; cei cari au doi boi, 42 de lei, cei ce muncesc cu braţele, 28 de lei. Proprietarii au de primit pentru pământurile pe care le cedează ţaranilor: pentru cei din prima categorie, 610 lei; pentru cei din categoria a doua 460 de lei; pentru cei din categoria a treia, 326 de lei.

Un comitet de lichidare a obligaţiilor comunale rurale se crează la Bucureşti, compus din ministrul de finanţe, dintr'un membru al Consiliului de Stat şi dintr'un membru al Curţii de compturi. Acest comitet, primind dela proprietari titlurile de indemnitate eliberate de către comisiunile respective, sau prin sentinţele administrative definitive, le va schimba cu obligaţiile comunale rurale. Aceste obligaţii, cu dobândă de 10 %, vor fi rambursabile în 15 ani prin tragere la sorţi.

Pentru a lichida obligaţiile rurale, guvernul este autorizat să vândă pământuri aparţinând domeniilor Statului, ţăranilor. Nu se va putea vinde aceleiaşi familii mai mult de 10 hectare. Preţul hectarului este fixat la 60 de lei şi plata se va face în 15 ani. Trecut termenul de 15 ani, guvernul va putea ridica preţul hectarului pentru cumpărătorii viitori.

Incă din 1863, cele două partide se uniseră contra domnitorului Cuza, dând naştere acelei înţelegeri parlamentare pe care opinia publică scandalizată a denumit-o *monstruoasa coaliţie*.

După împroprietărirea ţăranilor, cele două partide au jurat pierderea domnitorului. Este cazul să se remarce aici că Avram Iancu a obţinut dela împăratul austriac desfiinţarea iobăgiei cu mai multă uşurinţă decât a obţinut-o Alexandru Ioan Cuza dela parlamentarii români. El a fost nevoit să dea o lovitură de Stat, care i-a adus pierderea. Şi ceiace este şi mai curios, este faptul că opoziţia cea mai dârză nu i-au făcut-o conservatorii, ci Roşii, adică cei mai *avansaţi*.

Realitatea este aceasta şi nu alta: Vodă Cuza a pornit lupta odată şi contra aristocraţiei (conservatorii) şi contra burgheziei (liberalii), pntru a crea un Stat ţărănesc. Şi cum nici unii nici alţii nu se voiau înlocuiţi, s'au unit iar ţărănimea, pe care voia să se sprijine domnitorul, la acea dată nu avea nici o conştiinţă politică. Ceiace a circulat ca monedă curentă că Vodă Cuza a fost detronat pentru a fi adus la tron un domnitor străin, este o farsă sinistră.

Dar, dacă aristocraţii au primit lovitura cu mai multă seninătate (unii dintre conservatori s'au raliat politicii lui Cuza fără gânduri ascunse: N. Kreţulscu şi generalul Florescu), opoziţia cea mai dârză i-a făcut-o tocmai Ion Brătianu.

Liberalii au pornit contra domnitorului o luptă fără cruţare, nu numai pe plan intern, ci şi pe cel extern. Cum Poarta îşi pierduse strălucirea şi puterea, coalizaţii au căutat alţi sultani pentru a se prezenta cu pâra: împăratul Franţei şi cel al Rusiei. Ion Brătianu pleacă la Paris unde publică o broşură ignobilă. Cuza era prezentat Franţei ca un vândut Ruşilor şi mergea până acolo cu murdăria, încât se afirma că domnitorul n'a fost niciodată colonel şi că acest grad îl avea datorită favorurilor caimacamului Vogoride. Legea rurală era numită *jonglerie*, etc.

Dar conjuraţii, exact ca în vremurile pe care am fi avut dreptul să le considerăm dispărute după sacrificiul lui Tudor Vladimirescu, îl pârau pe Vodă Cuza la Petersburg că este vândut... Francezilor.

Prima lovitură s'a încercat în August 1865. Domnitorul se găsea la Ems în vilegiatură şi conjuraţii, luând ca pretext crearea monopolului asupra tutunului şi o ordonanţă municipală referitoare la vânzarea fructelor, îşi scot bandele în stradă şi ocupă primăria. A intervenit armata, au fost morţi şi răniţi de ambele părţi, domnitorul intră grabnic în Ţară şi se răzbună contra conjuraţilor... *amnistiindu-i*.

Văzând că nu pot face nimic fără ajutorul armatei se formează un nou comitet din care fac parte şi liberali şi conservatori şi se caută a se găsi vânzători în rândurile armatei. Şi s'au găsit. Ii dăm aici pentru ca memoria celor ce vor să se uite aceste lucruri să fie împrospătată: *Colonelul Haralamb, colonelul Dem. Kretulescu, colonelul Călinescu, maiorul Leca, căpitanul Lipoianu, colonelul Gheorghiu, colonelul Berindei, căpitanul Mălinescu, căpitanul Handoca, căpitanul Candiano-Popescu şi căpitanul Pilat, ginerele lui C. A. Rosetti.*

Aceştia sunt Cainii dar, credem că este nevoie să facem o clasificare: între aceşti Caini, există *marele Cain*. Acesta este maiorul Leca, comandantul batalionului de vânători la care domnitorul Cuza ţinea în mod special. Dealtfel ordinul de atac s'a dat pentru noaptea de 11 Februarie, când de gardă la palat erau vânătorii maiorului Leca. Şi lovitura a reuşit tocmai pentrucă domnitorul avea încredere în vânători. Intr'adevar, în seara de 11 Februarie s'a prezentat la palat un tânăr care a anunţat pe domnitor că în acea seară se va da o lovitură. Cum domnitorul era sătul de atâtea svonuri de complot şi cum în acea seară erau de gardă *tocmai vânătorii "iubitului"* lui maior Leca, nu a luat nici o măsură. Scena intrării în palat şi semnarea actului de abdicare pe spatele unuia din Caini, e cunoscută pentru a mai insista.

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a luat calea exilului iar Cainii şi-au primit răsplata. Istoria nu înregistrează leii (aur) primiţi de Cainii galonaţi, dar înregistrează funcţiile ce au ocupat. Am lungi prea mult acest articol pentru a da funcţile tuturor, ne vom mulţumi să le arătăm numai pe ale Marelui Cain: în guvernul din 1866 a fost ministru de războiu, în 1876 a fost deputat şi vicepreşedinte al Camerii deputaţilor, în războiul din 1877 a comandat divizia a 4-a şi în 1878 a fost avasat general. Intre 1881 şi 1883 (data morţii) a fost preşedintele Camerei.

Trebuie remarcat că în primul guvern format după lovitură, Leca, deşi numai maior, a fost ministru de războiu.

Istoria oficială, adică aceia pusă cu grijă la îndemâna noilor generaţii, a instaurat legenda îndepărtării domnitorului Cuza pentru împlinirea ultimului punct al dorinţelor Divanului ad-hoc. Teza aceasta nu opune nici o resistenţa pentru a fi înlăturată. Domnitorul Cuza declarase în mod oficial, în repetate rânduri, că e gata să se retragă dela tron pentru a lăsa locul unui domnitor străin. Dovada sincerităţii acestor declaraţii o constituie faptul că fiind în exil, la 8 Aprilie 1870, Cuza este ales deputat de colegiul al III-a (ţăranii) al judeţului Mehedinţi. Această alegere a fost validată de Cameră (un santaj la adresa noului domnitor) şi deci nimic nu se opunea întrării în Ţară a lui Alexandru Ion Cuza. In faţa acestei situaţii critice, domnitorul Carol scrie lui Vodă Cuza, invitându-l să între în Ţară. Alexandru Ion Cuza refuză. Puţin timp înainte, ducele de Grammont, ambasadorul Franţei la Viena, se întâlnise cu Vodă Cuza la Doebling şi-i dăduse a înţelege că Franţa ar fi bucuroasă să se descotorosească de Carol şi să-l ajute pe Cuza săşi recucerească tronul. Iată răspunsul dat de Alexandru Ioan Cuza ambasadorului francez: *"Orice s'ar întâmpla, nu voiu consimţi niciodată să reintru în România, graţe unei intervenţii străine."*

Şi dacă Roşii au detronat pe Vodă Cuza pentrucă legea rurală promulgată de el era prea timidă pentru concepţiile lor "avansate", de ce nu au făcut împroprietării masive până la 1918, deşi au fost în repetate rânduri la guvern? Marea împroprietărire a fost promisă luptătorilor de pe front în 1917 de către regele Ferdinand, pentru motive foarte bine cunoscute, deci boierii au renunţat la moşiile lor numai sub teribila presiune a venimentelor.

Comportarea Roşilor între 1866 şi 1920 este deadreptul ruşinoasă. Când erau chemaţi la guvern strigau "Trăiască regele", pentruca atunci când treceau în opoziţie să strige "Jos Neamţul". Candiano Popescu, unul dintre conjuraţii galonaţi din 1866 a înfiinţat... republica dela Ploeşti. Pentru a pune mâna pe putere, pentru a răsturna dela cârma pe conservatori, interesele Patriei nu contau. In preajma anului 1900, guvernele româneşti ajutau, pe sub mână, pe Românii din Transilvania. Dimitrie Sturza, şef al partidului liberal după moartea lui Ion Brătianu, nu a ezitat să întrebuinţeze acest fapt ca armă politică pentru a răsturna guvernul conservator şi a denunţat guvernul că ajută şcolile româneşti din

(*Urmează pagina 12.*)

Ardeal, a indicat sumele și numărul mandatului emis de către ministerul Instrucției publice.

Falsele legende trebuie să dispară, mai ales că și așa au trăit prea mult.

Vodă Cuza a murit în 1873, dar el nu a fost uitat de țăranii lui.

Iată ce scrie un Francez: "El (Vodă Cuza, din cauza legii rurale) și-a atras blestemele politicienilor (des politiciens) dar și-a asigurat binecuvântările a 3 milioane de țărani, cari, *atâta timp cât va trăi România, vor păstra gravat în străfundul inimii lor, numele lui Cuza*".

Corpul domnitorului țăranilor a fost adus în Țară și înmormântat la moșia sa Ruginoasa. "Când cosciugul său a trecut frontiera înconjurat de drapele, de soldați din toate armele, de mulțimile respectuoase, de țărani veniți din toate părțile Țării și când o lungă aclamație s'a ridicat către cer, tinerele generații s'au mirat și s'au întrebat dacă nu li s'a ascuns o parte a Istoriei.

In discursul pe care l-a pronunțat în cimitirul dela Ruginoasa N. Ionescu a strigat: "Domnitorul Cuza a fost atâte de mare, încât au trebuit șapte ani pentru ca Românii să-și dea seama de măreția faptelor sale" (Fr. Damé).

In acea zi (3 Mai 1873) Vasile Alexandri scria:

"Sânt nume destinate, ca numele tău mare,
"Să stee neclintite pe-a timpului hotare
"Și vecinic să răspândă o falnică lumină
"Pe secolii ce'n umbră, trecând, li se închină!"

* * *

TERMINAREA războiului pentru întregire aduce o Țară așa cum o visaseră atâția și atâția martiri ai Neamului. Aducea în plus, împroprietărirea țăranilor și votul obștesc. Dar, odată idealurile îndeplinite, se părea că Neamul acesta tânăr, ajuns însfârșit pe culme după un lung și dureros calvar, nu mai dorea nimic. Dădea semne premature de oboseală și îmbătrânire. Războiul adusese la granița noastră răsăriteană monstrul comunist. In Rusia se găsea un "Român", Racovsky, care-și trimitea zilnic agenții peste Nistru, și săpa de zor la temeliile României Mari. In plus, Statul român era ros din interior. Evreii, care totdeauna au avut o înclinație bolnăvicioasă spre comunism (Raul Rubsel), ocupau posturile cele mai importante în noul Stat sovietic și găseau în coreligionarii lor dintre granițile Țării noastre, un sprijin necondiționat. Presa, care se găsea în cea mai mare parte în mâinile lor, ataca toți pilonii Statului: armata, justiția, biserica.

Trebuiește făcută remarca, că grație împărțirii moșiilor, țăranul român nu era permeabil propagandei comuniste, deși starea lui era departe de a fi bună. Țăranii umblau cu picioarele goale (Pamfil Șeicaru) și atunci când se spărgea sticla de lampă, o cârpeau de 3-4 ori cu hârtie de jurnal (G. Racoveanu), din lipsă de bani. Satele, în special cele din vechiul regat și Basarabia, erau într'o mizerie de nedescris. Votul obștesc nu putea fi apreciat de țăranul român, deoarece guvernul li-l fura ca și înainte. Și după primul războiu mondial, democrația rămânea în Țara românească un cuvânt cu ghilimele.

La terminarea războiului, partidul conservator a dispărut și au apărut în locul lui o puzderie de partide. La ultima alegere din 1937, au participat nu mai puțin de 17 grupări politice. Partidul liberal era îmbătranit și în mod normal trebuia să dispară. S'a menținut însă grație artificiilor la care a recurs șeful lui, Ionel Brătianu. Intre 1866 și 1900, partidul liberal dădea mare atenție opiniei publice, având o presă organizată ("Românul" ziarul lui C. A. Rosetti era o gazetă cu priză în opinia publică), organiza întruniri, etc. După 1919 partidul liberal a desconsiderat total opinia publică. "Viitorul" era un ziar confidențial și se considera că nu mai era nevoie de opinia publică, de moment ce se avea încrederea Coroanei. Regele Ferdinand a fost un om slab și Ionel Brătianu a organizat o camarilă al cărei stâlp era Știrbey, om cu mare trecere pe lângă regina Maria.

Luptele politice din perioada 1866-1919 au continuat cu aceiași ardoare, ca să nu zicem demență, interesele partizane primând, cele ale Țării fiind desconsiderate. Trebuiește accentuat că între 1919-1940 nu s'a mai construit nici un kilometru de cale ferată, șoselele erau într'o stare jalnică. Epoca 1919-1940 poate fi numită epoca *afaceristă*. Totul se putea cumpăra în Țara românească, inclusiv și mai ales, *conștiințele*. Au ieșit la lumină o serie de afaceri murdare care au culminat cu celebra afacere Skoda, multe, foarte multe au fost mușamalizate. Ardea pirotechnia, săreau forturile cu muniții în aer, crăpau șoselele proaspăt făcute și printre crăpături creștea iarbă, se prăbușeau tribunele făcute din material prost. Se poate spune că în această epocă Bucureștiul era o cetate de vânzare și nu se găsea cumpărătorul, ca Roma în epoca lui Mithridate. Munca era disprețuită, școlile dădeau anual un contingent impresionant de candidați la funcții, meseriile și comerțul erau considerate nedemne.

Dar momentul cel mai greu a fost cel de imediat după terminarea războiului. Dacă țărănimea era impermeabilă comunismului, nu acelaș lucru se poate spune despre lucrători. Aceștia, în special cei din Moldova, deveniseră comuniști, făceau greve și manfestații la care participau "15.-20.000 de oameni, organizați și flămânziți" (Corneliu Codreanu). Ce făcea intelectualitatea în acest timp? Era și ea unealta comunismului. Universitatea ieșană era invadată de studenți veniți din Basarabia, cu șepci rusești, vorbind o limbă care nu era nici rusească nici românească. Aproape toate societățile studențești intraseră pe mâna celor cu idei "generoase", un profesor (Paul Bujor) declarase în plin senat că "lumina vine dela Răsărit".

In această atmosferă putredă, vine la Iași pentru a studia Dreptul, tânărul Corneliu Codreanu. Corneliu Codreanu era feciorul unui profesor cunoscut luptător naționalist (Ion Zelea Codreanu) iar bunicul și străbunicul lui fuseseră pădurari bucovineni. In timpul războiului fusese pe front ca voluntar, în compania comandată de tatăl lui iar apoi, în afară de cursurile școlare, se hrănise cu clasicii români și cu articolele lui A. C. Cuza și N. Iorga, din "Semănătorul" și "Neamul românesc". "România a Românilor și a tuturor Românilor", învățase tânărul Codreanu dela Iorga, pe când ilustrul profesor era naționalist.

In acel timp un *lucrător*, Constantin Pancu, înființează la Iași "Garda conștiinței naționale", în care tânărul Codreanu intră și rămâne soldat credincios până la desființarea ei. In acest timp a intrat în contact cu lucră-

CAIN

torii și le-a cunoscut nevoile. Iată concluziile la care ajunge Codreanu în acest timp: "Nu-i deajuns să învingem comunismul. Trebuie să și luptăm pentru libertatea muncitorilor. Au dreptul la pâine și dreptul la onoare. Trebuie să luptăm împotriva partidelor oligarhice, creind organizații muncitorești naționale care să-și poată câștiga dreptatea în cadrul statului, nu în contra statului.

Nu admitem nimănui să caute să ridice pe pământul românesc alt steag decât al istoriei noastre naționale. Oricâtă dreptate ar putea avea clasa muncitoare, nu-i admitem ca să se ridice peste și împotriva hotarelor țării. Nu va admite nimeni ca pentru pâinea ta să pustiești și să dai pe mâna unei nații străine de bancheri și cămătari, tot ce a agonisit truda de două ori milenară a unui neam de muncitori și de viteji. Dreptatea ta, în cadrul dreptății neamului. Nu se admite ca pentru dreptatea ta să sfarmi în bucăți dreptatea istorică a nației căreia aparții.

Dar nici nu vom admite ca la adăpostul formulelor tricolore să se instaleze o clasă oligarhică și tiranică, pe spatele muncitorilor de toate categoriile și să-i jupoaie literalmente de piele, fluturând prin văzduh necontenit: Patrie—pe care n'o iubesc—, Dumnezeu—în care nu cred—, Biserică—în care nu intră niciodată—, și Armată pe care o trimit la războiu cu brațele goale.

Acestea sunt realități, care nu pot fi embleme pentru escrocherie politică în mâna unor scamatori imorali". (Pentru Legionari.)

Pancu și Codreanu, cu un curaj extraordinar pătrund în atelierele Nicolina în grevă—poliția și armata îi sfătuiseră să nu facă aceasta căci vor fi uciși—și tânărul Codreanu se urcă pe acoperiș pentru a înlocui steagul roșu cu tricolorul. Tot Codreanu, aproape singur, împie-

Corneliu Zelea Codreanu

dică redeschiderea cursurilor universitare și-i obligă pe profesorii cu idei "generoase" să facă obișnuita sfeștanie de deschidere.

Acțiunea celor doi, *lucrătorul* Constantin Pancu și Corneliu Codreanu, produc un reviriment în opinia publică și comunismul este zăgăzuit. Codreanu intră apoi în "Liga Apărării Naționale Creștine" a profesorului A. C. Cuza. Dar intervine dihonia și Liga se rupe în două. Și atunci Codreanu înființează, în 1927, "Legiunea Arhanghelul Mihail".

Legiunea Arhanghelul Mihail avea drept țel refacerea sufletului românesc. Toate svârcolirile dintre 1919-1940 se datoresc lipsei unui suflet și s'ar putea spune că în această perioadă, Nația românească era în căutarea sufletului, unui suflet nou. Acest suflet nou, voia Legiunea Arhanghelul Mihail să-l dea Țării.

Revoluția lui Codreanu poate fi asemănată cu aceia a lui Tudor Vladimirescu; ne găsim și de data aceasta în fața unei revoluții *morale*. Dealtfel, între Vladimirescu și Codreanu se găsesc mai multe asemănări. Codreanu nu a spus-o, dar din viața pe care a dus-o, se poate considera că nici pe el nu l-au interesat "nici averea și nici muierea" și că și el "îmbrăcase cămașa morții". In afară de aceasta, atitudinea în fața morții este identică. Nici Tudor și nici Codreanu nu și-au luat vreodată măsuri de siguranță personală. Codreanu ar fi putut fugi în străinătate, atunci când știa cu *preciziune*, că i se jurase moartea și n'a fugit, a rămas să aștepte moartea cu resemnare și seninătate. Tudor nici el n'a fugit și nu și-a luat măsuri contra morții. Și dacă la Tudor se poate spune că exista credința că moartea lui va avea urmări mai binefăcătoare pentru Nație decât viața, numai în *subconștient*, la Codreanu această credință era *conștientă*.

In 1930, sfătuit de Vaida Voievod, Codreanu suprapune Legiunii Arhanghelul Mihail o organizație politică, Garda de fier. Dar toți cei amenințați în posturile lor, în scaunele lor, în huzurul lor, în afacerile lor, pornesc lupta, o luptă murdară, neloială, în care nici un mijloc nu a fost considerat nepermis. Au fost călcate legile în picioare, poliția, jandarmii, ofițerii și chiar magistrații au călcat, din ordin, cele mai elementare legi. Intr'un cuvânt, Codreanu și garda lui au fost scoși din lege. Primul legionar căzut este studentul Teodorescu *împușcat de poliție, pentrucă lipea afișe electorale*. Codreanu și-a trecut tinerețea mai mult în închisoare decât în libertate și bătăile, schingiuirile, uciderile de legionari deveniseră monedă curentă, pentru legionari nu mai exista legea.

Cu toate acestea organizația politică a Gărzii de fier creștea, ea pătrundea atât în mase cât și în cercurile intelectuale: țărani, *lucrători*, profesori, avocați, doctori, generali, profesori universitari, se înscriu ca simpli soldați. Am subliniat mai sus cuvântul lucrător. Printre ideile puse în circulație de Codreanu a fost și aceia a cinstirii muncii manuale. Și a dat exemplu: el și legionarii lui, profesorii universitari, generalii, etc., au lucrat cot la cot cu lucrătorii în tabere de muncă. Și lucrătorul român a fost întors cu fața la Nație; credea că-și poate găsi dreptatea și în Patria lui, nu numai în barba lui Marx. In 1937, marea majoritate a lucrătorilor erau legionari, foarte, foarte puțini erau socialiști un număr neglijabil, *infim*, erau comuniști. La alegerile din Decembrie 1937 nu a fost ales nici un deputat socialist și este normal să se creadă că voturile comuniste au mers pe listele socialiste.

Aceasta a fost revolutia lui Corneliu Codreanu, o revoluție morală, ca și aceia a lui Tudor Vladimirescu.

In Decembrie 1937, Garda de fier ia 16 % din voturi și un număr de 64 de deputați. In foarte multe județe Garda de fier trece înaintea celorlalte partide; s'a constatat că garda de fier pătrunsese solid în județele socotite altădată cetăți liberale, țărăniste sau cuziste.

Regina, se înspăimântă. Și s'au înspăimântat și coreligionarii *reginei*, din străinătate. Se fac presiuni din toate părțile. Regele dement dă o lovitură de Stat, suspendă Constituția, desființează partidele. Având ca principal colaborator pe un estropiat, Armand Călinescu, regele dement este ajutat în nefasta lui operă de oameni sus puși ca Iorga, patriarhul Miron Cristea, Vaida Voevod și-lucru curios, și de profesorul A. C. Cuza.

Dar dușmanii lui Codreanu nu se mulțumesc cu desființarea Gărzii de fier, pentru a fi liniștiți că epoca afaceristă va continua neturburată, îi voiau moartea.

Regele dement și estropiatul lui colaborator aveau nevoie de acoperirea unui nume sonor, pentru a se servi de el ca de o unealtă. Și numele găsit a fost cel al marelui istoric Nicolae Iorga. Iorga era consilier regal și Corneliu Codreanu i-a trimis o scrisoare în care-i atrăgea atenția asupra *greșelilor ce se comit. Marele cărturar l-a dat în judecată pe Corneliu Codreanu și, din ordin—așa se judeca de acea vreme în România—a fost condamnat la 6 luni de închisoare. In timp ce-și executa această pedeapsă, guvernul i-a pregătit* un proces nou. Și deatunci Codreanu n'a mai ieșit din închisoare decât pentru a intra în mormânt.

Noul proces a fost judecat tot de un tribunal militar. Un proces cum numai în vremurile divanurilor se putea judeca, atunci când legea era redusă la bunul plac al domnitorului. In sala procesului era un microfon ale cărui fire duceau în biuroul lui Călinescu. Printre acuzațiile ce i se aduceau era și aceia de complot. Cuvântul complot implică cel puțin două persoane. O singură persoană nu poate complota. Corneliu Codreanu a cerut să fie aduși în proces cei cu cari a "complotat", complotatorii să fie chemați cel puțin ca martori. Și cu toate acestea în analele judiciare există acest curios caz: un singur om condamnat pentru complot. Sentința a rămas definitivă, fără ca să fie condamnat măcar unul dintre cei cu care Corneliu Codreanu "a complotat". Nici una dintre acuzațiile aduse nu a rămas în picioare. A fost acuzat că a primit bani dela o putere străină (Germania(și nu s'a putut face dovada, a fost acuzat că a primit bani dela Mihail Manoilescu și nu s'a putut face dovada, a fost acuzat că avea agenți informatori în Statul Major și nu s'a putut face dovada, etc. A fost totuși condamnat la zece ani de muncă silnică.

Și într'o noapte (30 Noembrie 1938, se împlinesc anul acesta 20 de ani de atunci), Corneliu Codreanu, cu încă 13 condamnați legionari, au fost scoși din închisoarea dela Râmnicu-Sărat, sub pretextul că vor fi transportați la București. Și pe drum s'a pus planul în aplicare. Condamnații mergeau legați de băncile pe care stăteau. In spatele fiecărui condamnat stătea un jandarm cu un ștreang. La semnalul dat de un maior, jandarmii au aruncat ștreangurile de gâtul condamnaților, au strâns cu putere și cei 13 au murit strangulați. Petru Cercel a murit și el strangulat dar nu în anul dela Christos 1938, și încă, strangulatorii nu erau Români.

S'au tras câteva gloanțe în fiecare corp neînsuflețit și apoi cadavrele au fost transportate la București, s'a săpat o groapă, în ea au fost aruncați cei 13 și apoi peste corpurile lor s'a turnat o placă de ciment. Și în sfârșitul tragic se poate stabili o paralelă între Tudor Vladimirescu și Corneliu Codreanu: Vladimirescu a fost aruncat într'un puț părăsit și deasupra cadavrului s'au pus pietre, Corneliu Codreanu a fost aruncat într'o groapă peste care s'a turnat o placă de ciment.

Comunicatul dat de guvernul regelui dement spunea că cei 13 au fost uciși pe când încercau să fugă de sub pază, în apropierea pădurii Tâncăbești.

Și în noaptea următoare, în sute de mii de case românești, s'a plâns. E drept că în altele, infinit mai puține, s'a băut șampanie. Erau aproape aceleași case în care s'a băut șampanie și în noaptea de 23 August 1944. Instinctul Nației avea să se arate și de data aceasta sănătos în aceiași clasă, mereu în aceiași clasă țărănească și absent în noua clasă conducătoare, care luase locul celei boierești de altădată.

Și anii au trecut. Recent, 7 August 1958, ziarul "L'Illustré" din Lausanne, scria: "Se exercită puternice presiuni sovietice cu scopul de a determina România să renunțe la suveranitatea ei, pentru a deveni o republică federală a U. R. S. S.-ului.

Rațiunea insistenței Kremlinului este determinată de crescândele dificultăți pe care le întâmpină guvernul dela București pentru a împiedica o insurecție de tipul celei din Ungaria, care ar aduce la putere Garda de fier.

(*Urmează pagina 13.*)

CAIN

cea mai puternică organizaţie clandestină a opoziţiei".
Radio Lausanne, exact în aceiaşi redactare, a difuzat aceiaşi ştire.

Au trecut anii şi Garda de fier n'a murit. De atâtea ori s'a crezut, s'a sperat de unii, că a fost decapitată definitiv, şi tot de atâtea ori Garda de fier a renăscut ca pasărea Pfoenix, din propria-i cenuşă.

Şi aceasta pentrucă Garda de fier îşi are rădăcinile adânc înfipte în brazda românească.

* * *

DAR uciderea în masă a tineretului şi mai ales politica lipsită de sens dusă de Carol II, trebuia să ajungă într'o bună zi la scadenţă. In 26 Iunie 1940, Rusia sovietică cerea în mod brutal Basarabia. A avut loc un aşa zis consiliu de coroană şi toţi cei prezenti au trebuit să se încline în faţa dureroasei realităţi: generalul Florea Ţenescu, şef al M. St. Major a anunţat Consiliul că *România nu avea muniţii decât pentru câteva zile*. Cădeau legăturile de pe ochi, dar era prea târzu. Regele Carol al II-lea şi consilierii lui duseseră o politică contra naturii. Duşmanul natural, cum îl numise Take Ionescu, era Rusia. Şi în Ţara românească se dusese o politică contrarie acestei axiome. Dealtfel nu toate partidele politice româneşti erau convinse de acest adevăr primar. Mulţi erau convinşi că Rusia nu este atât de periculoasă iar comunismul o doctrină dela care trebuie să împrumutăm multe. Astfel, cu ani înainte, Ion Mihalache voise să trimită în Rusia un inginer agronom ţărănist, pentru a studia colhozurile (Pamfil Şeicaru) iar Titulescu voise să încheie acorduri de prietenie cu... duşmanul natural. Partea sănătoasă a Ţării se opusese cu înverşunare şi planul căzuse. Dar nu se trăseseră toate concluziile logice ale acestui cuminte act. Şi concluzia logică era apropierea de cei ce erau contra duşmanului nostru natural. Nu se făcuse însă aceasta, deoarece ar fi însemnat aducerea Gărzii de fier la putere şi ca un corolar, încetarea perioadei afaceriste.

Pentru a se masca opera nefastă, se spunea că România se găseşte alături de "aliaţii fireşti", ca şi cum un aliat firesc poate fi acel care este aliatul duşmanului tău natural!

Şi în Iunie 1940 România s'a găsit izolată, izolată şi desarmată. Carol al II-a, unul dintre cei mai mari afacerişti ai epocii, crease o armată de operetă. Ofiţerii aveau nu mai puţin de 40 de uniforme şi soldatul era descult, flămând şi fără arme. Se pusese faimosul timbru al aviaţiei şi pe pâine şi acuma se constata că nu avem avioane. In Consiliul de coroană, Iorga întrebase ce se făcuse cu acest timbru şi nu primise nici un răspuns.

După cedarea Basarabiei s'a prăbuşit restul edificiului carlist. Mica Intelegere se dovedise o ficţiune, Jugoslavia îşi prezentase şi ea nota alături de duşmanii evidenti, Ungaria şi Bulgaria. In Septembrie 1940 se cedează Cadrilaterulşi aproape jumătate din Ardeal. Ţara, agitată de Horia Sima, noul şef al Gărzii de fier, cerea isgonirea dementului. Şi înspăimântat, Carol cheamă la putere pe generalul Ion Antonescu.

Ion Antonescu fusese maior în primul războiu mondial, şeful biuroului de operaţii din Marele Cartier General. Se distinsese atunci şi s'a distins şi după aceia. Dar, pe lângă cunoştinţile militare, Antonescu avea şi caracter. El îşi dăduse seama de sensul revoluţiei lui Corneliu Codreanu şi-i fusese prieten. In cabinetul de 40 de zile al lui Goga, fusese ministru de războiu. După aceia, cu toate pericolele la care se expunea, a luat poziţie contra regelui dement. Şi fusese închis într'o mănăstire.

Din acea mănăstire l-a chemat Carol la palat. I-a încredinţat puterea dar poporul şi garda de fier îi voiau plecarea. Şi Carol a plecat. Lângă Timişoara, trenul lui Carol şi al "reginei roşcate" a fost mitraliat de legionari şi cuplul "regal" a trebuit să se întindă pe duşumeaua vagonului, pentru a scăpa cu viaţă. Mult mai târziu, în exil, Carol s'a căsătorit cu Elena Lupescu şi apoi a murit, urât de toată lumea.

Ion Antonescu a devenit Conducătorul Stalului. In plin războiu, cu atâtea şi atâtea nevoi, s'a construit o cale ferată, s'a adus gazul metan în Bucureşti, etc.

Şi a început epopeia, marea epopeie. La 21 Iunie 1941 clopotele au început să bată şi lumea, dela un capăt la altul al Ţării, a intrat în biserici sau a îngenunchiat pe

Mareşalul Ion Antonescu.

străzi. România voia să şteargă cu sângele său, ruşinea perioadei afaceriste. Şi sângele a curs din belşug. La Prut, la Nistru, la Odesa, pe Nipru, în Cotul Donului şi în Caucaz. Opinca românească călca apăsat departe, pentru apărarea Crucii şi civilizaţiei.

Dar trădătorii lucrau în umbră.

La 23 August 1944 regele Mihai cheamă la palat pe mareşalul Ion Antonescu. In palat se găsea şi dezertorul Bodnăraş (Ruben Markham), paraşutat de către trupele sovietice. Antonescu a fost arestat şi predat Ruşilor, adică duşmanului natural. S'a schimbat politica şi am revenit alături de "aliaţii fireşti". Armata care se găsea încleştată cu "prietenii" comunişti, a fost făcută prizonieră. Aceşti prieteni nu au voit să ţină seama de "armistiţiul" anunţat de regele Mihai la radio. Şi pentru a ajuta pe duşmanul natural ca să ne sugrume mai repede şi mai bine, Mihai şi consilierii lui l-au ajutat cu 18 divizii.

S'a creat un nou non sens juridic, asupra căruia oamenii de Drept se vor apleca în viitor nedumeriţi: România a avut un regim comunist ce avea în frunte un rege! Nu şi-au dat seama că oamenii Kremlinului aveau nevoie de o acoperire pentru a decapita mai cu uşurinţă pe Maniu şi Mihalache, etc. Odată treaba făcută, i s'a dat peşaportul: paşaportul N.° 1 al "Republicii populare române".

Nu s'a scris încă Istoria acestor ruşinoase vremuri. Nu pot fi încă identificaţi toţi Cainii. Avansăm totuşi două nume: generalii Sănătescu şi Racoviţă.

Şi mareşalul Ion Antonescu a murit ca un soldat: eroic. In faţa plotonului de execuţie a ţinut fruntea sus. Aceasta trebuie să şi-o amintească mereu Cainii ce au rămas încă în viaţă. Căci dintre ei unii au murit în închisoare.

După cum se vede, istoria noastră e plină de trădări. Nu le-am trecut în revistă pe toate, ci doar pe cele principale. In capitolele examinate de noi se poate observa o excepţie, un capitol în care trădarea a fost absentă: capitolul Corneliu Codreanu. In Istoria Gărzii de fier există o singură trădere, aceia a lui Stelescu. Faţă de dimensiunile mişcării, de numărul membrilor, de forţele ce s'au înfruntat, această unică trădare pote fi considerată lipsită de importanţă.

Cunoscător al Istoriei noastre şi înspăimântat de numărul trădărilor, în primele puncte de organizare din 1927, Corneliu Codreanu stabilea pedeapsa cu moartea pentru trădători iar mai târziu, scria: "Dacă vreodată voiu avea în faţă un duşman şi un trădător iar în pistol un singur glont, voiu trage în trădător".

Şi măsurile luate contra trădării au fost salutare. Cu ocazia proceselor înscenate lui Corneliu Codreanu şi mai ales a ultimului, Armand Călinescu ar fi fost fericit să poată aduce în faţa tribunalului câţiva legionari transformaţi în cozi de topor, care să-l acuze pe Codreanu. In faţa atâtor nedreptăţi strigătoare la cer, e probabil totuşi că Corneliu Codreanu a avut o mângâiere: nu s'a găsit nici un trădător.

In procesul lui Maniu, s'a asistat odată în plus la degradantul spectacol al lepădărilor. Câţiva din tovarăşii lui de luptă—majoritatea—, pentru a scăpa mai uşor, aruncau cu pietre în şef, în Iuliu Maniu. Şi unii dintre ei (Penescu, Serdici, etc) au reuşit să scape cu pedepse mai uşoare.

Dar în exil, trădarea a început să înflorească ca în vremurile lui Ion Vodă Cumplitul. Caini, în maşinile M. P.-ului american, alergau să-l prindă pe Abel. Alţi Caini făceau rapoarte în dreapta şi stânga, la noile Porţi, contra lui Abel.

Şi exilul a scos la lumină un număr neobişnuit de mare de Caini.

Şi a fost un Cain (Bebe Toma) care, în România înlănţuită, a trădat întreaga echipă a lui Alexandru Tănase. A curs sânge mult. Dar sacrificiul lui Tănase n'a fost zadarnic. Niciodată nu s'a vorbit între graniţele Patriei, acolo unde domneşte marea tăcere, despre cei ce nu au renunţat la luptă, despre cei ce sunt gata să moară pentru Ţara lor, ca în timpul procesului echipei lui Tănase. Niciodată nu a înflorit acolo floarea speranţei ca în momentul morţii lui Tănase şi a echipei lui.

Trec anii. Cainii exilului îşi vor plânge într'o zi amarnic miseliile. Pe aproape trece un suflu eroic. Sunt sufletele celor ce au căzut dealungul anilor. Şi Cainii îşi muşcă mâinile. Şi încă n'a sosit ora teribilă în care Dumnezeu să vină şi să întrebe cu voce de tunet: Cain, unde e fratele tău?

FUNCTIA CRITICEI LITERARE MODERNE

de FAUST BRADESCU

La critique est aisée, mais l'art est difficile

(Boileau)

S'A susţinut totdeauna că-i mai uşor să critici decât să creezi. Aforism corect dacă luăm în consideraţie maniera în care e făcută critica în literatura noastră din exil; absolut eronat dacă privim funcţiunea criticului în lumina adevăratei sale misiuni literare şi umane.

Din nefericire, aşa zişii noştri critici literari n'au depăşit stadiul primar al *"comentariului plin de criticării"*, mici sau mari înţepături la adresa autorului, privind mai mult persoana acestuia decât valoarea estetică, stilistică, psihologică, descriptivă, etc., o operei comentate. Cei mai puţin arţăgoşi sau răutăcioşi merg până la justificarea unei critici pur subiective şi nimic mai mult, bazată pe afirmaţiile simpliste: e bun sau nu e bun; îmi place sau nu-mi place. Intreaga argumentare critică se învârteşte în jurul manierei de a vedea problema, de a simţi sau de a crede, a criticului improvizat. Rari sunt—nu numai printre noi, dar în toate literaturile lumii—indivizii capabili de a-şi impune o obiectivitate suficientă pentru valorificarea oficiului de critic.

Critica e o adevărată artă şi-o adevărată morală. Numai cine poate înfrânge în el ambiţia de a "epata", plăcerea de a renova, gustul de a contrazice, consideraţia faţă de un prieten, ura faţă de un duşman, va fi capabil să privească funcţia de critic ca o datorie de conştiinţă şi-o obligaţie socială. Iată-ne deci, în faţa unui impas etic, fără înţelegerea căruia cu greu ne putem lansa în analizarea unei metodologii specifice. Cu atât mai importantă este această problemă cu cât ea învălue întreaga personalitate a criticului. El nu-şi poate permite luxul ziaristului de a scrie azi pro şi mâine contra, după criterii fanteziste sau conforme liniei impuse de ideologia ziarului. Criticul este un personagiu aparte în viaţa intelectuală şi artistică a popoarelor, de a cărui capacitate tehnică, probitate morală şi vocaţie depinde în mare parte desvoltarea, propagarea şi importanţa unei civilizaţii. Nu-i nici o exagerare în această afirmaţie. Criticul deplin, conştient de misiunea lui, este complementul creatorului. El îl desvăluie publicului, el îl explică maselor şi foarte adesea, tot el îl şi descoperă, smulgându-l din anonimat.

Dar, pentru a fi capabil de aceasta şi a nu se vedea prea curând în obligaţia de a nega sau renega ceeace a afirmat, criticul trebuie să fie o fiinţă excepţională. Cine nu-i în stare să se supună conştient şi voluntar—chiar în ciuda tuturor ispitelor—, unui *statut etic personal;* cine nu şi-a însuşit un bagaj considerabil de *cunoştiinţe tehnice*, privind materia căreia se dedică; cine, în sfârşit, n'a fost dăruit de natură cu imponderabila, insesizabila *vocaţie critică*, în zadar va încerca pe toate căile să se impună. Fi-va veşnic un om al compromisurilor şi-al superficialităţilor.

E adevărat că vocaţia critică are ceva asemănător cu vocaţia literară sau artistică a creatorilor. De aici nu era decât un pas pentru a se afirma că fenomenul critic este o veritabilă creaţie şi că deci, ceeace spune criticul despre o operă poate fi mai important decât opera însaşi. Eroare fundamentală, în care foarte mulţi oameni de cultura insistă încă cu încăpăţânare. Acţiunea critică este creaţie în sensul că trece prin cugetul şi mintea criticului. Ea nu poate fi însă creaţie în sensul comun—invenţie, imaginaţie—prin simplul fapt că scopul ei este tocmai comentarea unei astfel de creaţii. Oricât de superioară ar fi opera critică, ea nu poate depăşi în valoare intrinsecă—nu spun stilistică—opera comentată. Intre amândouă există o diferenţă de sens, finalitate, origină şi tehnică. Una-i veritabilă creaţie, cealaltă numai explicaţie, chiar de-ar fi genială.

* * *

Sub imperiul feericului romantism al secolului trecut, în care individualismul politic şi literar şi-a găsit complementul natural, elementul instinctiv, reacţiunea personală, a devenit etalonul-aur al oricarei manifestări. Individul, cu instinctul şi temperamentul său particular, domina lumea literelor şi artelor.

(Urmează pagina 14.)

Printr'o apropiere logică, critica literară nu putea urma
decât aceleaș drum. Mentalitatea epocei nu permitea ni-
mănuia să acționeze sau să reacționeze în afara canoa-
nelor stabilite de curentul dominator. Astfel, pentru cri-
ticii epocei o opera literară nu avea valoare decât în mă-
sura în care permitea desfășurarea unei adevărate măr-
turisiri literare a criticului. Deaceea, Sainte-Beuve nu se
sfia să declare că pentru el critica ideală nu poate fi de-
cât "o invenție și-o creație perpetuă". Era deci un fel de
retopire a operei originale. Pentru a fi gustată pe deplin,
trebuia trecută prin plasa unui alt temperament, a cri-
ticului, care astfel imprima operei propria-i manieră de
a gândi și simți. Veritabilă subtilizare de țeluri, atitudi-
nea criticului impunea o subiectivare a analizei critice.
Aceasta nu se baza deloc pe elementele intrinsece ale
operei de artă, ci pe *impresiile* culese de către critic.
Dacă aceste impresii erau favorabile, plăcute pentru el,
analiza ce urma avea și ea aceași rezonanță. Totul se
învârtea în jurul gustului personal, temperamentului, ta-
lentului descriptiv al celui ce voia să facă o critică. Ta-
lentul și temperamentul autorului comentat rămâneau
aproape neluate în seamă.

Rolul criticei nu era deloc privit din punct de vedere al
unei judecăți de valori, al cărui rezultat să ajute la im-
punerea scriitorilor, a noilor talente. In această epocă
romantică și impresionistă, criticul primea impresii și
transmitea alte impresii, îmbibate de păreri personale așa
de numeroase că opera originală nici nu se mai distin-
gea. Critica literară nu era o explicație de conținut și
intenții ale autorului, ci o trăire a criticului. Nu ne miră
deci părerea unui mare critic al epocei, Jules Lemaître,
care avea obiceiul să spună: "nu judec nimic; spun nu-
mai ce simt". Sau tot el: critica este "arta de a smulge
plăceri din cărți și de a îmbogăți și rafina prin ele pro-
priile impresiuni".

Critica, deci, nu era decât o delectare intimă a criticului, broderie personală pe canavaua primitivă a operei literare. Natural că, în asemenea condiții, un Anatole France putea afirma romantic, că nu-i critic decât acela care "exprimă aventurile sufletului său printre capo d'opere".

Astfel, pentru *critica impresionistă*, care a dominat tot secolul XIX și se menține încă destul de puternică si'n epoca noastră, ceeace o caracterizează este subiectivismul ei absolut. Importă sufletul, gustul, temperamentul celui ce critică, iar nu calitățile particulare ale operei de artă. Critica, în asemenea condiții, este fără îndoială o expresie de personalitate, dar nu a elementului principal. Și acesta-i marele reproș adus criticei impresioniste: menține o intervertire de valori, fapt care o împiedecă de a depăși faza primitivă a intuiției și-a înțelegerii unei opere de artă sau literare, pentru a-și desvolta capacitatea de judecată, de apreciere, a operei în cauza.

* * *

Dacă critica impresionistă s'a caracterizat prin superioritatea criticului, critica modernă, critica nouă, stabilește preponderanța elementului obiectiv, adică a operei de artă, a operei literare.

Prin această inversare câmpul de acțiune al criticei se găsește lărgit. O mulțime de aspecte ce rămâneau în afara analizei critice prin lipsă de interes din partea criticului, sub noua formă capătă o rezonanță ce nu mai poate fi ignorată. Dela stilistică la psihologia autorului, dela ideologia politică la aspectele structurale ale operei literare, toate problemele sunt luate în considerație, în scopul bine determinat de a da o vedere de ansamblu complectă.

Deacea, nu se poate afirma, cum o fac unii adversari, că noua critică nu-i decât stilistică. Ar fi de-altfel, absurd. Opera literară nu poate fi redusă la stil, după cum nu poate fi redusă numai la timp și spațiu, caracterizarea personagiilor sau ordinea narativă...

La fel, nu trebuie înțeleasă critica nouă ca o simplă tehnică de analiză a elementelor formale, manieră de disecare a personagiilor și ideilor întâlnite în opera ficțiune. Noua orientare critică, din contră, lărgește considerabil câmpul de acțiune al criticului, oferindu-i posibilitatea de analizare internă și externă a operei literare. Stil, structură, sociologie, psihologie, toate marile probleme de ficțiune sunt deschise forței de pătrundere, de analizare și de judecare a celui ce vrea să i se dedice.

In fine, noua critică nu poate fi confundată cu critica estetică. Natural că atitudinea noii critici în fața literaturei capătă diferite nuanțe, una dintre care este tocmai aspectul său estetic. Acest aspect însă este o consecință logică a premiselor noului curent. Fenomenul literar înainte de a fi un fapt social, care explică sau povestește ceva, este un fenomen estetic. Cu toate acestea, în epoca noastră, critica nu se poate limita în a fi numai estetică. Critica literară este obligată să urmeze evoluția și transformările materiei sale prime: literatura. Istoria, documentul, cotidianul, împânzesc din ce în ce mai mult tematica producției literare. Temeliile pur estetice ale literaturei clasice ne apar depășite, incapabile de a determina modelul, prototipul perfecțiunei. Și nu numai în proză se constată această tendință de delăsare a elementelor estetice. Poezia însăși, tinde spre o "prozaizare" și o dezestetizare a elementelor sale esențiale. Principiul estetic din principal tinde să devină auxiliar. Nu însemnează înlocuirea lui definitivă cu vreun nou principiu anti-estetic, bază modernă a unei literaturi reacționare. Elementele emotive au devenit însă altele. Spiritul modern nu se mai simte satisfăcut cu jocul ideilor pure. El are nevoie mai degrabă, de fapte, fapte trăite, fapte rupte din viață. Ii place să analizeze pe date precise, iar nu să viseze pe imaginile estetice ele ficțiunei.

Dealtfel, nici stilul n'a scăpat de această decădere sau transformare. Prețiozitatea ce se impunea în literatură ca o normă constantă, azi e înlocuită printr'o formă precisă, clară, aproape incisivă. Desvoltarea subiectului nu mai e supusă stilisticei flaubertiene. Romanul e aproape un caz clinic. Emoțiile izvorăsc mai de grabă din stări sufletești brute și situații de fapt precise, decât din întorsătura abilă a unei fraze, din expresia rafinată, căutată cu îngrijire, sau toate aceste nenumărate subtilități clasice ce produceau emoția estetică. Paradoxul chiar, element indispensabil al armaturei literare, a pierdut din fineța-i tradițională. Svârlit în circuitul literar—nu pentru a încânta ci pentru a surprinde—apare crud și brutal.

In aceste condiții, critica literară modernă nu se mai poate baza nici ea pe criteriile unui timp depășit. La o literatură lipsită sau sărăcită de elemente estetice, nu poate corespunde o critică estetică. Ar fi un non-sens. Criticul ar trebui să inventeze nuanțe și proiectări estetice acolo unde bunul sens comun n'ar descoperi decât realitatea crudă sau vulgară. Intr'un cuvânt, în epoca noastră, critica estetică nu găsește decât arareori teren favorabil pentru a se manifesta.

Cu toate acestea, din alte puncte de vedere, aria de acțiune a criticei noi s'a mărit considerabil. Astfel, critica a devenit psihologică, sociologică, teologică, politică, etc. Aanalizează temperamentul autorului și al personagiilor ,ia în considerație timpul și locul unde s'a produs acțiunea, cât și epoca ,locul, condițiile în care a fost scrisă opera. Astfel, critica modernă e un ansamblu complex și armonios, în care criticul nu mai e personagiul prin prisma căruia se pune în evidență o operă. Criticul e individul dotat ce explică și pune în evidență opera așa cum a fost simțită și concepută de autor. E opera în sine și psihologia autorului cele două elemente esențiale ale criticei moderne. Deci, atât importanța exagerată dată estetismului literar și literaturei pure, cât și egocentrismul culpabil al criticului, sunt trecute pe linia a doua.

* * *

Deaceea putem susține că astăzi, mai mult ca oricând, ne găsim într'o fază de conflict deschis între două concepții asupra criticei literare. Conflict profund, de-altfel, deearece nu-i vorba de-o simplă diferență formală, ci de o divergență fundamentală.

In fenomenul "critică", singurii factori importanți sunt și trebuie să fie *opera* și *autorul*. Criticul și convingerile lui personale sunt elemente secundare, deși indispensabile. Indispensabile prin faptul că prin ele se formulează o judecată de valori, o nouă precizare estetică, o confruntare de sensibilități. Rămân totuși secundare prin faptul că nu impresia sau părerea criticului trebuie să prevaleze în această confruntare sau prezentare, ci esența intuitivă și imaginativă a autorului exprimată în opera analizată. Nu ce simte, nu ce crede criticul, ci ceeace a vrut să spună creatorul.

Totuși, criticul nu poate fi numai un apreciator conștient dar pasiv al operei de artă. Misiunea lui e de a fi un veritabil *revelator* al calităților acestei opere. Bagajul de cunoștiințe tehnice, plus contactul permanent cu realizările literare sau artistice, îi garantează o îmbrățișare mai amplă a fenomenului estetic și-o posibilitate indiscutabilă în a judeca calitățile isbitoare, intrinsece, ale operei studiate.

Criticul, natural, e forțat să *interpreteze* opera, dar, în acelaș timp ,el trebuie să știe să și *comunice* lectorului această operă. El are nevoie de forță de *receptivitate* multilaterală, dată fiind infinita diferență de subiecte, stil, argumentare. In plus, această receptivitate trebuie însoțită de o sensibilitate estetică superioara pentru a putea simți înainte de a interpreta. Deaceea se poate spune că criticul dă din el însuși atunci când e conștient de lucrul pe care-l face. Nici n'ar putea fi altfel, când întreaga operă studiată trece prin ciurul propriei sensibilități și inteligenți.

Insă capacitatea emotivă a unui critic poate fi foarte adesea inferioară capacității emotive a unui simplu lector. Superioritatea netă și incontestabilă a unui critic consistă în capacitatea de înțelegere și forță de comunicare, vocația critică fiind un dar natural. Nu orice scriitor genial este și un critic de talie. Valery, Sartre, Eliot, au scris superbe pagini de critică literară nu pentrucă erau "mari", ci pentrucă alături de talentul lor literar aveau și vocația necesară.

Când se susține că o anumită acțiune critică este creație fiindcă de multe ori valoarea sa estetică depășește efortul estetic al operei criticate, sau stabilește a nouă sensibilitate artistică, un nou stil, etc., într'adevăr ne găsim în fața unei opere de creație. Numai că, n'o mai putem numi critică. Criticul trebue, fără'ndoială, să-și valorifice talentul și să-și îndeplinească misiunea printr'o puternică și continuă acțiune asupra lectorului. Nu însă printr'o denaturare a operei în cauză sau printr'o desfășurare a propriilor potențe literare. Ceeace i se cere e o aprofundare cinstită a inaccesibilului, a esenței de gânduri și simțăminte concentrate în experiența literară a unui autor, pentru ca apoi s'o explice, estetic, tehnic, psihologic, etc., marelui public. Nu i se cere operă literară, ci studiu; nu creație, ci analiză.

In genere, activitatea critică constitue o operă de artă, prin perfecțiunea stilistică ce obligatoriu o caracterizează, prin analiza structurală a operelor literare, prin punerea în valoare a elementelor estetice. In ciuda acestor caractere, ce-o apropie indiscutabil de opera-ficțiune, critica cea mai perfectă, cea mai complectă, rămâne totuși o secțiune anexă a literaturei, pe care o servește și căreia nu se poate integra. Cu toate neprețuitele-i servicii, critica literară se plasează în marginea literaturei pure, foarte aproape de genul istoriografic și documentar. Recunoaștem, totuși, că funcția criticei devine din ce în ce mai importantă, pe măsură ce se lărgește câmpul de activitate al genurilor literare, tinzând către un oficiu pur social.

* * *

Critica modernă are obligația să fie afirmare de inteligență, interpretare lucidă și forță de orientare în dedalul încâlcit al școlilor, tendințelor și varietății infinite de producție literară. Mai ales în această forță de orientare, în această obligație de a *marca* ceeace opera literară aduce ca noutate în circuitul literar rezidă unul din postulatele esențiale ale criticei noi Prin acest postulat critica își stabilește o nouă finalitate: aceea de a descoperi frumosul renovat, frumosul ce tratând aceleași eterne probleme umane atinge sublimul prin noi forme verbale.

Temele tratate nu mai au nici o importanță. In oricare —dela cea mai suavă la cea mai sordidă—se poate descoperi elementul de valorificare al operei. Lucru imposibil sub regimul impresionist, în care valorificarea nu reieșea din opera literară însăși, ci din broderia subiectivă a criticului.

Tot așa, nu trebuie să cădem în eroarea de a considera critica modernă o cenzură polițienească a literaturei. Scriitorul e liber în tot ceeace constitue arta sa. Dacă propria-i conștiință și linie morală nu-l îndeamnă să-și constrângă expresiile, să-și limiteze subiectele, teoricește, nimic nu-l poate opri de a merge până la licență și por-
nografie. Cazurile sunt nenumarate. Critica, însă, nu se
psihiatric. Aspectul educațional e o chestiune pur poli-
poate ocupa de acest aspect decât tangențial și'n mă-
sura în care deviația libertină poate contribui la studiul
unui anumit aspect al literaturei, fie el moral, social sau
țienească pe care o poate rezolva cenzura normală.

Dac'ar fi să luăm în considerație devierile de acest gen, așa de numeroase în literaturile cele mai diverse, ar însemna să privăm umanitatea de o întreagă floră de opere considerate ca perle ale genului omenesc. Dela medievalicul Boccacio și până la ultra-modernii Celine și Paul Reboux, trecând prin expresivele realizări ale unui Villon, Rabelais, Voltaire, Sade, Baudelaire, Pitigrilli și întreaga pleiadă anglo-saxonă a epocei elisabetane, care poate fi acuzat că nu merită cel puțin atenția dacă nu admirația noastră, pentru contribuția sa literară? Și nu putem considera pe nici unul poarta de biserică. Dar vulgarul nu se găsește atât în cuvânt cât în maniera de a-l spune. Critica nu se poate pronunța simplist: nu-i bun fiindcă vorbește de sex, sau întrebuințează prea multe cuvinte vulgare. Rolul ei este de a analiza opera și-a constata dacă vulgaritatea este accidentala sau esențiala și ce importanță poate avea opera așa construită în ansamblul literaturei, iar nu să descopere dacă morala comună s'a simțit "șocată". Să nu se uite că morala, termen destul de elastic, variază cu fiecare epocă.

In concluzie, trebuie să recunoaștem că una din fețele cele mai desgustătoare ale criticei contimporane a fost, și din nefericire este încă, lipsa de considerație pentru opera scrisă. Or respectul pentru această chintesență de efort, imaginație și dragoste pentru literatură trebuie să constitue prima datorie a oricărui critic constient. De sub penița lui trebuie să iasă o analiză serioasă, corectă, profundă. Ușurința și superficialitatea în critică pot prejudeca definitiv sau pentru multă vreme desvoltarea unui talent; sau invers, pot împinge spre culmi nemeritate un impostor. Critica nu poate fi rezultatul unei impresii de moment; cu atât mai puțin se poate baza pe simplă inspirație. Funcția modernă a criticei cere seriozitate, muncă, cinste și respect față de opera literară criticată cât și față de liniile în josul cărora criticul își va depune semnatura.

CONCURSUL DE NUVELA

In luna Martie anul 1955, redacția revistei "Carpații", credincioasă liniei de conduită pe care se mișcă dela apariție și până astăzi, a instituit un concurs de nuvelă în care, nu descoperirea de noi talente forma prima preocupare ci trezirea interesului mânuitorilor de condei, pentru anumite teme.

Așa cum s'a scris în repetate rânduri în coloanele acestei reviste, departe de a socoti că scriitorii exilului românesc ar fi *obligați să scrie numai și numai despre Țară, credem totuși că—pentru a ne servi Patria înlănțuită—, cel puțin jumătate din producția unui condeier, trebuie să aibă ca preocupare principală Patria.*

Când se va scri despre activitatea exilaților români dela 1848, se va constata că din penițele acestor înaintași nu au ieșit nici versuri de avantgardă și nici romane filozofice. Au venit și au pus Occidentului problema Principatelor dunărene și au reușit să atragă atenția țărilor din Apus asupra soartei poporului nostru.

Tot în coloanele acestei reviste s'a arătat că poeții unguri nu scriu versuri filozofice ci patriotice-exact ca Petoeffi în 1848. Și rezultatul s'a văzut. Astăzi ochii întregului glob sunt ațintiți cu simpatie spre Ungaria și exilul unguresc nu are nici un "geniu" literar sau filosofic.

Viitorul va arăta dacă părerile noastre sunt juste sau nu.

Deaceia, redacția revistei "Carpații" în concursul de nuvelă despre care este vorba, a pus o condiție: tema nuvelei să fie suferința poporului român subjugat, anticomunismul lui, eroismul cu care l-a combătut și-l combate.

Și au răspuns numai patru condeeri—e vorba numai de materialul publicabil ce s'a primit—: Dl N. S. Govora care ne-a trimis bucata "Soldatul Mihai Cimbrică", cu care s'a început concursul, dl Nicolae Novac care ne-a trimis "La capătul drumului", dl Faust Brădescu cu "Gherasim" și dl Stan M. Popescu cu "Noaptea de Bobotează".

O scrim fără reticente: a fost un eșec. Dar viitorul va arăta cine poartă răspunderea acestui eșec. Dacă pe condeerii exilului nu i-a entuziasmat ideia unei nuvele în care să descrie suferința fără seamăn a poporului nostru, dacă nu i-a interesat și nu i-a miscat eroismul cu care Românul a lupat în Caucaz sau în Carpați, cititorii s'au arărat cu totul de altă părere, adică s'au raliat parerilor noastre.

Pentru aprecierea acestor nuvele și pentruca redacția să nu fie suspectată de părtinire, s'a recurs la un sistem utilizat în Apus: acela de a supune bucățile prezentate la concurs, judecății cititorilor. Este simplul cititor un critic? De cele mai multe or nu, dar întotdeauna are bun simt.

Și cititorii—având în vedere numărul extrem de redus al exilaților români în raport cu alte emigrații puternice (poloneză și *ungară*)—au răspuns cu entusiasm. Aproape 500 de răspunsuri. Cifra 500 ar părea mică la prima vedere dar dacă ne gândim la procentajul ce reprezintă această cifră fată de numărul redus al exilaților români trebuie să conchidem că este enorm.

Și-au trimis votul medici, avocați, profesori, *muncitori și țărani*. Din Statele Unite, din Canada, din Brazilia, din Argentina, Congo belgian, Franța, Germania, Australia, etc., adică de pe tot globul. Redacția revistei are dreptul să se considere încântată.

Redacția își luase angajamentul să publice numele votanților, dar cum mai mult de jumătate și-au exprimat dorința să rămână anonimi, suntem nevoiți să renunțăm.

Dăm deci numeric numărul voturilor obținute de concurenți:

1) N. S. Govora: 478 voturi.
2) Nicolae Novac: 452 voturi.
3) Faust Brădescu: 427 voturi.
4) Stan M. Popescu: 414 voturi.

După cum se vede, diferența de voturi nu este mare și este clar că cititorii noștri au judecat bine, deoarece nuvelele prezentate la concurs sunt apropiate ca valoare literară.

Cum redacția revistei nu poate pune în discuție un criteriu—acela al aprecierii cititorilor—, ar fi interesant dacă criticii publicațiilor exilului românesc ar face ei o clasificare, aducând, natural, în sprijin, argumentele adecvate.

NOTE PE MARGINEA CARTILOR

Leon Negruzzi: Le tour du monde d' Hypolyte - Louis Dupont - Lafaisse

Când am terminat de citit acest roman am regretat că autorul nu a respectat o nobilă tradiție de familie publicându-l în românește, spre a îmbogăți literatura noastră. Este scris în maniera romanului "Candide" de Voltaire; povestirea interesează mai puțin, varietatea aventurilor eroului fiind numai un pretext ca autorul să-și manifeste cu o ironie amară observațiile, evitând cu grijă exprimarea revoltei. Leon Negruzzi mânuește ironia cu o clasică eleganță, nuanțează cu o desăvârșită artă, conturând cu câteva linii sigure, de precisă observație, un tip reprezentativ și rezumativ al unui popor.

Citind paginile acestei cărți de cuminte, melancolică resemnare în fața vârtejului dement pe care îl trăim, simți aproape pe omul de singuratică meditație, de contemplație, care respinge orice agitație ca fiind inutilă. Am avut impresia că Leon Negruzzi și-a însușit, s'a identificat cu atitudinea lui Chamfort: "La meilleure philosophie relativement au monde est d'allier, à son égard, le sarcasme de la gaieté avec l'indulgence du mépris". La Negruzzi acest dispreț are o nuanță de blândeță, neputând să elimine pe poet. Cum se definea Chamfort: "J'ai du Tacite dans la tête et du Tibulle dans le coeur".

De capitolul al XIII-a, care este cea mai sângeroasă satiră contra falsei libertăți americane, la lirismul din capitolul XXVII, în care evoacă orașul Iași, avem toată gama mijloacelor literare ale lui Leon Negruzzi. Șlefuit cu grijă, menținând acelaș ton dela prima pagină până la ultima, romanul "Le Tour du Monde d'Hyppolyte—Louis Dupont—Lafaisse", poate fi socotit de o perfectă ținută clasică și ca stil si ca atitudine. L-am putea asemăna, în oarecare măsură, cu romanul "Jaco et Lori", de Jacques Bainville, cu deosebirea că ceace se desfașoară dealungul a mai multor epoci la Bainville, la Negruzzi e limitat la o singură epocă.

Eroul Hyppolyte-Louis face ocolul pământului în căutarea liniștei pe care n'o găsește; este un biet nefericit al unei epoci în care oamenii suferă delirul voinții de putere, numai că acest delir al voinții de putere nu este o manifestare individuală, ci a colectivitățilors umane. Parafrazând pe Rivarol, am putea spune că epoca nastră este un amestec de politică, de religie și de barbarie științifică. In dosul ironiei lui Leon Negruzzi percepem, par'că, strigătul de durere pentru o civilizație pierdută, adânca neliniște a unui nobil spirit care nu vrea să se lase prins în absența de gândire a conformismului social. Leon Negruzzi a realizat o frumoasă lucrare literară, arătând celor cari își închipuie că a scrie confuz, a tortura fraza înseamnă a fi profund, ce valoare are claritatea. Este o lecție de ținută literară.

P. Ș.

ECOURI

* *De câțiva ani s'a început sărbatorirea "Aniversărilor de aur" ale societăților și* bisericilor românești din America. La fel, *"Aniversări de 50 de ani de căsătorii". Unele colonii românești le-au avut, altele le vor avea. Nici o colonie, n'a serbat și nici peste 25 de ani, nu va putea serba "Aniversarea de 50 de ani de păstorire" a vre'unui preot. După cum în Țară se știe de vorba; "Tăt Bănatu-i fruncea", la fel se știe în America despre Indiana Harbor-Ind. că-i "Centrul pământului". Și pe drept cuvânt. In America oamenii s'au îmbătat de "Libertate". Și în beție, oamenii fac lucruri lipsite de omenie. Pentru nimica toată, își schimbă preoții. Și la Harbor au fost oameni beți de Libertate dar, majoritatea a fost trează și chiar, mulți dintre cei beți, trezindu-se, n'au luat hotărâri de neomenie. Ei, Harborenii sunt unica colonie românească, care, aducându-și preot din Țară la 20 Iunie 1908, nu l-au schimbat. Iată unul din motivele pentru care își merită titlul dat de "Centrul pământului". Ce vor serba ei la 22Iunie 1958, va fi intr'adevăr unic printre Români, și fără exagerare, chiar printre celelalte naționalități de emigranți, nu s'a înregistrat până acum, ca un preot să fi servit la aceiaș parochie 50 de ani neîntrerupți. Această omenie harboreană, a hotărât să serbeze evenimentul și pe păstorul lor sufletesc Păr. Prot. Simion Mihălțean, care cu răbdare, pricepere și multă dragoste i-a păstorit jumătate de veac. Cincizeci de ani în viața societăților și a bisericilor, nu e lucru mare căci ele trăesc viața multor generații de oameni; ca om să stai neclintit 50 de ani, atât la bine cât și la greu, e un record unic între Românii americani.*

Să inserăm, numai câteva din înfăptuirile Harborenilor, sub păstorirea veneratului lor preot Păr. Prot. Simion Mihălțean:

Din 1914 a format corul bisericesc, care a obținut 6 cupe la concursurile cu celelalte colonii. Școala parochială înființată în 1919. In 1919 au făcut o demonstrație, încolonați în urma unui drapel de 100 p. lung și 50 p. larg, purtat de 50 de persoane, cari l-au ținut întins. Pe el, lumea de pe stradă arunca bani. Alte 20 de persoane, au trebuit să-i adune și să-i bage în pungi de hârtie. Această colectă a fost inițiată de Camera de Comert pentru Crucea Roșie Americană. Pentru această fapta românească, Camera de Comerț și-a arătat aprecierea, făcând pe Păr. Prot. Simion Mihălțean membrul ei de onoare.

Tot în 1919 a făcut o colectă printre Români, de unde a adunat $ 5.000.000 și 50 de lăzi de medicamente, pe cari le-a trimis Reginei Maria, primind o frumoasă scrisoare de mulțumire. O altă colectă în 1926, de 100.000 de lei pentru Mânăstirea Brancoveanu din Sâmbăta de sus, jud. Sibiu.

După al 2-lea răsboi mondial a trimis îmbrăcăminte, pentru toți orfanii de răsboi din orfelinatul din Sibiu. După sosirea primilor refugiați, s'a f o r m a t "Comitetul Prietenii Refugiaților" care a trimis ajutoare și mai cu seamă a făcut acte pentru 100 de persoane de a-i aduce aici. Sf. Sa a fost de mare folos la găsirea de sponsori. Personal a semnat pentru aducerea a 5 persoane.

Prea Sfințitul Episcop Morușca, la plecarea în Țară l-a lăsat Vicar al Episcopiei.

Dragostea de Neam și Credința strămoșească a fost—în toate a c t e l e vieții Sf. Sale—baza înfăptuirilor în acești 50 de ani de păstorie rodnică.

Dumnezeu să-l țină sănătos, întru mulți și fericiți ani.

Cor.

* In xiua de 26 Mai, a. c. a murit la Madrid, în urma unei operații de ulcer stomacal, aviatorul Constantin Cantacuzino.

Cantacuzino a fost unul din eroii războiului nostru, doborînd cele mai multe avioane sovietice, motiv pentru care a fost decorat cu Mihai Viteazul, cea mai înaltă decorație de războiu românească.

Fusese și a rămas până la sfârșitul vieții, un om apolitic. A rămas surprins de întorsătura luată de lucruri după 23 August 1944. In preajma acestei date, fusese trimis de către Iuliu Maniu, cu un avion în Italia. O făcuse cu convingerea că cei ce-l trimiseseră judecaseră bine situația, că lovitura de Stat fusese dată în urma unor îndelungi tratative, pe baza unor asigurări certe și că ea avea să fie un bine pentru Țară.

Deaceia, când și-a dat seama că fusese, ca atâția alții, un păcălit, și-a pregătit fuga. Ajuns în Italia, cere azil politic. După aceia a fost un timp în Franța și apoi și-a ales ca loc de exil și activitate, Spania. Și bine a făcut. Spania este țara în care eroismul, curajul, sunt mai prețuite decât în oricare altă parte a lumii. Le-a arătat Spaniolilor cum știe să sboare. Spaniolul știe să admire și să iubească pe un erou, chiar când acesta nu este Spaniol.

Constantin Cantacuzino

A participat la toate meetingurile principale din Anglia, Olanda, Elveția și Spania. In Spania a sburat în toate orașele mari și când apărea la orizont avionul lui, mulțimea se ridica în picioare, ca un sigur om. Cantacuzino! Numele acesta ajunsese atât de cunoscut în Spania, încât în tren, la vamă, la autorități, în prăvălii, când spuneai că ești Român, primeai invariabil răspunsul: compatriot al lui Cantacuzino!

Am fost de câteva ori cu el, la sborurile organizate în Spania și sufletul meu românesc vibra, în fața dovezilor de iubire ale Spaniolilor. Intr'un oraș, în timp ce Cantacuzino sbura, un Spaniol explica la microfon, figurile executate. Și când avionul a trecut pentru ultima dată pe deasupra stadionului, mi s'au umplut ochii de lacrimi: Spanioli!, spunea speakerul, Cantacuzino trece pentru ultima dată. Nu-l aplaudați căci din cauza sgomotului motorului, el nu aude nimic. Dar scoateți și fluturați batistele. Fluturați batistele, pentru el și pentru Patria lui înlănțuită, pentru România.

Și stadionul, grație lui Cantacuzino, devenise o mare albă, care se agita pentru Patria mea trădată și vândută.

Căci în toate sborurile lui, Cantacuzino punea pe primul plan propaganda pentru Țară. Nici un Român din exil nu a avut o presă atât de bogată. Articole elogioase, articole entusiaste, interview-uri, fotografii, etc., și în toate revenea ca un leit motiv, România.

La moartea lui, presa spaniolă a scris în unanimitate articole pe coloane întregi, cum nu s'au scris niciodată pentru un străin. Cantacuzino cucerise sufletul Spaniei.

La înmormântare, Colonia del Retiro, unde se află Căminul românesc și unde îi fusese depus corpul, era o mare de capete și de mașini, încât poliția a trebuit să trimită agenți pentru a dirija circulația. La catafalcul lui au venit ministri și generali și a venit și lumea aceia umilă, al cărei suflet Cantacuzino îl câștigase pentru el și pentru România.

Numărul coroanelor a fost impresionant. Printre ele se afla și una emoționantă prin simplitatea ei și, mai ales, prin panglica tricoloră românească ce o purta: era a primăriei din Majadahonda. O familie spaniolă adusese un buchet de flori înfășurat cu tricolorul spaniol și cel românesc. Spaniolii adoptasera pe Cantacuzino, considerau că a devenit în parte și al lor. Socoteau că a devenit și al lor, acest Român care venise de departe, să le vorbească într'un mod atât de original, de niște frați năpăstuiți.

In acea zi a înmormântării, privind marea de capate și de mașini, privind generalii și coloneii spanioli, Georgel Demetrescu, vicepreședintele Comunității Românilor din Spania, cu ochii în lacrimi, a spus: Bâzu, și murind și-a servit Patria!

* *La 15 Martie 1958 la Institutul internațional din Detroit, a avut loc Adunarea generală a C. N. R. A. sectia Michigan. In prezenta unui mare număr de Români, președ. Valer Lupu deschide ședința generală iar Păr. George Pop rostește rugăciunea. Dl președinte a arătat în câteva cuvinte rostul Comitetului National Român American. Pe urmă dl George Roman citește mesagiul trimis de Maestrul Aron Cotruș cu ocazia Adunării generale. La aceasta adunare a fost prezent dl Joe Crăciun, președintele C. N. R. A. central, care a prezidat alegerile.*

Dl pres. Joe Crăciun a dat cuvântul dlui Tiberiu Humiță care a impresionat asistența cu o vorbire despre problemele C. N. R. A., încadrat în viața americană.

După aceasta s' a ales următorul comitet:

Președinte: George Roman.
Vice-preș.: Tiberiu Humiță.
Secretar: C. Bălan.
Casier: Zaharie Câmpean.
Controlori: V. Madincia, C. Teodorescu, L. Toma.
Subcontr.: V. Vlad.

Membri în comitet: Dna B e t t y Triff, V. Banciu, Chirilă Ciuntu, M. Kirilă, V. Lupu, V. Popescu și V. Simian. Următorii preoți au fost aleși membri de drept în comitet: Păr. Iuliu Aron, A. Cucu, P. Moga, G. Pop și I. Surducan. In comisia de publicitate au fost aleși dnii M. Chirilă și Ing. Traian Cabba.

La această adunare au fost de față reprezentanții a 5 biserici românești din regiunea Detroit. Prezența Sfințiilor Lor și a preș. general Joe Crăciun este un îndemn la muncă dentru toți cei prezenți, arătând că C. N. R. A. are o deosebită importanță în viața americană. După alegerea comitetului, de George Roman, noul președinte mulțumește în numele comitetului pentru încrederea acordată de către Adunarea generală, schițând programul de activitate al comitetului. Urmează propuneri și desbateri.

Adunarea generală a votat o moțiune prin care dă drept comitetului să întocmească acte de protest în ceiace privește răpirea șefului naționalist român, avocat Traian Puiu de către agenții comuniști. Note de protest se vor trimite la State Departement, U. N. și guvernul austriac.

Președintele George Roman mulțumește încaodată Adunării pentru interesul arătat în problemele C. N. R. A. iar Părintele Iuliu Aron r o s t e ș t e rugăciunea de încheiere.

Rep.

* *Articolul "Arta românească veche în Basarabia" a fost reprodus din "Buletinul Școalei Politechnice din București", anul 1941 și a fost scris de Toma T. Socolescu.*

* Dl dr. *Oreste Popescu a tipărit o nouă broșură intitulată "Asistencia tecnica para el desarrollo económico latinoamericano". Broșura a fost tipărită de Universitatea din Cordoba. Despre bogata activitate a dlui dr. Oreste Popescu s'a mai vorbit în coloanele acestei reviste, dsa făcând cinste exilului românesc. Dl. dr. Oreste Popescu a publicat mai multe cărți și broșuri, apreciate de cercurile de specialitate. Pentru activitatea dsale a fost invitat pentru câteva luni în Statele Unite.*

* *Continuăm publicarea numelor compatrioților ce au primit cărți dela editura "Carpații", nu le-au plătit, nu le-au înapoiat și nici măcar nu răspund scrisorilor ce li se trimit:*

Lt. Bălăceanu, Suedia; Lt. Nicolaescu, Maroc; Rotaru, Australia; Bonifacio, Belgia; Lt. Colonel Stănculescu, Argentina; Spuză, Liban; Ing. Octav Vasilescu, Statele Unite; Cornel Holder, Statele Unite; V. Bosniac, Anglia; Mircea Vasilache, Turcia; John Barbu, Statele Unite; William Tudor, Canadá; Marcel Dinculescu, Franta; D. Căinaru, Statele Unite; Ana Ionescu, Statele Unite; Paul Kino, Statele Unite.

* *Volumul "Frumoasa cu ochi verzi" de dl J. N. Manzatti, a înregistrat un frumos succes de "librărie". Au mai rămas foarte puține exemplare și deaceia editura "Carpații" a pus sub tipar a doua ediție.*

* Cu o tenacitate care forțează admirația, Dl Raul Rubsel și-a văzut visul realizat: cartea dsale "Iadul pe pământ" a apărut în franțuzește, sub titlul "Messages de l'en fer". Să sperăm ca se va realiza și cealaltă dorință a dlui Rubsel: Occidentalii îi vor citi cartea și se vor înduioșa de suferințele poporului român, chit că nu vor face nimic pentru eliberarea lui și-și vor lansa parașutiștii prin regiuni mai interesante decât nefericitul spațiu carpato-dunărean.

* Suntem rugați să anunțăm că dl Profesor Ion Protopopescu a rămas pe poziția adoptată în Noembrie 1949. Dsa nu a autorizat pe nimeni să vorbească în numele său și este total străin de propunerea și cooptarea în Consiliul Legiunii. Ca atare a anunțat celor în măsură, că nu poate accepta această cooptare.

Madrid, 13 Martie 1958.

Dragi Compatrioţi:

Cu sprijinul moral şi material pe care Dvs. l'aţi acordat cu atâta înţelegere acţiunii culturale a "Carpaţi"-lor, am reuşit realizările din tabloul alăturat, realizari cari pentru istoricii de mâine vor constitui o glorie a exilului românesc de astăzi.

Greutăţi uriaşe ne-au stat în cale dela inceput. Efortul comun ne-a dat însă posibilitatea să le înfrângem şi să ajungem în pragul celui de al şaptelea an de viaţă şi de dârză rezistenţă desnaţionalizării spirituale, care implacabil ameninţă toate exilurile prelungite.

Nenumărate sunt mărturiile celor pentru care cărţile şi revista noastră, sunt raze de lumină şi căldură românească la care işi încălzesc sufletele chinuite de dor şi de imposibilitatea adaptării climatului pe unde destărarea i-a asvârlit.

Multe sunt deasemeni şi inimiciţiile pe care ni le-am atras.

Agenţii conştienţi sau inconstienţi ai călăilor Neamului Românesc, ne-au hărţuit necontenit cu atacurile lor calomnioase, ne-au sabotat şi ne-au denigrat activitatea sub diverse pretexte. Stăpânii lor exasperaţi de puterea noastră de rezistenţă, au eşit din umbră şi au deschis recent focul direct, prin organele comuniste "Românul American" din Detroit şi "glasul Patriei" dela Pankow-Berlin. O svârcolire zadarnică, întrucât nu agitaţiile lor ar putea determina dispariţia noastră, pe care ştim cu câtă satisfacţie ar înregistra-o.

Greutăţile materiale, agravate de o conjunctură financiară neprielnică în ţara care a adăpostit şi înlesnit activitatea românească a editurii "Carpaţii", constitue îngrijorarea noastră pentru ziua de mâine şi fac obiectul apelului pe care vi-l adresăm.

Nu v'am defraudat nici încrederea, nici speranţele puse în acţiunea noastră. Infăptuirile de până acuma sunt concludente. Pentru a putea continua, trebue s'o mărturisesc cu strângere de inimă, avem urgentă nevoe de ajutor material, cu care să facem faţă dificultăţilor create de suspendarea creditelor bancare cu care ne-am ajutat până acuma.

Deaceia ne adresăm Dvs. compatrioţii inimoşi şi generoşi cari aţi jertfit totdeauna alături de noi.

Apelaţi la toţi prietenii Dvs. români sau streini. O danie cât de mică sau cumpărarea lotului de carţi, ediţia curentă (20 volume şi 9 broşuri Colecţia Carpaţii) în 40 $ USA, în loc de 55 cât este preţul fixat) ar uşura sarcinile noastre şi soluţiona favorabil criza prin care trecem.

Chiar dacă nu i-ar interesa direct, dăruindu-le şcolilor româneşti din America, Bibliotecilor depe lângă Societăţile româneşti de acolo, sau chiar Bibliotecilor publice din diferitele ţări occidentale, fac un îndoit serviciu cauzei româneşti, legându-şi numele de o frumoasă acţiune patriotică.

Nu pregetaţi a face imediat demersurile necesare în acest sens.

Cauza pentru care luptăm este dreaptă.

Nu toleraţi ca în pragul biruinţei româneşti aşteptate, rânjetul de satisfacţie al uneltelor RPR-iste să fie realitate şi dispreţul fraţilor care din inchisorile comuniste atât de mult aşteaptă dela noi, să stigmatizeze pe veci neputinţa noastră.

Cu alese şi româneşti sentimente.

Director,
TRAIAN POPESCU

CARPATII
Revistă Culturală
Director: ARON COTRUS
Redactor: TRAIAN POPESCU
Redacţia şi Administraţia:
Calle Villanueva, 43, Madrid.
Abonamente:
Anual: 5 dol. U. S. A.
Pentru instituţii: 12 dol. U. S. A.
ES MANUSCRITO.—MARSIEGA, S. A.

A. Cărti apărute în Editura "Carpaţii"

Nr. crt.	Titlul cărtii	N.° pag.	N.° exempl.	Costul	Obs.
1	Istoria Românilor de A. D. Xenopol, vol. I, ed. I.	282	750	625 dol.	
2	Istoria Românilor de A. D. Xenopol, vol. I, ed. II.	282	400	700 "	
3	Istoria Românilor de A. D. Xenopol, vol. II	234	750	700 "	
4	Istoria Românilor de A. D. Xenopol, vol. III ...	296	850	825 "	
5	Istoria Românilor de A. D. Xenopol, vol. IV ...	310	750	1000 "	
6	Istoria literaturii române de D. Murărasu, vol. I.	272	500	825 "	
7	Istoria literaturii române de D. Murărasu, vol. II.	232	500	750 "	
8	Povesti de Ion Creangă	308	440	1000 "	volum luxos
9	Dacia de Vasile Pârvan	220	500	625 "	
10	Nationalismul lui Eminescu, de D. Murărasu ...	408	500	1000 "	
11	Poeme fără tară de V. Posteucă, N. Novac si N. S. Govora	268	500	500 "	
12	Din Crucea pădurii de Ion Tolescu	128	400	250 "	
13	Povesti fără tară de F. Brădescu, N. Novac si N. S. Govora	400	500	1500 "	
14	Haiducul	418	500	1200 "	
15	Frumoasa cu ochi verzi de J. N. Manzatti	296	540	1000 "	
16	Amintiri din copilărie de Ion Creangă	274	530	625 "	
17	Precursori de Octavian Goga	314	500	700 "	
18	Răscoala de Liviu Rebreanu, vol. I	300	500	700 "	
19	Răscoala de Liviu Rebreanu, vol. II	300	500	700 "	
20	Cuiburi de lumină de Valeriu Cârdu	80	400	250 "	
21	Persecución religiosa en Rumania, de Rev. Al. Mircea	36	1500	200 "	
22	Rapsodia Ibérica, de Aron Cotrus	100	750	200 "	
23	România	16	1500	150 "	

TOTAL ... ... 16025 dolari

B. Broşuri apărute în Colecţia "Carpaţii":

Nr. crt.	Titlul broşurii	N.° pag.	N.° exempl.	Costul	Obs.
1	Rapsodia valaca de Aron Cotrus, text spaniol ...	22	300	50 dol.	
2	Parentalia de V. Pârvan, text spaniol	48	300	100 "	
3	Intre Volga si Mississipi de Aron Cotrus	12	300	40 "	
4	Isprăvile şi viaţa lui Mihai Viteazul de P. Ispirescu	32	300	75 "	
5	Octavian Goga de Pamfil Seicaru	32	300	75 "	
6	A. C. Cuza de Pamfil Seicaru	26	300	60 "	
7	C. Stere de Pamfil Seicaru	40	300	80 "	
8	Ardealul si Habsburgii de G. A. Pordea	18	300	45 "	
9	N. Iorga de Pamfil Seicaru	112	500	400 "	
10	Agustin de Foxá: "Rumania, centinela del Este, no debe morir"	25	500	60 "	
11	T. Arghezi de Pamfil Şeicaru	32	500	75 "	

TOTAL ... ... 925 dolari

C. Cărti şi broşuri, tipărite pe cheltuiala Editurii "Carpaţii":

Nr. crt.	Titlul cărtii	N.° pag.	N.° exempl.	Costul	Obs.
1	Răspuns Glasului Patriei robite de Pamfil Seicaru	68	750	300 dol.	
2	O operă românească în exil (Biblioteca din Freiburg)	80	1500	500 "	

TOTAL ... ... 800 dolari

D. REVISTA CARPATII

Nr. crt.		N.° pag.	N.° exempl.	Costul	Obs.
1	D. Revista "Carpatii"	14	1000	300 dol.	
2	" "	14	1000	300 "	
3	" "	12	1000	300 "	
4-5	" "	18	1000	400 "	
6-7-8	" "	20	1000	450 "	
9-11	" "	24	1000	600 "	
12	" "	16	1000	400 "	
13-14	" "	24	1000	600 "	
15-17	" "	20	1000	500 "	
18	" "	12	1000	400 "	
19	" "	12	1000	400 "	
20	" "	12	1000	400 "	
21	" "	12	1000	400 "	
22-23	" "	16	1000	500 "	
24-45	"	16	1000	500 "	

TOTAL ... ... 6450 dolari

Program de viitor al Editurii "Carpatii":

Nr. crt.	Titlul cărtii	N.° pag.	N.° exempl.	Costul	Obs.
1	Abecedar partea I-a şi partea II-a de Inv. Gheorghe Ionescu	220	1000	2000 dol.	
2	Dictionar spaniolo-român si româno-spaniol de Prof. Ion Protopopescu	1000	1000	4000 "	
3	Istoria Presei românesti de Pamfil Seicaru ...	600	600	2000 "	
4	40 de ani de tiranie comunistă de Pamfil Seicaru	600	600	2000 "	

TOTAL ... ... 10000 dolari

Director,
TRAIAN POPESCU

Recapitulare cheltuieli:

A. Cărţi apărute în Editura "Carpaţii"	16025 dol.
B. Cărti si brosuri apărute în colectia "Carpatii"	925 "
C. Cărti tipărite de Editura "Carpatii"	800 "
D. Revista "Carpatii"	5950 "
TOTAL	23790 "

Datorii ale Editurii "Carpatii":

A. Diferite bănci	1500 dol.
B. Tipografii si legătorii, fotogravori, etc. ...	1800 "
TOTAL	3300 "

Obs. Revista apare în pagini mari, format ziar, în fiecare număr intrând un material de 80 la 180 pagini format carte.